

STRIP SCHRIFT

Maandblad / Nr. 168/169 / Losse nummers f8,-/Bfrs. 165

DE BOMMELFILM

Interviews met:
Marten Toonder
Harrie Geelen
Rob Houwer
Ben van Voorn

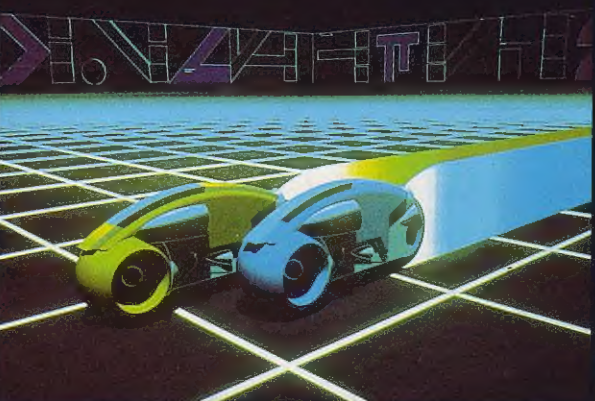
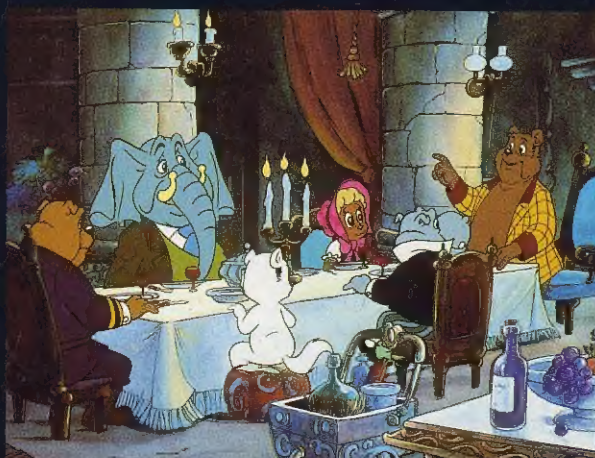
WALT DISNEY'S TRON

IN MEMORIAM HERGÉ

SERGE ERNST

Waar bleef
de zoon van
Grit?

Boekbesprekingen

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redactie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam (020-250975).

Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292 (ná 17.00 uur: 030-791496), telex 70042.

Advertenties: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, tst. 24.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluiten via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redactie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Hans Frederiks, Peter de Raaf.

Vaste medewerkers: Annelies Heidstra, Wim van Helden, Rob Möhlmann, Nico Noordermeer, Ernst Pommerel, Mat Schifferstein, Jan Smet, Hennie Wesseling, Rein van Willigen.

Vormgeving: Hans Frederiks.

Stripschrift is verkrijgbaar:

- via een lidmaatschap/abonnement à f 62,—, Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à f 47,50. (buitenland f 59,—).
- via een CJP-abonnement à f 42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à f 6,— Dubbele nummer f 8,—, Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven.

Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar.

Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Persagentschap Vervoer en Distributie, Klein- Eilandstraat 1, 1070 Brussel, tel. (02) 5240130.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleuvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSB BR. 0165-845.

Druk: Vonk Zeist.

Redaktioneel

Hoewel de première van de Bommelfilm 'Als je begrijpt wat ik bedoel al weer een tijdje achter ons ligt is het verschijnsel van de eerste avondvullende Nederlandse tekenfilm zo interessant dat we er niet zo maar aan voorbij kunnen gaan. Middels interviews met een aantal van de belangrijkste betrokkenen wordt de tot standkoming van de film belicht.

Nog meer film in dit dubbeldikke nummer: Tron, het jongste produkt van de Walt Disney studio's. De film is in die zin een mijlpaal in de historie van de animatiefilm, omdat er voor het eerst op grote schaal gebruik werd gemaakt van een computer.

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer overleed Hergé. Een aantal redactieleden staat stil bij zijn dood.

H.F.

Inhoud

Marten Toonder: 'Het blijft een kwestie van geven en nemen!'	
Tom Rooduijn en Kees de Bree vroegen Marten Toonder naar de taak die hij had bij de Bommelfilm	3
Harrie Geelen: 'Kan je het mij kwalijk nemen dat ik een film maak naar mijn karakter?'	
Harrie Geelen over de wrijfpunten tussen hem en Rob Houwer en over het 'door de schoorsteen jagen' van een miljoen	6
Rob Houwer: 'Hoe ouder je wordt, hoe meer het de moeite waard moet zijn waar je mee bezig bent.	
Rob Houwer tracht zijn droomwens, de Bommelfilm, nader te duiden	9
Drentse kunstschilder verantwoordelijk voor achtergronden.	
De schitterende achtergronden van de Bommelfilm werden gemaakt door Ben van Voorn, die hierover door Cor Nijmeijer aan de tandgevoeld wordt	13
Tekenfilm contra film, een zienswijze uit 1952 over het verschil tussen speelfilm en tekenfilm door Marten Toonder	15
Serge Ernst, tussen poëzie en politiek. Har Brok interviewde op de strip-3-daagse de tekenaar van de 'Knipoogjes'	17
Herculena, een nooit verschenen strip van Jijé	24
Waar bleef de zoon van Grit? Een reus verdween uit Toonders 'De Erfpachter' c.q. 'De Erfpacht'	26
Tron: een voorloper van 'The age of video', oftewel hoe Tron tot stand kwam	30
Tron en de overspannen verwachtingen, een bespreking	33
In Memoriam Hergé	34
Boekbesprekingen van: 'Dream is over', 'The Art of Will Eisner' en 'De avonturen van Tom Colby'	37
Boeken in het Kort	42
Nieuws	43
Het Stripschap	46
Shoe	47

Marten Toonder: 'Het blijft een kwestie van geven en nemen!'

ALS JE BEGRUPT
WAT IK BEDOEL

door Kees de Bree

In 1946 schreef Marten Toonder in zijn boekje *Tekenfilm* de sombere maar profetische woorden: 'Het is zuiver chauvinisme om een apart hoofdstuk aan de tekenfilm in ons vaderland te willen wijden. Ons land, meer dan enig ander, wordt door Zakenlieden geleid, ons idealisme eindigt wanneer er centen op tafel komen en onze geest van samenwerking wordt bepaald door individualisme... Of wij ooit in staat zullen zijn om een eigen Nederlandse tekenfilm te maken hangt verder af van den Zakenman, of in het beste geval, van de regering. En de ervaring van het verleden wettigt een zeker pessimisme'.

Meer dan 35 jaar later is hij optimistischer gestemd. De Zakenman, in de gedaante van Rob Houwer heeft zijn jongensdroom verwezenlijkt. De eerste avondvullende tekenfilm *Als je begrijpt wat ik bedoel* met in de hoofdrollen Ollie B. Bommel en Tom Poes is een feit. Marten Toonder is behoedzaam blij met het resultaat.

In interviews hebben wij gelezen dat het vrij lang heeft geduurd voordat de onderhandelingen rond waren. Hoe kwam dat? Ik ben me er niet van bewust dat het lang geduurd heeft. Onderhandelingen zijn natuurlijk nooit gemakkelijk. Je hebt te maken met dingen als auteursrechten. Ik had bijvoorbeeld de tekenfilmrechten vandaar dat het allemaal een beetje ingewikkeld was. En als de film gemaakt wordt krijg je weer met andere problemen te maken. Hoe gaan we alles verdelen? Maar dat is in alle gevallen met films zo, dus ik geloof niet dat het allemaal zo lang geduurd heeft, hoor.

Waren er geen verschillen van inzicht?

In het begin hebben we natuurlijk wel een tijdje over het scenario gepraat, want dan zit je plotseling met een team rond de tafel en ja, die moeten er natuurlijk allemaal inkomen. Maar ja, dat zijn de gewone praktische dingen, hè!

Wat was uw taak?

Dat is heel moeilijk te omschrijven. Ik heb een vinger in al die puddingen gehad en ik ben erg lastig geweest. Ik had het recht om te zeggen. Dat verhaal deugt niet of dat is mijn verhaal niet. Ik had het recht om de figuren zoveel mogelijk te laten lijken natuurlijk. Enfin, dat soort voor de hand liggende dingen. In de titel staat geloof ik 'Supervisie' bij mijn naam. Een veelomvattend woord. Regie mag ik niet zeggen,

want dat was het niet. Het was echte teamwork waarbij ik mocht zeggen wat goed en niet goed was.

Dat lijkt ons een moeilijke taak omdat een dagelijkse controle niet mogelijk was vanwege het feit dat de tekenaars, anders dan bij Disney of Belvision, niet gezamenlijk in

één ruimte aan de film zaten te werken.

Dat liep inderdaad anders, omdat in de eerste plaats de figuren al bestonden. In de Disney studio's hebben ze bijvoorbeeld vaak enkele jaren nodig gehad om de karakters vast te stellen en te ontwerpen en natuurlijk ook het innerlijk van de karakters en bij ons waren de karakters al helemaal vastgelegd.

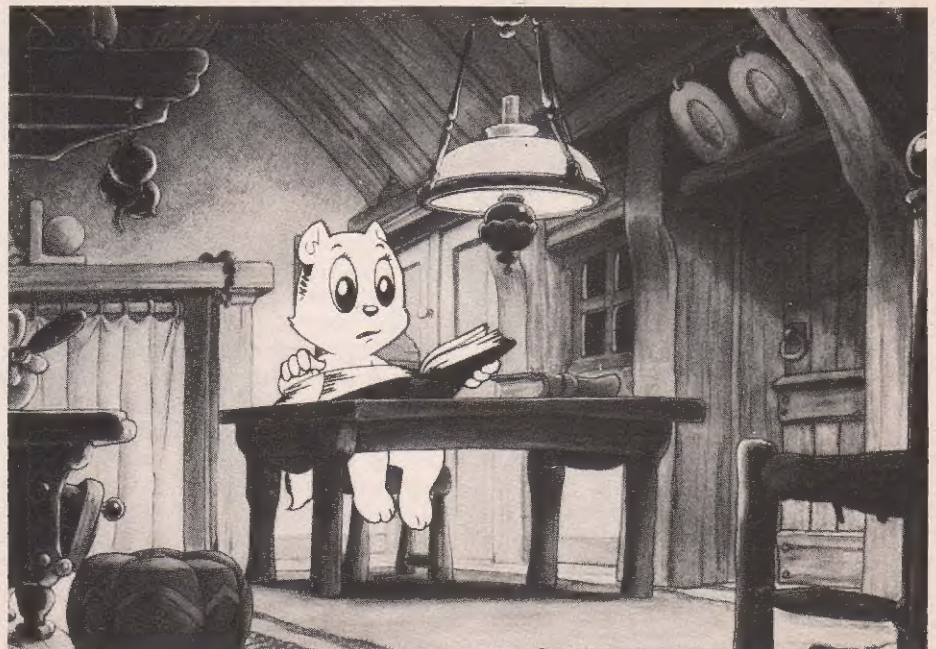
En bovendien, de *animation-director* Frank Björn Jensen, die ken ik al ruim 30 jaar, sinds 1952. Dat is echt een oude medewerker die de figuren door en door kent. Die heeft de dagelijkse leiding gehad.

We vroegen het omdat er een deel van de tekeningen in Japan is geproduceerd en een ander deel door thuiswerkers is gemaakt naast hun andere dagelijkse beslommeringen. Moeilijk controleerbaar dus.

Nee, je kunt het inderdaad niet vergelijken met Disney. Maar het was met iemand die veel thuis heeft gedaan, Børge Ring, hetzelfde als met Jensen. Hij kende de figuren goed en zei dus bijvoorbeeld, die en die scène wil ik wel doen.

Met Super en Hieper...

Precies, precies. Nou en als hij zegt dat hij dat kan, dan laat je dat graag aan hem over en hij is ook goed uitgevallen, die scène, moet ik zeggen. Je neemt natuurlijk het ri-

sico dat je het er niet mee eens bent en nou ja, goed, dan moet ie er wat langer aan werken, maar dat is haast niet voorgekomen.

De continuïteit moet gevaar lopen met een dergelijk werkwijze.

Daar zit een gevaar in, jazeke. We hebben wat dat betreft ook wel een paar tegenvalers gehad, ik bedoel zakelijk hè! Dingen die overgemaakt moesten worden, maar in het algemeen mag ik niet mopperen.

Waarom is een deel van het tekenwerk uitbesteed aan Japan en niet aan dichterbij gelegen studio's in België (Belvision) of Engeland (Halas & Batchelor)?

Wat we naar Japan gestuurd hebben zijn de sleuteltekeningen, de keydrawings, de hoofdtekeningen die allemaal door Björn getekend zijn. Daar staat op welke bewegingen er gemaakt moeten worden, met diagrammen en alles. Dat kan haast niet verkeerd gaan, dus dan wordt het een zakelijke aangelegenheid. Dan zeg je: als we naar België gaan kost het zoveel en als we naar Engeland gaan, kost het zoveel, terwijl Japan een hele goede industrie heeft op dat gebied. Ze maken slechte verhalen, vind ik, maar ze maken goede *animation*. In het begin zagen we er tegenop, omdat daar een totaal andere mentaliteit verwacht werd, maar dat viel verschrikkelijk mee. Die mensen zijn zo soepel, haast té, zou je zeggen. Ze waren prima in staat zich in te leven in de karakters. Ik wil een weddenschap met u aangaan dat u niet kunt aanwijzen wat zij gedaan hebben. Ze zijn zo volgzzaam, dat is gewoon haast griezelig. In Japan hebben ze alle tekeningen gemaakt die tussen de keydrawings liggen. En ja, als de hoofdtekeningen goed zijn, zijn de tussentekeningen ook goed. We hebben maar een paar scènes gehad die overgedaan moesten worden.

Toch zijn er flink wat technische fouten die waarschijnlijk voortkomen aan een gebrek aan dagelijkse controle. De figuurtjes hebben soms een ander verschijningsvorm. De vorm van Bommels buik wordt aan de bovenkant nu eens wel dan weer niet door middel van streepjes aangegeven. Vaartstreepjes bij een zwaaiende vinger zijn wisselend aanwezig enzovoort.

Een scherp oog, hoor... Ja natuurlijk, ik ben het helemaal met u eens. De continuïteit loopt gevaar als je niet alles centraal regelt. Het zou ook heel erg dom van me zijn als ik zei dat ik geen consessies heb moeten doen. Wij hebben met z'n allen consessies gedaan en we hebben gezegd: 'Ja, dit kan er wel mee door en dat niet.' Als je het helemaal perfectioneert zal dat natuurlijk niet meer zoveel gebeuren. Het is natuurlijk de eerste film, hè. Je zou het in dat opzicht een soort leerproces kunnen noemen.

De studio heeft natuurlijk wel veel commercials gemaakt...

Ja, maar dat is een heel verschil. Bij *Als je begrijpt wat ik bedoel* is het echt het vertellen van een verhaal en om de lijn er in te houden en dat verhaal duidelijk te laten overkomen schiet commercielevaardigheid te kort. Dat is een kunst op zichzelf.

Aan de andere kant moet u niet vergeten dat heel veel mensen, nou ja, de staf, de kern gewoon altijd maar heeft zitten wachten, dertig jaar lang. Zo van: wanneer gaan we nu eindelijk eens een echte film maken? Ze maakten die commercials, en overigens ook eerbiedwaardige films hoor, maar dat was gewoon maar vulling. Voor een echte tekenfilmer is het maken van een verhaal, een vrije film, toch het ideaal. Ring bijvoorbeeld hield het wachten niet vol. Die is weggegaan om zelf films te maken terwijl hij toch echt wel op de studio's hoort, maar hij wilde verhalen maken, vrije films maken.

Daar heeft hij natuurlijk het volste recht

op. Dat is logisch. Dus geestelijk waren we er helemaal niet zo ver vanaf.

Het tempo van enkele scènes ligt bijzonder hoog. Je ziet duidelijk de verteltrant uit commercials terug waarin men in een paar seconden alles moet vertellen.

Ja, dat ben ik helemaal met u eens. Dat zijn van die dingen waar je voor zit. Vaak heeft dat te maken met het geluid dat vantevoren opgenomen wordt en met het snijden, de montage, en ja, dan krijg je van dat soort dingen. Dat hoort allemaal bij het leergeld denk ik. Als je commercials maakt, maak je filmpjes van 30 seconden en dan is alles in een flits, hè. Dus inderdaad was er een neiging om alles te vlug te doen.

In uw boeken schrijft u een soort literatuur dat vooral intellectuelen aanspreekt. Geeft de film naar uw idee dat taalaspect voldoende weer?

Nee, dat is persé niet waar, nee. Dat doet het niet hoor. Dat is ook niet de opzet geweest. Ik wist vanaf het begin dat dat er natuurlijk niet aan te pas kwam. Ik zie de film als een voortzetting, een vervolmaking eigenlijk van mijn eerste werk. Toen ik altijd al dat ideaal had van: ik wil nog eens een tekenfilm maken. Al doende ben ik eigenlijk op dat zijspoor gekomen, niet willens en wetens, maar automatisch.

Ik ben een beetje gescheiden figuur, een beetje gesplitste figuur wat dat betreft. Ik

vind het natuurlijk heel jammer van die taal, maar aan de andere kant weet ik heel goed dat je een héél saaie tekenfilm zou krijgen als je probeert die taal erin te brengen. Dat kan niet. Het tekenfilmgedeelte in mij vond het leuk om het te doen en dat andere deel heb ik aan de kant gezet.

Maatschappijkritiek speelt ook een belangrijke rol in uw boeken. In de film veel minder. Heeft u daar geen moeite mee?

Ik heb heel goed begrepen dat als je zo'n tekenfilm maakt, dat je moet nemen en geven hè, enne nou ja, ik kan mijn eigen lijn niet helemaal volgen. Dat spreekt! Dat kan niet, dan had ik er niet aan moeten beginnen. Een consessie, maar dan willens en wetens.

Deze film is een erkenning van uw werk. Maar geeft het er ook een representatief beeld van?

Ja, ik vind dat een moeilijke vraag. Als ik nee zeg, ga ik mijn medewerkers aanvallen en als ik ja zeg... Nee, kijk eens. Als je alleen zit te werken, dan ben je alleen verantwoordelijk voor je eigen tekeningen en deze film is door een paar honderd mensen gemaakt en dan vind ik dat het er toch behoorlijk vanaf komt. De achtergronden van Ben van Voorn vind ik heel mooi, bijvoorbeeld. Daar ben ik gewoon jaloers op.

Het ademt de sfeer van uw geschilderde illustraties uit de boeken van de vijftiger jaren uit.

Inderdaad. Buitengewoon knap werk van Ben van Voorn, hè?

In uw boekje 'Tekenfilm' uit 1946 zegt u dat u tekenfilm kunst vindt, reproducerende kunst weliswaar, maar toch. Is de Bommelfilm nu een Kunstwerk?

(Stilte). Ik vind het vervelend dat u dat boekje hebt hoor, hahahahaha. Tja, die vraag is niet aardig. Ja, ik zou het gemakkelijker vinden om dat bijvoorbeeld te zeggen van *De gouden vis*, een korte tekenfilm die we ooit gemaakt hebben. Daarin komt, dat wat u nou uit dat boekje bedoelt, het beste naar voren. Ik heb daarvoor destijds met die festivals enzo nogal goede recensies gehad omdat het heel anders was dan Disney. Ze zeiden: Eindelijk hebben ze nu sfeer uit een tekenfilm weten te halen, alleen maar, zonder consessies. Dat is in *Als je begrijpt wat ik bedoel* natuurlijk niet het geval. Het is daarin 'het vertellen van een verhaal'.

In uw boekje schreef u dat een tekenfilm pas Kunst kan worden als hij origineel is en in de recensies van De gouden vis stond dat de film zo bewonderenswaardig was vanwege de nieuwe aspecten. U werd beoordeeld op wat u ooit nadrukkelijk als voorwaarde stelde. Dat is toch aardig.

Ja, precies, ja. Dat is wat ik hier bedoel ook eigenlijk. Deze voorwaarde zou ik eigenlijk niet aan deze Bommelfilm willen stellen. Dit is natuurlijk een te kostbaar project om het als experiment te doen. Dat kon met die korte films nog wel, maar met zo'n hoofdfilm, dan moet je het kapitaal van een Disney hebben om erin te steken. Fantasia, een echt experiment. Dat doe je

niet in onze omstandigheden.

U schreef dat het er somber uitzag voor de tekenfilm als ieder land apart tekenfilms zou gaan produceren, omdat de Kunst daarmee waarschijnlijk geen stap verder zou komen.

O, stond dat erin? O, aha? Zei ik dat het een ramp was? Nu ja, ik bedoelde eigenlijk, als ik weer helemaal mag teruggrijpen, dat het veel beter zou zijn om zoals Disney een heel werelddeel tot je beschikking te hebben. Er zijn maar zo ontzettend weinig mensen die iets kennen in dit vak. In Europa tenminste. En dat hebben we nu ook gemerkt. We hebben te hooi en te gras allerlei freelancers aangetrokken: Fransen, Engelsen, enfin allerlei soorten. We zouden veel sterker staan als we dat gingen bundelen, hè. Maar dat was een jeugddroom hoor. Het slaat natuurlijk helemaal niet op de artistieke kwaliteiten.

Een laatste confrontatie met de schrifturen uit uw jeugd. U schreef dat in Nederland teamwork een haast onbekend begrip is. De persoonlijke eerbij van ieder individu zou een vruchtbare coöperatie uitermate moeilijk maken.

Ja, dat is nog steeds zo. De Nederlanders zijn geen teammensen. Ze laten zich zo ontzettend gelden en als iemand er bovenuit komt hebben ze gauw de neiging om die het hoofd eraf te slaan omdat ie te lang wordt. Dat is een Nederlandse eigenschap. Je hebt dat bijvoorbeeld in Engeland en hier in Ierland zeker niet, maar je kunt natuurlijk niet generaliseren. We hebben op de studio's een verdomd leuk team, maar het heeft wel erg lang geduurd voordat het gevormd was. En binnen zo'n team moet je elkaar de eer gunnen die je toekomt, anders krijg je brokken.

In deze film wordt Bommel ogenblikkelijk uitgestoten als hij iets doet dat de gemeenschap niet welgevallig is. Is dat wat u be-

doelde toen u ooit zei dat een tekenfilm bepaald moest worden door de grondgedachte of de moraal?

Jajaja. U haalt weer iets uit mijn zondige jeugd naar boven. Toen had het woord nog een andere betekenis voor me hoor. Het is tegenwoordig zo'n zwaar woord hè, moraal. Dat kan haast niet meer. Daarom zou ik het nu niet graag meer gebruiken, maar er moet in een tekenfilm wel een diepere bedoeling zitten en die zit er wel degelijk achter. Een moraal is iets wat je kunt samenvatten in drie zinnen en dat kan ik niet, maar er zit wel degelijk een 'moraal' in. Ik heb mezelf niet verloochend.

De figuren zijn karikaturaal. Ze spreken vrij veel en er zijn verhoudingsgewijs vrij weinig actie-, of slapstickscènes. Is dat bewust gedaan?

Nee, dat is niet bewust gedaan. We hebben wel bewust het verhaal gevolgd. Te veel slapstick zou het verhaal steeds oppervlakkiger maken. De tekenfilm mocht geen teruggang zijn naar een film voor uitsluitend kinderen. Het oorspronkelijke verhaal De Zwelbast is in een literaire pocket voor volwassenen verschenen. Natuurlijk is het zo dat kinderen dat verhaal ook best kunnen lezen als ze daar aardigheid in hebben en datzelfde geldt voor de film.

Was 'Als je begrijpt wat ik bedoel' uw eerste ervaring met een lange tekenfilm?

Nee, in 1941 hebben we gewerkt aan 'Tom Poes en het geheim van de grot', een tekenfilm die ongeveer 80 minuten zou moeten duren. Het was zo ongeveer het eerste probeersel. Daar zijn we de hele oorlog mee bezig geweest. Het was gewoon om de techniek te leren kennen, om te zien of het bewoog. Er zijn hele stukken van afgemaakt, dat wel, maar die zijn nooit uitgebracht.

Een Hollandse vraag: Bent u financieel bij de film betrokken?

Ik hoop het. Ik heb het nog niet gemerkt.

Het hangt er een beetje van af of er mensen naar komen kijken, hè?

Heeft u er zelf geld ingestopt?

Nou, haha, nee, daar ga ik niet direct op in als u het niet erg vindt. Ik geloof in ieder geval niet dat de studio's er veel rijker van zijn geworden, dat kan ik wel zeggen, maar voor de rest, nee...

En de studio's participeerden niet, maar hebben de film als een opdracht aanvaard. Ja, hahaha.

U had bijna de stem van Bommel zelf ingesproken. Het is uiteindelijk Fred Benavante geworden die dat heeft gedaan. Naar voldoening?

Ja hoor. Benavante heeft een prachtige sonore bas. Hij is echt Bommel. Alleen wanneer Bommel in paniek raakt of driftig wordt slaat zijn stem over en begint hij te piepen. Dat was een groot probleem voor Benavante. Hij kon dat ook niet helemaal. Ondanks zijn gemoedaandoening blijft zijn stem die sonore klank houden.

Bent u achteraf gezien tevreden over de film?

Jazeker, ik mag niet mopperen. Er is al met al een heel behoorlijke film uitgerold. Ik moet daar wel aan toevoegen dat ik een slecht beoordeler ben. Als je drie jaar aan zo'n project werkt kan je niet meer objectief oordelen. Ik heb grote bewondering voor de mensen die er aan gewerkt hebben. Per slot van rekening wordt in mijn werk een beweging uitgedrukt in één enkele tekening en voor de film moet dat scène voor scène worden opgebouwd, rekening houdend met het perspectief. Sommige mensen vinden dat een vervelend werkje maar gelukkig zijn er ook mensen die vinden dat het bij het maken van een tekenfilm juist draait om het creëren van dat soort beweging. Het is erg opwindend om papieren figuurtjes tot leven te wekken.

Harrie Geelen: 'Kan je het mij kwalijk nemen dat ik een film maak naar mijn karakter?'

ALS JE BEGRUPT
WAT IK BEDOEL

door Kees de Bree en Tom Rooduijn

Kan een man bij de produktie van een tekenfilm zoveel invloed uitoefenen dat hij een miljoen gulden verkwist zonder dat de andere betrokkenen daar erg in hebben? Wie de diverse uitlatingen van Rob Houwer in de talloze interviews die hij gaf ter gelegenheid van zijn eerste lange tekenfilm eens op een rijtje zet, komt tot de conclusie dat zo iets inderdaad mogelijk is. De man die dit volgens Houwer op zijn geweten heeft is Harrie Geelen, creative director in vaste dienst bij de Toonder studio's en in eerste instantie aangesteld als algeheel regisseur van het tekenfilmproject. Omdat, alle kranten eenzijdig, op de Haagse Post na, Rob Houwer hoorden en degenen die toch van een niet geringe nalatigheid werd beschuldigd niet aan het woord lieten is het beeld op zijn zachts gezegd vertekend. Kees de Bree en Tom Rooduyn spraken met Harrie Geelen.

Na de beginfase van een jaar bent u van uw taak als regisseur ontheven. Hoe is dat in zijn werk gegaan?

Dat is misschien wel ... alhoewel de beginfase, dat mag je niet zeggen, want er was toen al veel werk verricht. Kijk, niemand had ervaring met het maken van lange tekenfilms. Marten, die zelf geen scenario-ervaring had vroeg mij het script te schrijven en dat heb ik dus gedaan. Daarna werd het scène voor scène met Marten en Rob doorgenomen, waarbij zij beiden veel wijzigingen aanbrachten, maar in principe schreef ik ze. In het begin was het wel eens een heel script dat totaal hernieuwd werd en later ... uiteindelijk was er een definitief script dat ik alleen geschreven had. Maar de tijd begon te dringen. Ondertussen was de productie al begonnen, terwijl het storyboard (het verhaal vertaald in tekeningen) voor de hele film nog niet klaar was, begonnen de tekenaars al te tekenen aan de hand van dat deel dat wel klaar was. Dus terwijl iedereen al was begonnen aan de film, tekende ik rustig door aan het storyboard en op een gegeven moment presenteerde ik, helemaal volgens het script, het storyboard. En op het moment dat het klaar was zei Marten: 'Nee, nee, zo bedoel ik het niet!' Hij had dat natuurlijk ook al kunnen zeggen in het stadium dat hij het script las, maar hij zei het pas toen hij de getekende plaatjes zag en toen ben ik eruit

gestapt. Er was al zoveel gebeurd! Kijk, ik was wel regisseur maar Marten was kapitein omdat hij de artistieke vader van Bommel was. En Rob was óók kapitein. Ik werd daar gek van. Op een bepaald moment zit je met vier mensen rond de tafel en dan krijg je zo'n afschuwelijke situatie. Daar vloeien discussies uit voort die alleen maar irritant zijn. Rob was geïrriteerd dat ik hem tegensprak. Ik was geïrriteerd dat Rob mij tegensprak en Marten was überhaupt geïrriteerd omdat wij ruzie maakten.

Noemt u eens zo'n wrijfpunt?

We hadden bijvoorbeeld verschillende inzichten over het regisseren van Fred Benavente die de stem van Bommel verzorgde. Ook over het karakter van Bommel verschilden we van mening. Marten wilde dat Bommel introverter was, zoals Marten zelf, denk ik. Ik ging meer uit van de drift, de woede, de pathos van Bommel en Marten juist van de sympathieke kanten. Ik riep al: maar hij moet sympathiek zijn *ondanks* die andere kant van zijn karakter.

En dan die stem van Bommel. We hebben daar met z'n allen discussies over gehad, vreselijk. Ik beweerde dat welke stem we ook namen, de zaal de stem de eerste vijf minuten toch niet goed zou vinden, omdat men er een andere voorstelling van had. Er staat zo vaak: piepte heer Bommel, dat je zou denken aan een hoge stem, maar ha,

het is geen Barend de Beer. Neem nou van Riel, heeft die een hoge stem? Dat is toch geen lage stem. Ik bedoel, een dik iemand hoeft toch niet persé een lage stem te hebben. Dan kun je zeggen: ja maar Bommel is een beer. Onzin, Bommel is netzomin een beer als Dickerdack een nijlpaard is. Het zijn gewoon mensen. We zochten daarom een torso en we hebben Fred genomen omdat Fred vanzelf die diepe stem heeft. Hij hoefde niet laag te gaan praten. Dat was de kern, hè. Maar we hebben ook mensen als Paul Steenbergen uitgenodigd terwijl die niet zo'n diepe stem heeft, maar ik dacht als het nou maar zo'n prachtige acteur is, dan zit je goed.

In Engeland en Amerika is het aantrekken van topacteurs een beproefde methode.

Ja, ik geloof dat dat eigenlijk overal werkt, maar ja, op dat moment zit je met vier mensen rond de tafel die allemaal kapiteins zijn. Kijk, Fred Benavente had ik ook gekozen, maar ik had hem anders geregisseerd dan hij nu is geregisseerd. Ik had de dialoog helemaal in de stijl van Marten geschreven en herschreven met alle opmerkingen van Marten erin, maar toen vroeg Marten mij de stem anders te regisseren dan ik hem gehoord had op het moment dat ik de dialoog schreef en toen zei ik weer: 'Ja, al heb je gelijk, dan ben ik niet de man om dat te doen.' En toen later het storyboard afgekeurd werd, was ik niet kwaad, maar puur wanhopig. Ik zag als employé van Toonder de zaak in moeilijkheden komen. Je kunt dan niet-zoals een free-lance regisseur ineens boos wegllopen. Dus we zijn toch in vrede uit elkaar gegaan. Dat is het pijnlijke van zulke zaken, los van je eigen emoties die je er nog bij hebt. Per slot van rekening was Rob de klant en het was zijn geld, dus ging ik eruit.

Had u daar begrip voor?

Tot voor kort wel, hahaha.

Waarom tot voor kort?

Nou ja, de Telegraaf is mij voorgelezen waarin Rob Houwer mij er vrij letterlijk van beschuldigd een miljoen door de schoorsteen te hebben gejaagd. Ik denk niet dat het verzinsels van Henk van der Meyden zijn. Ik denk dat dat werkelijk gezegd

is door Rob Houwer. Ongelofelijk wat die man zegt. Dat is naschoppen. Nog voordat een letter op papier is gezet was hij bij alle vergaderingen.

Ons bedrijf keek wel uit iets te doen zonder zijn fiat. Ik was perplex toen ik vernam dat hij na een jaar, toen er al een miljoen was uitgegeven, pas eventjes kwam kijken. Dat is baarlijke nonsens. Hij was er om de veertien dagen en zag elke *rush*. Voordat je het tweede *shot* had laten zien, liet hij het eerste al veranderen. Dat is zijn goed recht, want het is zijn geld. Maar het is gewoon onzinnig om mij dat verspilde miljoen in de schoenen te schuiven. Zoiets laat Houwer zich nooit aanleunen. Hij is toch geen doetje!

Rob Houwer en Marten Toonder vertelden ons dat men in goede harmonie uiteen was gegaan.

Ja, maar dat artikel in de Telegraaf duidt daar niet op. Op het moment dat hij zegt dat hij kwam kijken en de boel zogenaamd afkeurde was ik in de praktijk geen regisseur meer. Ik maakte alleen nog maar het storyboard. Ik was het al zo lang niet eens met alles, zodat Rob de regisseur was. Ik was regisseur op de dagen dat hij er niet was. Ik was de artistieke man, omdat ik het scenario schreef. Ik had het meeste scenario-ervaring en al was ik geen animatieregisseur, ik hoorde dan uit te maken of Bommel boos was, een beetje boos of ook een beetje bedroefd en Björn zei dan hoe het geanimeerd moest worden.

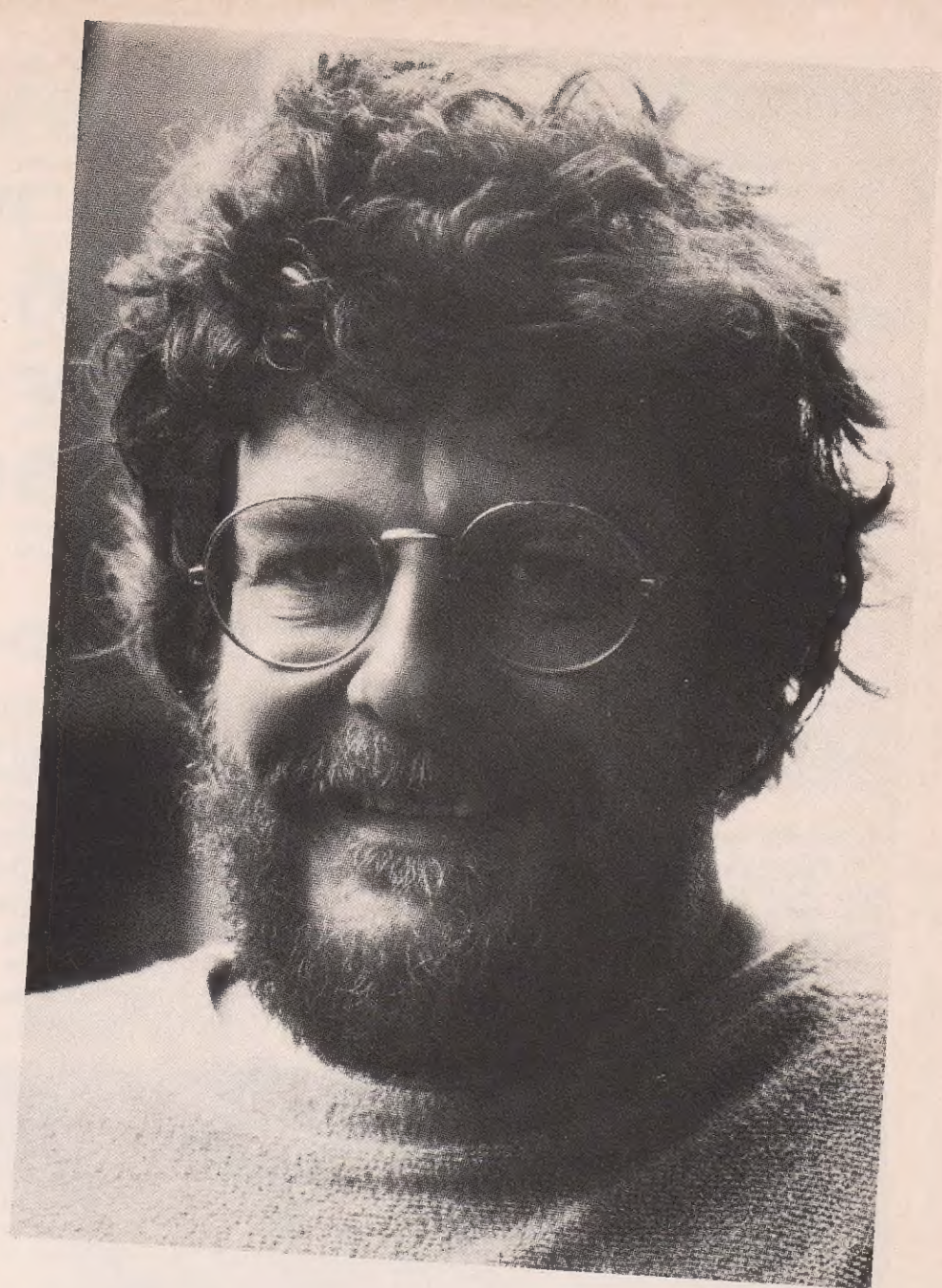
Maar dan kwam Rob weer, ook met zijn eigen opvattingen, zodat niemand de baas was, zeker niet iemand bij Toonder. Hoogstens op technisch gebied.

Het was dus constant het bewandelen van de gulden middenweg.

Ja, en daar kon ik steeds minder tegen. Los van het feit wie er eigenlijk gelijk had. Het is typerend voor Houwer. In een interview in een filmblad wordt hem gevraagd: 'Werd het een Harrie Geelen-film?' waarop Houwer antwoordt 'Ja, dat hebben we toen afgekapt!' Alsof je het Fellini kwalijk kan nemen dat hij Fellinifilms maakt. Kan je het mij, kan je welke regisseur dan ook kwalijk nemen dat hij een film maakt naar zijn eigen karakter. Maar ja, Rob Houwer wil mensen die Rob Houwer-Films maken en niet mensen die films maken die bij hen-zelf horen. Daar komt het op neer.

Zoals het in Film en tv-maker gesteld werd, klonk het inderdaad als een verwijt.

Hihi. Nu ja, nu denk ik zelfs achteraf, nu krijg ik zelfs in mijn schoenen geschoven dat ik een miljoen aan een film laat uitgeven. Tja. Ten eerste heb ik niet de produktie-organisatie gehad. Dat zou ook te gek zijn, want ik ben geen organisator. Ik ben gewoon regisseur en de produktie-organisatie hoort allang bij de eerste honderdduizend gulden te signaleren dat er iets mis is, nietwaar? Ik had dit allemaal niet verteld wanneer dat Telegraaf-interview er niet was geweest. Dat schaadt mij natuurlijk, vreselijk wanneer mensen zoiets gaan vertellen. In feite zeggen ze dan dat ik een warhoofd ben.

Wat was er volgens Rob Houwer fout aan uw versie?

Tja, hij heeft het over het script helemaal wijzigen. Nou ja, eh, eigenlijk zou je het script van nu en mijn script eens naast elkaar moeten zien. Ik weet het niet hoor, want ik heb de film een jaar niet meer gezien. Op de première ga ik hem voor het eerst zien, dus ik zou niet weten wat er veranderd is. Hij was 20 minuten te lang toen het storyboard klaar was. Ik ben niet eens aan inkorting toegekomen want op dat moment zei Marten: er gebeuren allemaal dingen die ik niet wil. Laat ja, maar Marten is erg secundair. Die mompelt wat, gaat naar huis en twee dagen later schrijft hij een brief. Dat wisten we al, dat verbaast me ook niets. Je kunt dan aan zijn houding zien dat er iets is, maar ja hij aarzelt dan. Hij vindt het kwetsend om het te zeggen. Marten en ik zijn natuurlijk tegenpolen. Hij is introvert en ik ben vrij extrovert. Ik beslis altijd meteen voor mezelf. Het is niet altijd de juiste beslissing maar wel meteen. Dat geeft natuurlijk meteen al een soort tegenpool in een team. Ik kan me ook best indenken dat je pas twee dagen later kunt

reageren, dus dat vind ik niet zo gek, maar wat Rob Houwer ervan maakt, tssss. Hij kwam een jaar later kijken en zag dat er een miljoen was uitgegeven, tssss. Ik weet bovendien nog niet zo of al het materiaal dat ik geschreven heb ondeugdelijk was. Alle door Veronica uitgezonden fragmenten zijn gemaakt toen ik er nog bij was. Daar is alvast niets aan veranderd. Er zal echt wel iets veranderd zijn en ik zeg helemaal niet dat Rob Houwer een onkundig man is die onzinnige dingen zegt over het script, maar ja...

Waarom wijt u de vele technische onvolkomenheden?

Dan moet je de budgetten van Disney en van Rob eens vergelijken. Dat mag je Rob niet verwijten, maar hij heeft natuurlijk geen 35 miljoen om in een tekenfilm te stoppen. Het zou ook onlogisch zijn om zo'n bedrag in Nederland uit te geven. Dat krijg je hier nooit terug. En daar moet je die onvolkomenheden aan wijten en nog een heleboel andere dingen ook. Maar het

alternatief is dat je zo'n film niet zou mogen maken en ja, filmers willen ook wel eens een leuke film maken.

Marten Toonder zegt dat de staf al dertig jaar op zo'n kans zit te wachten

Dat geldt zeker voor de animators, jaaa. Die vonden het heerlijk, jaaa, Björn enzo, nou. Iedereen kon zich uitleven. Wij moesten altijd opdrachtfilms maken, hè. We dachten dat we nu eindelijk eens vrijer zouden zijn, haha. Dat was natuurlijk niet het geval, nee. Maar ja, je bent wel blij voor de zaak want het is een grote opdracht. We zijn een grote studio en we moeten werk en dit was natuurlijk een bijzonder goede gelegenheid. Er is keihard aan gewerkt. Dat zijn we overigens wel gewend omdat wij tekenfilms voor de commercie maken en omdat commercials per definitie moeten opvallen en er uitzonderlijke dingen in gedaan moeten worden, dus wij hebben erg veel technieken leren beheersen bij Toonder. Het was een kolfje naar onze hand om al die verschillende stijlen aan te passen aan de Toonderstijl. We hebben hier met veel gastanimators moeten werken en dan is het tekentechnisch gezien een kluit allerlei dingen in de hand te houden.

Heeft u zelf meegetekend?

Nee, ik ben ook wel animator, maar in dit geval had ik geen aspiraties want ik heb geen enkele ervaring met naturalistische films. Ik ben een eigen ontwerper, ik kan mijn eigen ontwerpen animeren, maar die stijl van Toonder is niets voor mij.

De film is achteraf gemonteerd. Geen gebruikelijke gang van zaken!

Ja, Rob heeft nagemonteerd en eigenlijk hoort een tekenfilm niet gemonteerd te worden. Die wordt gemonteerd voordat hij getekend wordt. Maar Rob heeft hem daarna overhoop gehaald en ik denk dat dat de film zelfs wel ten goede is gekomen al heb ik hem nog niet gezien. Mijn script was inderdaad te lang, dat merkten we toen het storyboard klaar was. Het is natuurlijk ook waanzinnig moeilijk om een tekenfilm-script met veel actie te timen, zolang er nog niet getekend is, zolang je nog niet scène voor scène met de stopwatch hebt geklokt. Tja, de film moest, omdat ie een afgebakend budget had, op een bepaalde tijd af, dus moesten we te vroeg gaan tekenen zonder dat het storyboard klaar was. Dan ontdek je inderdaad te laat dat de film te lang is. Dat was fout.

Wat voor filosofie bestond er over het tempo waarin het verhaal verteld moest worden?

Wij vonden dus allemaal dat we een tempo moesten hebben zoals die in commercials voor bepaalde scènes gebruikt wordt. Wij vinden inderdaad dat als je iets kort kunt vertellen, dan moet je het niet lang doen. Tot aan het feest, de party in de film ben ik erbij betrokken geweest maar de laatste drie maanden heb ik tegen Ben gezegd: 'Wat er allemaal gebeurt is niet mijn verantwoordelijkheid, ik zou het zelf anders doen dan het nu gebeurt.' Het was niet zo dat ik boos was omdat ik mijn eigen gang niet mocht gaan, maar ik wilde geen regis-

seur meer zijn omdat Marten en ik andere dingen wilden en ik geen zin had dat te doen wat Marten wilde.

Wat soort conflicten heb je bij ieder samenwerkingsverband. Maar goed mis zou...

Ja, ik vond wel degelijk dat er dingen mis waren in de film, maar dat waren dingen waar ikzelf hard over loeide en Rob wist toen al lang dat ik helemaal niet gelukkig was met een heleboel dingen, maar daar werd over het algemeen mild om gelachen. Voor hem was ik een wilde, a-commerciële boy, hè. En dan achteraf dat onaannemelijke verhaal van hem, dat is erger dan ruzie in een samenwerkingsverband, dat is naschoppen.

Ik vind het ook heel erg wat hij in De Telegraaf over de heren van Toonder zegt. Ik vind dat heel erg voor mijn collega's. Hij zei dat hij *ons* had moeten uitleggen dat je geen leuke film maakt met vallen, klappen en opstaan enzo. Mijn God, ik hoor meener nog zo om diezelfde dingen vragen. Ik hoor hem nog zo vragen of er niet meer actie in kon. Dat was in de tijd dat ik het script nog zat te schrijven en ik riep steeds maar, ja, dat kunnen we er altijd nog in doen. Laten we nu eerst het verhaal maken. Dat vond hij dan ook wel weer, want Rob is niet gek, maar hij moet niet beweren dat die heren van Toonder domme commercial-grappenmakers zijn. Ik heb toevallig 70 uur televisie geschreven en hij niet. Nou je hoort dat ik kwaad ben hè. Schrijf dat er maar bij, dan weet men tenminste hoe het zit.

Rob Houwer: 'Hoe ouder je wordt, hoe meer het de moeite waard moet zijn waar je mee bezig bent!'

ALS JE BEGRUPT
WAT IK BEDOEL

door Tom Rooduijn en Kees de Bree

'Ik heb nooit aan enige financiële consequenties gedacht,' zegt Rob Houwer (45) in een Amsterdamse restaurant. 'Ik heb gewoon, vanuit een bezieling, gedacht: 'Ik wil deze film maken.' Het zijn nooit meer financiële overwegingen, die bij mijn beslissingen een rol spelen. Dat interesseert mij – nu ik wat ouder ben – eigenlijk de ballen.'

De producent noemt zijn Bommelfilm een ontdekkingsreis van Houwer en Toonder door tekenfilm-land: 'Er kleven gebreken aan, maar voor een eersteling is het fenomenaal. Marten schreef mij tijdens de produktieperiode als opdracht in een van zijn boekjes, dat hij dank zij mij aan z'n tweede jeugd was begonnen. Op het eerste gezicht klinkt dat wat sentimenteel, maar het is werkelijk zo. Ik hoop dat ik nog lang met hem door kan gaan, want die man is fantastisch. Ik vergeet wel eens dat hij zeventig is. Ik ben voor hem natuurlijk een indringer in zijn Bommel-rijk. Het is waarschijnlijk een irritante bijkomstigheid, dat ik op poten zet, wat hem in zijn inner circle nooit gelukt is. Het klinkt wat cru, maar als ik niet van *outer space* gekomen was, dan was Marten gewoon zonder avondvullende film gestorven.

Houwer: 'Ik ben begonnen in het niemandsland van de Nederlandse tekenfilm. Het enige dat mij op zeker moment nog op de been hield om toch die droom te realiseren, was het feit dat ik al zoveel speelfilms geproduceerd had én dat ik tien jaar zelf regie heb gedaan. Daardoor heb ik de zaak tot een relatief goed einde gebracht.'

Martin Rosen, die met *Watership Down* in Amerika ook zijn eerste tekenfilm als producent maakte, had tenminste makers van lange tekenfilms tot zijn beschikking. Toonder-studio's had alleen maar ervaring met commercials. 'Ja, maar ik ben met Toonder en zijn werk, dat betekent 14.000 stripsafleveringen, in zee gegaan. Met de personage, karakters en situaties, die al duizenden keren getekend waren. Ik was inderdaad de enige met ervaring in de opbouw van een avondvullende speelfilm. Daarom heb ik – op het tijdstip dat Harrie Geelen uit de picture verdween – het heft na een jaar zelf in handen genomen. Harrie had wel ervaring met een zuivere kinderfilm, *Pinkeltje*, die ik niet wilde maken. Björn Frank Jensen is een zeer ervaren vakman. En van Disney hebben we Bob Maxfield aangetrokken. *Jungleboek* is het laatste dat 'ie gemaakt heeft.'

– Zowel voor jou als voor Marten gaat een lange wensdroom in vervulling met Als je begrijpt wat ik bedoel.

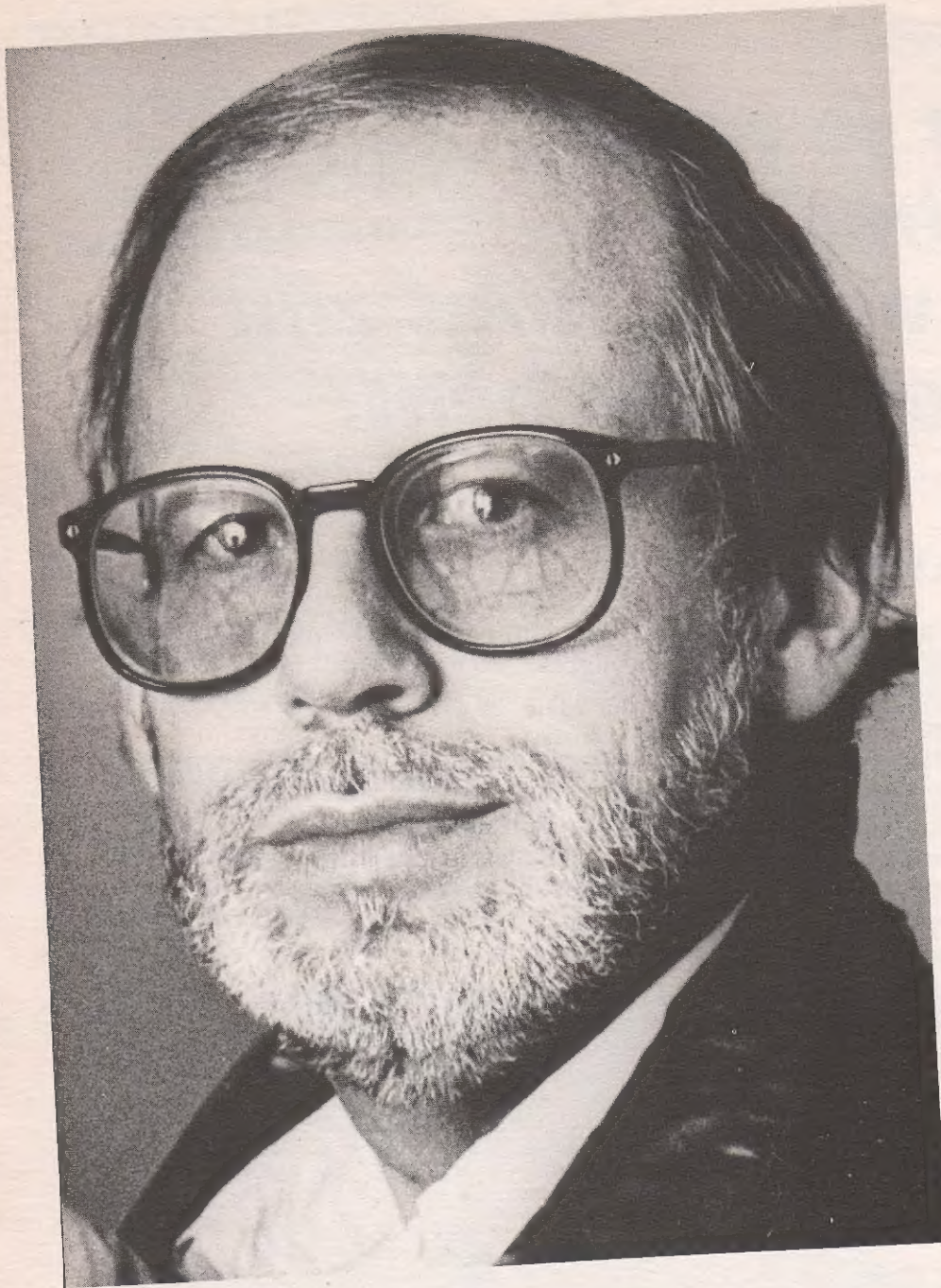
'Marten heeft eigenlijk z'n leven lang naar dat punt toegewerkt. Hij had zich eigenlijk in Ierland teruggetrokken, omdat er nooit wat van gekomen was. Ik liep dus in een open gat. Er moest blijkbaar een maffe re-

gisseur komen, die na Soldaat van Oranje een tijdje z'n maag vol had van moeilijke acteurs en regisseurs en een catering voor honderd figuranten. Ik wilde wel eens te maken hebben met nobele, beschaafde lieden met een geordend familieleven, met mensen van pen en penseel. Het was beschaafd, maar de rest bleef hardstikke hard. Het werd geen rustige film. Ik kreeg te maken met het starre celluloid. Een tekenfilm leven in te blazen, dat is vreselijk moeilijk. Want je hebt niks. Het blijkt totaal 1-dimensionaal te zijn, qua gevoelsleven, qua emotie. Werk je met *off-screen* stemmen, dan geloof je het in tekenfilm ineens niet meer. Dat soort wonderlijke wetten. Een eerste tekenfilm is nooit perfect. Dat is nooit iemand gelukt. Maar er is een professioneel stuk werk neergezet, dat het begin kan zijn van een Nederlandse getekende hoofd-film-productie. Als je deze film vergelijkt met *Asterix en Cleopatra*, de eerste Belg, dan hebben we echt een meesterwerk gemaakt.'

Het heeft geruime tijd geduurd voordat Marten Toonder en jij tot overeenstemming kwamen. Wat waren de struikelblokken?

'Hij vond het enerzijds wel attractief, dat een jonge wijsneus van hem afpakte wat hem nooit gelukt was. Hij had wel vrouwen in mijn producties. Maar het moeilijkste was een contractuele situatie te vin-

den, waarin — het klinkt heel banaal — iedereen gedekt was aan alle kanten. Dat er een samenwerkingsbasis was. Toonder Studio's wilden eerst niet, dat Marten — die die studio's tien jaar geleden had verkocht — in het contractuele geheel mee zou tekenen. Ik zei dat dat helemaal niet kon. Hij is de Spiritus Rector van het geheel! 't Is zijn copyright. Uiteindelijk is het een werkstuk van een collectief geworden, met Marten en ik als de supervisors. En ik in nog meer stadia dan Marten, want ik heb er tenslotte een boel geld in gestoken. Die Toonder Studio's dachten eerst meer in de opdrachtsfeer. Terwijl ik het altijd zag als: samen een film maken, die ik betaalde. Het budget stond vanaf het begin vast. Konden ze zich daar niet aan houden, dan gingen we failliet zoals in België Studio Idéfixe. Tekenfilm is zo duur, hè, iedere vergissing kost een half jaar werk extra.'

Als voorbereiding op het storyboard, dat

Houwer mede hielp vervaardigen, las de producent alle Bommel-verhalen, een dikke 150 stuks, die door de Bezige Bij zijn gebundeld. 'In drie maanden tijd,' zegt Houwer, 'dag en nacht dus. Mijn vrouw werd er totaal gek van. Ik pleegde ook langzamerhand in Bommeltrant te spreken. Iedere andere dialoog vond ik nogal absurd. Van die 150 verhalen heb ik allemaal uittreksels gemaakt. Ik was zó gespecialiseerd in het Bommel-oeuvre; misschien nog wel meer dan Toonder zelf. Wist precies in welk verhaal wat waar zat. Uiteindelijk had ik een paar verhalen, die ik het meest geschikt vond, voor de eerste film. Je moet niet uitgaan van de bekendheid van Bommel. Onzin. Je moet een introductie leveren. En dat is ons bij die expositie in het kasteel aardig gelukt. Als basisverhaal geldt *De Zwelbast*, van een jaar of tien geleden. Henk Hofland, is het leuke, noemde het onlangs in het NRC-Handelsblad als een van de grote emotionele verhalen uit de wereldliteratuur, die niet kapot te krijgen zouden zijn. 't Is een Judas-verhaal. Maar

't is niet het meest intellectuele, geef ik toe.'

'Harrie had intussen een heel ander verhaal geconcipteerd. Het begin van expositie en het drakeni hebben we daarvan overgenomen. Maar toen wou Harrie, zoals alle getalenteerde mensen uiterst eigenwijs, geen voetbreed toegeven. Marten stond meer aan mijn kant. Dat was een dieptepunt in de relatie onderling. Harrie zag z'n grote kans dé Nederlandse tekenfilm te maken. Nou had ik al een filmpje gezien, dat hij voor de Rabo-bank maakte, *De Krekel en De Mier*, naar La Fontaine. Daar werd ik al knap nerveus van. Ik dacht: O, o, zo moet het absoluut niet. Dus Bert Kroon, directeur van Toonder Studio's, Harrie en ik met de Air Lingus naar Ierland. Daar heeft Harrie ingebonden, ik heb wat water in de wijn gedaan en Marten was zeer constructief. Toen we weer opstegen hadden we het verhaal praktisch rond, naar toen had Harrie het heft in handen en hij ging maar door en door en door... Tot we ineens aan knijpers een storyboard aan de waslijn hadden hangen van 120 minuten. En ik werd er na de helft al zó moe van. Het bleek dat Marten en z'n vrouw er ook al doodmoe van geworden waren, dus ik zei: pak maar in die handel, voor mij hoeft het niet meer. Ik zag het helemaal niet meer zitten. Jullie doen maar, dacht ik, maar het was wel het faillissement van Toonder Studio's geweest. En een film die 35 minuten te lang is, dat red je in de montage, wat de storyline betreft, waarschijnlijk ook niet. Uiteindelijk hebben we Harrie — nu twee jaar geleden — van het project af gezet. En Bert en ik hebben het verhaal binnen een week teruggebracht tot 90 minuten. Ze waren al lang aan het tekenen, we zaten in het verschrikkelijk kostbare stadium van de depose- en de line-tests, toen we het scenario nog ijlings hebben teruggeschroefd.'

'Toen ik in juli al het kleurmateriaal bij elkaar had, schrok ik me het lazerus. Want wat ik al vermoed had bleek waar: het was een nogal warrige zaak. Geen verhaal had 't. Van de story-telling deugde geen ene moer. Dus eigenlijk sinds juli heb ik aan de montagetafel gezeten. Er is 12 minuten uitgegoid — dat is heel wat geld dat men had kunnen besparen — maar ik hoorde dat Disney dat ook doet. Ik heb wel gemerkt, dat als ik er nog ééntje maak — en daar vertrouw ik wel op — dan moet ik er elke dag bij blijven. Dat had ik aanvankelijk niet in de gaten. Ze blufte me ook een beetje: een tekenfilm opnemen is een paar scènetjes aanmekaar plakken en Klaar is Kees. Nou, louw loene natuurlijk, hè. Amme neus. Daar klopt geen zak van.'

Hoe heb je het geld voor de film, vermoedelijk een miljoen of twee, drie, bijmekaar weten te krijgen. Toonder en het Productiefonds zij er niet bij betrokken...

'Voor mij in het bijzonder geldt: hoe ouder je wordt, hoe meer het de moeite waard moet zijn waarmee je bezig bent. Ik denk helemaal niet in financiële consequenties. Ik heb het geld alleen maar gemobiliseerd, om een vriendelijke term te gebruiken. Hóe ik het bijmekaar heb gekregen zal ik nooit vertellen. Maar ik heb 't allemaal alleen op tafel gelegd, zonder participatie van wie

dan ook. Bij de banken heb ik natuurlijk een heel goede naam door al mijn speel-films. Maar ze steken er niet au fond perdu geld in; ze willen het wel gewoon terug hebben. Bij *The Secret of Nimh* hebben ze in Amerika gewoon bankprospektussen uitgegeven, het geld werd op ik meen de Nederlandse Antillen gecollecteerd, en zo zelf de film betaald. United Artists, die de film uitbrengt, heeft er geen cent voor betaald. Zelfs de releasekosten, 4 miljoen dollar, zijn op die manier bijmekaar gebracht. In Nederland is dat absoluut niet te realiseren. Maar ik wou wel onafhankelijk blijven, heb geen distributieggarantie gevraagd.'

Houwer vertelt dat de belangstelling uit het buitenland voor de tekenfilm groot is. Er is een 'heel hoog contract' met Duitsland, voor de videorechten. Toch hoopt hij dat de film in Nederland voornamelijk uit de kosten komt: 'Een miljoen mensen in de eerste weken, dat lijkt me een vrolijke zaak. Ik denk wel dat ik 'm ieder jaar weer terug breng. Dat 't iedereen zó nieuwsgierig maakt, dat ze het in ieder geval willen zien. En Bommel en Tom Poes verschijnen al sinds 25 jaar in de grootste Zweedse kranten, de Tages Niëta bijvoorbeeld. Uit Engeland heb ik geïnteresseerden, Japan, Unites Artists wil graag, Frankrijk. We willen hem in het Engels, Frans, Duits, Spaans, Portugees en Japans nasynchroniseren.'

Maar voor welk publiek is hij nu gemaakt: Bommel-freaks, de jeugd of iedereen?

'Ik heb hem in Den Haag aan Bommel-freaks laten zien, en die waren uiterst enthousiast. Ik was daar bang voor, want ze

houden hun heer misschien het liefst zwart-wit op papier. Maar uiteindelijk is de film voor iedereen bedoeld. De bekendheid van Bommel is wel een procent of 95.

Na Van Agt en Joop den Uyl en het koningshuis zijn het de bekendste Nederlanders, Bommel en Tom Poes. De jeugd van beneden de 20 kent Bommel alleen uit de Donald Duck. Maar de film is geen kinderfilm, natuurlijk. Je kan er met de hele familie naartoe. Ik draag de Bommel-gedachte uit, maar ik heb het teruggesnoeid, waar ik het té Toonderiaans vond. De Bezige Bij-formule, eenderde beeld en tweederde tekst heb ik teruggebracht tot een redelijke verhouding tussen tekst en beeld. Er zitten hele stukken in waarin niet wordt gepraat. Het feest, het circus, de slapstickscènes. Ik vind het leuk heer Bommel te horen lullen. 't Is een personality, hè? Eigenlijk is het meer een speelfilm een tekenfilm.'

De synchronisatie is bij langs na niet perfect, loopt niet lip-synchroon.

'In Nederland hebben wij geen traditie op dat gebied. Voor Bommel, die Marten zelf en Fons Rademakers ook nog hebben geprobeerd, vonden we uiteindelijk Fred Benavente het beste. Hij deed het voortreffelijk, maar hij is niet gewend lip-sinc te spreken. Daar hebben we een vreselijke klus aan gehad. Evenals aan de anderen trouwens. De Bommelfiguren - zo kan ik het wel verdedigen - zijn binnensmondsprevelaars. Die lip-sinc was ons uitgangspunt; het werd op de tekst uitgeteld, en daar werd keurig op getekend. Maar een aantal

teksten bevielen ons na afloop niet meer zo. Marten en ik vonden na twee jaar andere teksten dan die het eerste vaststonden leuker. En door Harrie hebben we ook het verhaal moeten veranderen, tekstmatig. Dus hebben we aan een betere tekst de prioriteit gegeven ten nadele van een stukje synchroniteit. De gewone bioscoopbezoeker ziet dat niet. Want het kan ook aan de tekening liggen. En voor het buitenland maakt het helemaal niks uit. Ja, als Joost de mensen in de zaal voorstelt denk ik ook wel eens: Godverdomme. Elders had 't ook best nog wat beter gekund.'

Waarom hebben de Toonder Studio's, die er totaal niet op berekend zijn, de klus geklaard en is werk uit besteed aan Japan. Was het niet logischer alles bij Belvision of Halas and Batchelor te laten doen?

'Het werk van Marten is natuurlijk onverbrekelijk met de Toonder Studio's verbonden. Dus zonder de studio's had ik de film al nooit mogen maken. Achteraf denk ik dat ik het toch niet beter had kunnen krijgen. Want waren ze niet 30 jaar met Marten oud geworden, met het werk vertrouwd geweest, dan had hij in een andere studio geen enkel vertrouwen gehad. Dus dat stond contractueel vast. En die Japanners hebben het uitstekend gedaan. Het heeft een enorme reizerij gekost, want ze begrepen onze mentaliteit niet altijd even goed. Maar uiteindelijk was het de beslissing van Toonder Studio's, die binnen het budget moesten blijven. En bij tekenfilm kan je er zó twee keer overheen gaan. No problem. Dat is nog veel gevaarlijker dan bij speelfilm. Daar-

bij: dit is zo precies werk. Het lijkt zo'n klein détail, maar wanneer staat zo'n figuur los van de achtergrond, dat blijkt zo vreselijk belangrijk.'

'Peter van Straaten had iets op de achtergronden aan te merken. Die vind ik zelf prachtig. Daar wil ik nog een tentoonstelling aan wijden. Hoe komt 'ie op 't idee! Hij zei; ja, ze zijn zo ouderwets, nostalgisch. Ik zeg: Peter, dat is nou precies wat we bedoeld hebben. Wat móet ik nou met zo'n opmerking! Hij is een begaafd tekenaar, maar van tekenfilm weet hij geen ene moer. Ben van Voorn en Björn Frank Jensen, ook verantwoordelijk voor de achtergronden, zijn op een hele vreemde manier met Marten oud geworden. Met *Moonglow* en *The Golden Fish* waren ze er al bij. Die heb ik pas onlangs gezien. Maar de zwart-wit filmpjes, met Bommel en Tom Poes, die in de oorlog zijn gemaakt, mocht ik absoluut niet zien.

Is de Bommel gemaakt vanuit een artistieke drijfveer, of uit winstbejag.

'Ik kan van mezelf zeggen - en dat geldt ook voor Marten - dat we de film niet uit winstbejag hebben gemaakt. Maar is het dan kunst? Je kan best kunst maken uit winstbejag. De Franse minister van cultuur, Jack Lang, heeft gezegd: film - en óók tekenfilm - is een onverbrekelijke symbiose tussen kunst en industrie. Ik kan wel volmondig zeggen, dat deze film totaal vanuit een bezieling tot stand is gekomen. Ik heb helemaal nooit gerekend. Ik heb wel gezegd: deze film mag zo en zoveel kosten, anders kost het me m'n kop. En dat kan ik me niet veroorloven. Net als bij *De Vierde Man* is het de film waar het om gaat. Kijk het gaat wel eens in een richting die me niet zint. *Grijpstra en De Gier* vond ik zonde van m'n tijd. Dat geldt niet voor deze twee films, die ik beide heb aangemeld voor Cannes. Bij *Als je begrijpt wat ik bedoel* lijkt het mij alleen al leuk om Marten als vedette over de Croisette te zien lopen.

Het is moeilijk de literaire teksten van Toonder in film om te zetten. Er gaat veel

verloren van het archaïsche taalgebruik, de maatschappijkritiek en de typische bijvoegelijke naamwoorden, die de teksten van Toonder zo kenmerken.

'Het was voor Marten ook heel moeilijk om daar van af te stappen. Misschien lukt het in de tweede Bommelfilm beter. Daarbij, die woordjes zijn in de film zat aanwezig, maar je neemt ze gewoon niet waar. Het beeld, de muziek en de effecten zijn zo sterk, dat die fijne nuances in het taalgebruik wegvallen. Brillante dialogen kan je alleen maar waarmaken in heel rustige scènes.'

Er zitten nogal wat technische tekortkomingen in de film: buikaanduidingen bij Bommel of vaartstreepjes zijn niet consequent aanwezig. Gebroken outlines komen ook voor...

'Ik moet eerlijk zeggen dat ik ze nauwelijks zie. Dan kun je zeggen: daar moet je dan beter op letten, maar als ik het al niet zie, als quasi-regisseur van dit werk, dan zal het publiek het nooit van z'n leven zien. Maar ik ben ook een perfectionist; als Bommel in die grot zit, bewegen de cells zo vreselijk over elkaar heen, dat ik denk: nou, nou, nou, dat had ook wel effe anders gekund. Of ze zitten in een scène fout met de kleuren van Zwelgje; een beoordelingsfout. Maar 't zat niet in het budget om dat over te laten maken.'

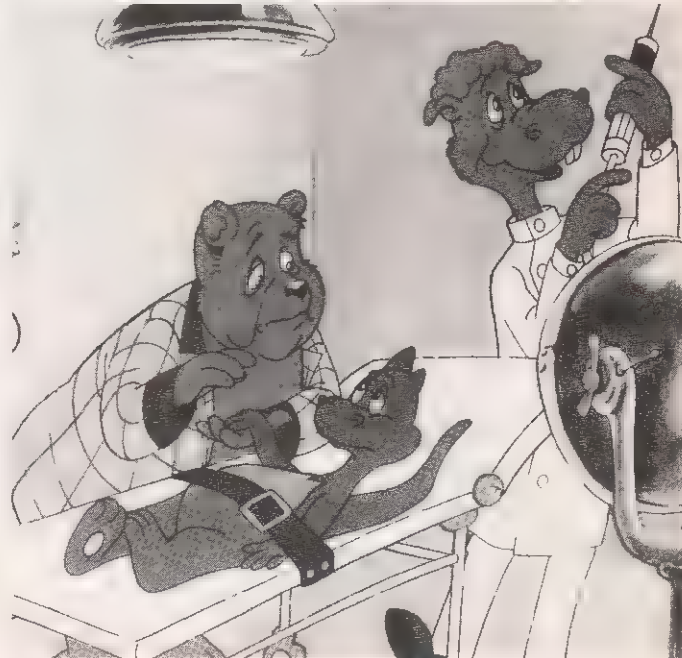
Scènes waarin Bommel van de trap valt of waarin Zwelgje gestolen spullen in een zak en en passant ook iets in zijn mond steekt zijn zo snel, dat men nauwelijks beseft wat er gebeurt. Een betere timing had de komische waarde van zo'n scène vergroot.

'Om te beginnen is dit geen echte lachfilm. Het is meer een gniffelfilm; je krijgt een lekker verhaal opgediend. Maar niet lachen à la Tom and Jerry of Woody Woodpecker. Daarbij zal ik jullie iets uit de doeken doen: Ik heb de afgelopen drie jaar één grote strijd gestreden. Omdat de Toonder Studio voornamelijk leeft van commercials, hebben ze een timing-probleem gehad. Ik heb steeds gesteden. Gezegd: Gags moeten lan-

ger, moeten uitgewerkt. Je moet kunnen reageren op een grap. Het is voor 80 procent gelukt dat timing-probleem op te vangen en voor 20 procent mislukt. Nu hebben zij er ook van geleerd. En wat die eerste val van Bommel betreft: dat was nog een conceptie à la Geelen en zijn *De Krekel en De Mier*, dat filmpje voor de Rabo-bank dat precies hetzelfde euvel had. Dankzij mijn invloed zijn we er in het tweede deel een stuk in vooruit gegaan.'

Met *Als je begrijpt wat ik bedoel*, die in zeventig theaters tegelijk werd uitgebracht, hoopt de producent in Nederland zo snel mogelijk een miljoen bezoekers te trekken. 'Het is mijn ambitie dat-ie het in het eigen Bommeland waarmaakt. Als hij het alleen in het buitenland maakt - hij wordt in tenminste vijf talen nagesynchroniseerd - dan nog beschouw ik het als een teleurstellende ervaring. Maar ik heb cijfers van mijn films, en ik kan zo uitrekenen hoeveel mensen er naartoe kunnen komen. Dat is het Rob Houwer-publiek, dat ik ken uit twaalf jaar ervaring. Ik heb toch een bepaald soort vertrouwen gekweekt. Mensen weten dat ze bij mij te maken krijgen met eigen cultuur. En met *entertainment*.

'Juist met mijn laatste twee films heb ik bevestigd dat men vertrouwen in mij heeft. Zowel *Grijpstra en De Gier* als *Hoge Hakken*, *Echte Liefde* waren eigenlijk niemandalietjes. Maar het publiek is wel gekomen. Want het is toch een deel van het pakket. Dat is fenomenaal. 't Geeft dat stukje vertrouwen, wat ik sinds *Wat zien ik?* heb opgebouwd. In die films wordt een stukje eigen identiteit teruggevonden. En of dat nou straks met Bommel en *Als je begrijpt wat ik bedoel*, Reve en *De Vierde Man* of Wolkers en *Brandende Liefde* is, er is één vaststaande relatie tussen die films: dat ben ik dus. Grote producenten als Thalberg, Sam Spiegel, destijds of Spielberg nu staan - net als ik - voor een stabiliteitsfactor. Dat stel ik zonder ijdelheid. Hoewel Bommel natuurlijk veel groter is dan Houwer ooit kan zijn.'

Drentse kunstschilder verantwoordelijk voor achtergronden

ALS JE BEGRUPT
WAT IK BEDOEL

Ben van Voorn: 'Ik kan Marten Toonder heel goed volgen in zijn andere wereld'

door Cor Nijmeijer

Ruim anderhalf jaar heeft de Drentse kunstschilder en aquarellist Ben van Voorn (55) zijn atelier in het rustige Drentse dorpse Yde verruild voor kasteel Nederhorst. Als achtergrondregisseur had hij een zeer belangrijk aandeel in de totstandkoming van de Bommelfilm.

Ben van Voorn is, als je het zo mag noemen, een van de coryfeeën uit de Toonderstal. Van 1948 tot rond 1955 was hij als medewerker aan de Studio's verbonden, waar hij zich in hoofdzaak bezighield met Tom Poes, Panda en Koning Hollewijn; ook een groot aantal omslagen van het Tom Poes Weekblad en andere illustraties zijn van zijn hand. (Voor nadere informatie, zie Stripschrift 116, waarin wij een uitvoerig interview en documentatie publiceerden). Geruime tijd, tot de eind zestiger jaren, tekende hij daarna de achtergronden van de

dagstrips van Toonder, terwijl hij al een andere weg was ingeslagen als kunstschilder.

Het mag echter niet verwonderlijk heten, dat Marten Toonder hem aanwees als mogelijke kandidaat voor de achtergronden in de film.

'Toen ik dat verzoek kreeg zei ik dat ik er eerst met Toonder over wilde praten. We hadden een uitvoerig gesprek en ik nam daarna snel mijn besluit, het moest dan maar geberuen,' aldus Van Voorn.

Hij had al enig vermoeden dat de duur van

zijn werk zich niet tot een paar maanden zou beperken. Anderhalf jaar werd het, met nog wat nawerk. Vier of vijf dagen per week op het kasteel en vaak nam hij tijdens de weekenden ook nog werk mee naar huis. Perfectionist als hij is stelde hij zich niet tevreden met compromissen.

'Wanner ik het met het resultaat niet eens was zei ik, dat moet over, ik neem het wel mee. Natuurlijk moet je wel eens toegeven, maar ik heb meestal mijn zin kunnen krijgen.'

Ruim twintig jaar geleden werkte Ben van Voorn ook al eens mee aan een Toonderfilm, 'De Gouden Vis', dus hij beschikte over ervaring. Maar terwijl zijn medewerking toen bestond uit het werken op aanwijzingen, zoals hij zelf bescheiden zegt, kreeg hij nu het storyboard in de hand gedrukt, met de opdracht de achtergronden te ontwerpen en uit te voeren.

Foto: Ben van Voorn: aquarelvorm het beste voor Toonder sfeer. (© C. Nijmeijer)

Adviezen

'Gelukkig kreeg ik van de medewerkers alle adviezen, vooral Harry Geelen, die ik een kei op dit gebied vindt, heeft me erg geholpen om in de technieken thuis te raken. Björn is een fenomeen op gebied van beweging. Natuurlijk weet ik alles van bijvoorbeeld perspectief, maar voor zo'n film gelden bepaalde regels, en dat moet je toch even leren. Het is zo complex daar had ik geen voorstelling van. Maar het duurde niet lang of ik kon gewoon meepraten. Neem bij voorbeeld de beginscène met het onweer en de storm. Als je de achtergrond ziet dan blijken bomen en kasteel scheef te staan. Bij de opnamen is de camera daar weer scheef overheen gegaan, wat een prachtig dynamisch effect geeft. Ik ben erg trots op dat gedeelte. Evenals op de scène waarin Bommel de trappen afsuist en tegen de de auto van Grootgrut botst.'

Voor de achtergronden heeft Ben van Voorn gewerkt met de aquarelvorm, heel moeilijk, omdat er geen correcties mogelijk zijn. Maar de typische Toonderiaanse sfeer komt er wonderwel door tot uitdrukking. Soms komen er meerdere beelden over elkaar, het multiplane-effect, zoals de scene in de keuken, waarbij de potten en pannen op de voorgrond staan en Joost en Wam-

mes daar tussen doorlopen. Ook in de bal-scène komen dergelijke effecten voor. De voorgronden zijn dan op *cells* geschilderd, de achtergrond op papier. Soms werd de waterverf gemengd met plakkaatverf om structuur te krijgen, zoals bij spiegels, wolkenluchten en water.

'Bij de eerste rushes zag ik dat de luchten bij aquarel een pokdalig effect hadden, daarom heb ik iets gouache bijgemengd om de zaak dekkend te maken. Dan krijg je een goede stofuitdrukking.'

'Het was zaak om steeds voor te blijven bij de cells. Het papier waarop de aquarellen worden gemaakt krimpt bij droging en zo kreeg je het effect dat de cells niet goed pasten. Soms was het daarom nodig om de zaak over te doen. Voorwaarde bij alles was het zich strak houden aan de maatvoering, een effect dat natuurlijk ook bij de achtergronden sterk spreekt.'

De animatie geldt ook voor de achtergronden: eenzelfde tekening moest vaak een aantal keren worden overgemaakt om, achter elkaar gezet, een effect te krijgen. Met voorgronden werd gewerkt om de lussen van aan elkaar geplakte achtergronden te camoufleren. Zo'n 700 tot 800 achtergronden zijn gemaakt en een groot aantal die niet gebruikt zijn. Op een bepaald moment bleek dat de film te lang duurde en om tot bioscooplengthe te komen moest er danig worden gesneden.

Er was heel wat voorwerk nodig. Eerst werden schetsen van de achtergronden gemaakt vervolgens werden lijnen en perspectief aangebracht om de actie fijner te kun-

nen controleren ten opzichte van elkaar en achter elkaar. In de derde fase werden de beelden in zwart-wit opgenomen en per één of twee beeldjes per seconde afgedraaid op televisieformaat, de verhoudingen van het bioscoop scherm waren daarop aangegeven. (De *pose-test*) 'Daarbij zag je duidelijk dat de lengte-breedteverhouding anders is en dan moet je de compositie binnen de lijnen brengen.'

Kleur

Pas daarna volgde het aanbrengen van kleur. Ben van Voorn verschilde hierover wel eens met de andere medewerkers van mening.

'Ik heb daar zeer bepaalde opvattingen over. De omgeving van burgemeester Dickerdack moet in goud en mosgroen zijn, het moet iets voornaams hebben. Het huisje van Tom Poes ziet er heel anders uit: bruine warme kleuren. Een vrolijke stemming moet vergezeld gaan van opgewekte kleuren, somber wordt kil. In dat opzicht verschillen we van de Disneyfilms, waarin de kleuren veel vlakker zijn. Met aquarel kun je stemming kweken, al is het veel bewerkelijker. Je moet er ook lijn inhouden omdat de figuren ook lijnen hebben.'

Met Marten Toonder heeft Ben van Voorn het gevoel voor mystiek gemeen. 'Wat je niet ziet, maar wel voelt. Ik kan hem daar erg goed in volgen, al is het zijn wereld die hij overbrengt. De andere wereld, waar overigens die hij heeft geschapen en daarom ook bestaat. De details zijn iedere keer

weer anders. In de verhalen ziet Bommelstein er vaak anders uit, maar wat wil je ook: geregeld stort er iets in en dat moet toch weer worden gerepareerd. En de Oude Schicht wordt toch ook steeds weer door al dan niet ervaren monteurs in elkaar gezet? Ik heb de achtergronden ontworpen zoals ik weet dat ze er in de andere wereld van Toonder uitzien. Over sommige dingen hebben we natuurlijk wel zitten discussiëren, zoals de afstand van het huisje van Tom Poes naar Bommelstein, maar eigenlijk doet het er niet veel toe. Het leuke bij de tekeningen vind ik dat de lezer er zich een bepaalde voorstelling bij kan maken. Dat het er in de verhalen steeds iets anders uitziet maakt het juist zo boeiend, het komt tot leven. Toonder laat veel aan de lezer over, al naar de behoefte van het verhaal. 'Aan de buitenkant ziet Bommelstein er niet zo groot uit, maar het slot blijkt heel veel ruimte te bevatten. Maar dat hoort nu eenmaal bij een kasteel. Niets is statisch, net als in de natuur.'

Tussen Toonder en Van Voorn bestaat een groot gevoel van overeenstemming. 'We kunnen uren lang bij elkaar zitten zonder een woord te zeggen omdat we van elkaar weten wat we bedoelen. Tijdens het werk aan de film was dat ook zo. Alleen aan bepaalde dingen kan ik merken wanneer hij iets niet zo goed vindt. Als hij zegt: dat was vroeger een mooie heg, dan is dat zijn manier van uitdrukken. Of als hij zegt, dat vind ik mooi, en hij voegt er niet aan toe, dat is prachtig, dan versta ik dat heel goed. Hij is en blijft een ander.'

Tekenfilm contra film

door Marten Toonder

Marten Toonder is iemand die zich niet alleen daadwerkelijk maar ook op het theoretische vlak met tekenfilm heeft beziggehouden. Voor het eerst getuigde hij daarvan in zijn boekje *Tekenfilm* uit 1946 waarin hij duidelijk stelling nam voor Disney en tegen Fleischer, voor de tekenfilm als kunstprodukt en tegen de tekenfilm als zakkenvuller van handige ongeïnteresseerde zakenlieden. In mei 1952, bijna dertig jaar geleden, zette hij in het blad *Cinemagia* op omstreden wijze zijn zienswijze over het verschil tussen tekenfilm en speelfilm of fotografische film uiteen. Een even aardig als actueel onderwerp dat we u niet wilden onthouden. (Red.)

Wanneer men over 'tekenfilm' spreekt, is het een ieder duidelijk, welke tak van kunstnijverheid bedoeld wordt. Een tekenfilm is een kort voorprogramma-vullinkje, waarin bolle poppetjes zich op een koddige wijze voortbewegen en dingen doen, die voor ieder normaal wezen volslagen onmogelijk moeten worden geacht. Het mag als bekend worden verondersteld, dat deze grollen der filmkunst door middel van tekeningen worden samengesteld. Tien duizenden tekeningen, die één voor één onder een filmcamera worden gefotografeerd en zodoende op een filmband komen. Met wat goede wil kan men het resultaat dus een film noemen. niet een échte film natuurlijk; wat men te zien krijgt is altijd kinderlijk en aardig voor kleuters, maar hoogstens amusant voor volwassenen. Weliswaar heeft de Amerikaan Walt Disney het bestaan om genoeg tekeningetjes te verzamelen om er een filmband ter lengte van een hoofdfilm mee te vullen, maar dat moet toch wel als overdreven worden beschouwd. Terecht sprak een cineast van mijn kennissen dan ook: 'Die Bambi ga ik niet eens bekijken. Ik ben in principe tegen bewegende prentenboeken'. Toen ik hem, enigszins geschrokken, meende te moeten wijzen op de mogelijkheden van een getekende film, onderwees hij mij ongeveer als

volgt: 'Vanzelfsprekend heeft de machtige uitvinding der gebroeders Lumière een grote aantrekkingskracht op tal van fantasierijke knutselaars. Het ligt voor de hand, dat trucmaniakken, als Meliès bijvoorbeeld, zich op deze kunst gestort hebben om haar te misbruiken voor kitsch en clownerieën. De uitwassen der filmkunst zijn legio: dat zal je toch ook wel weten. En evenzeer zal je me moeten toegeven, dat al die zijpaden alleen maar remmend kunnen werken op de ware filmkunstenaar! De artiest moet het niet hebben van technische trucs of huisvlijt! Nee! De kunstenaar wordt ontroerd innerlijk gegrepen — door het fonkelen van de zon op kabbelend water, door lichtflitsen op wuivend graan, door machtige wolkenstapelings in het zwerm, door de zwellende spieren van een nijvere boer of door het trage silhouet van ploegende paarden. Dat inspireert! De artiest grijpt zijn camera, hij kan het niet laten!

Hij legt wat hij ziet vast op het hypergevoelige celluloid en snelt huiswaarts. En thuis gekomen vangt het componeren aan. De beelden groeperen zich, de visie van de kunstenaar vindt als van zelf de passende overgangen, de filmrijmen, de logische climax in de opeenvolging en het tempo. Ha! Dat is werken, meneer.

Dat is kunst! Maar praat me niet over maandenlang technisch geknutsel! Daar is de ontroering in vermoord en doodgeknoeid.

Goed, het heet óók film, maar die naam duidt alleen maar op het materiaal!

Hij zweeg een tijdje en veegde zich het voorhoofd af.

'Men kan evengoed een caricatuur van Low naast de Nachtwacht van Rembrandt hangen!' voegde hij er, zacht lachend, aan toe.

'Dat begrijp ik niet', zei ik, 'Rembrandt was toch geen fotograaf?'

'Pardon?' vroeg mijn kennis, ongelovig vooroverbuigend, 'je zegt?'

Ik ben er toen niet verder op ingegaan, want ik ben een vredelievend mens en voorzag moeilijkheden. maar de gelegenheid lijkt me gunstig om hier ter plaase mijn standpunt wat nader te bepalen. Ik ben me

er van bewust, dat ik tamelijk eenzaam te midden der geïnspireerden zit, doch dat kan alleen maar vruchtbaar zijn.

In de eerste plaats dan is er de moeilijkheid, dat het verschil tussen tekenfilm en film niet door woorden is weer te geven. Moet men spreken van tekenfilm en 'gewone' film? Dat is stuitend, want ook een tekenfilm is gewone film. Tekenfilm en speelfilm dan?

Onvoldoende. In het woord speelfilm duidt men op het spelen of acteren der hoofdfiguren. En het acteren van getekende figuren is één der moeilijke zwaartepunten der tekenfilm. Als men het heeft over tekenfilm en film, dan is men bewust beledigend tegenover de tekenfilm-man, want dan bedoelt men, dat tekenfilm iets anders is dan film. Bovendien is dit taalkundig verwarrend.

Ik zou dan ook voor willen stellen om te spreken over 'tekenfilm' en 'fotografische film', hoewel ik weet, dat dit niet geheel juist is omdat ook een tekenfilm gefotografeerd wordt. Maar dan is immers ook het woord 'tekenfilm' onvoldoende, omdat men dan zou moeten gewagen van fotografische tekenfilm.

Hiertegen kan men inbrengen, dat film immer fotografisch is. Maar dan begrijpt men het uitgangspunt van dit vermoeiend betoog niet. Veroorloof mij dus dit nader toe te lichten.

Wanneer men een rechtgeaard kunstschilder wil opwinden, dan moet men een

gesprek beginnen over kunst-fotografie. Ik geloof niet dat er één waar artist gevonden zal worden, die het bestaan van fotografie-als-kunst zal onderschrijven.

Dit is begrijpelijk. De schilder ziet de fotografie als iets mechanisch en bij kunst komt geen mechaniek te pas. Dat verdraagt elkander niet. Men kan bij hem aan boord komen met het artistieke oog, dat de fotograaf nodig heeft om zijn modellen en onderwerpen te rangschikken en te belichten, want dat heeft de schilder met hem gemeen. Dat artistieke oog zal hij dan ook willen toegeven, maar verder gaat hij niet. 'En dan?' zal hij vragen. 'Als die fotograaf heeft opgesteld en belicht? Wat dan!' Daarop is maar één antwoord mogelijk, namelijk; 'Dan drukt hij af', en daarmee is de zaak verloren. Want de inspiratie van de schilder vangt daar pas aan. Dat groeperen en belichten was maar een noodzakelijke start, die de inspiratie voedsel kon geven.

De Kunst begint voor hem pas, als hij zijn palet en penselen grijpt en zijn doek laat vibreren. De fotograaf daarentegen vergenoegt zich met het opstellen en de rest. Daarna drukt hij af en de tik van zijn sluis is nagenoeg het einde. Wat hij daarna doet, het ontwikkelen, afdrukken en retoucheren, maakt het alleen maar erger voor hem: technisch werk.

Trouwens, de fotografie is niet geboren uit een innerlijke drang of uit een behoefte, zoals iedere andere kunst. Er heeft in de grijze oudheid geen Egyptenaar of Griek geen Chinees of Assyriër bestaan, die dromend naar een schone keek en mompelde: 'Als ik nu maar een kiektoestel had!' Nee, hij greep zijn marmer en zijn beitels, zijn verf en penselen, of zijn luit en gaf zijn aandoeningen weer met de middelen die hij tot beschikking had. De fotografie daarentegen ontstond pas door het voortschrijden der techniek. De camera was er eerder dan de kunstenaar. Dat ding stond er en wachtte geduldig op degene, die er mee wilde gaan knutselen.

Welnu, wat voor de fotografie geldt, geldt ook voor de film. Film immers is slechts een uitgegroeide fotografie, die het mogelijk maakt ook een beweging te fotograferen. Wat men dan ook van de gebroeders Lumière wil beweren, kunstenaars waren ze zeker niet. Hun uitvinding, die eigenlijk slechts de laatste was van een reeks uitvindingen, betrof slechts de technische kant van het geval; de eigenlijke film kwam er niet aan te pas.

Hiermede wil ik zeker niet beweren, dat de film, evenals de fotografie, alleen maar een technisch grapje is. Want het typische verschijnsel doet zich voor, dat de ouden, die ik zoëven te berde bracht, weliswaar niet

zochten naar een camera, maar wel naar een methode om een beweging weer te geven.

De oude holbewoners, die verschillende acties van buffels en paarden op wanden van hun ongerieflijke woningen schilderden en de overbekende weergave van de worstelaars der Beni-Hassang even duidelijk weer, wat ik bedoel: de behoefte aan de weergave der beweging, de dynamiek. De filmkunst is even oud als welke andere kunst dan ook. Het motorische element in de mens vroeg evenzeer om een mogelijkheid tot afreageren als het visuele of auditieve. De ontwikkeling der filmkunst heeft nimmer stilgestaan.

Door alle eeuwen heen is zij te volgen. Eerst als een vrij primitieve opéénvolging van bewegingsfasen, geschilderd of uitgehouwen op wanden en muren, daarna als een bewust zoeken naar het cinematografisch beginsel, dat bij de Romeinen al een vaste vorm begon aan te nemen. De film was toen en ook in latere tijden in handen van beeldhouwers en schilders, die zichzelf controleerden door alle bewegingsfasen van een bepaald object te schetsen en de juistheid van hun waarneming te toetsen door hun werk snel door te bladeren. De Duitse schilder Lautenbourg maakte het eerst echte bladerboek en dus feitelijk de eerste film. Maar wanneer ik het tot dusverre over film heb gehad, was het steeds tekenfilm. Dat zal de scherpzinnige lezer hebben kunnen constateren. De tekenfilm is dus de enige consequente uitvoering van de behoefte aan dynamische kunst, die onze voorouders (vanaf de holbewoners tot Lautenbourg toe) toepasten.

De mogelijkheden voor de tekenfilm werden groter, naarmate de technische mogelijkheden toenamen; ze werden pas stopgezet toe de fotografie werd ontdekt en het begrip film in handen van technici, fotografen, handelslieden en acteurs terecht kwam.

Het zou dus wel zéér onrechtvaardig zijn om de tekenfilm als een uitwas van Lumières uitvinding te beschouwen, het omgekeerde is eerder waar. Het is dus zonder gewetensbezwaar, dat ik durf beweren, dat met het woord Film eigenlijk tekenfilm wordt bedoeld en dat men ter onderscheiding daarvan ook nog een technisch uitvloeijsel kent, dat gemakshalve als Fotografische Film wordt aangeduid.

De bewering, dat ik in het begin van dit betoogje gemakshalve voetstoots aannam; n.l., dat film altijd fotografisch is, onderschrijf ik dan ook niet. Althans niet, wanneer men over Film als Kunstuiting wil spreken.

En de vergelijking van de mij bekende cineast over het caricatuur van Low en de schildering van Rembrandt gaat volkomen mank. Omdat Rembrandt geen fotograaf was.

Serge Ernst tussen poëzie en politiek

door Har Brok

Eind 1975 debuteerde de striptekenaar/kartoonist Serge Ernst in het weekblad *Kuifje* met *Een Knipoogje van Ernst*. Een wekelijkse gag met de omvang van één bladzijde, meest opgebouwd uit twee of meer plaatjes. Het tekenwerk is gedetailleerd en uitgevoerd in zachte kleuren, vaak met terre lila-tinten. Op een poëtische, maar soms ook vastberaden manier konfronteert Ernst daarin zijn lezers met zijn visie op geweld, vervuiling, kernenergie en militarisme. Naast deze geëngageerde afleveringen omvat *Knipoogje* ook hele reeksen louter humoristische gags. Het succes ervan was onmiddellijk zo groot dat Ernst nooit meer aan zijn formule heeft hoeven sleutelen. Al in zijn eerste *Knipoogje* had hij zijn definitieve vorm gevonden en, afgezien van een vooruitgang in techniek, zijn meest recente 283ste *Knipoogje* bewijst dat. Aan dit geruisloze succes kwam een einde toen Lombard Uitgaven besloot zijn *Knipoogjes* te gaan bundelen, waardoor ook een ouder publiek van zijn werk kennis kon nemen. Op de Stripdriedaagse in september 1982 werd Ernst door Albracht Lektuur Diensten naar Breda gehaald. We hadden daar het volgende interview met hem.

— *U spreekt en publiceert in het Frans, maar u bent wel degelijk een Belg, geboren op een steenworp afstand van Maastricht... Ik kom van Thimister uit de provincie Luik, een plaatsje vlak bij Herve, bekend (of berucht) om zijn stinkkaas. Op 13 februari 1954 om precies te zijn.*

— *Wat heeft u in verband met uw huidige beroep als striptekenaar/kartoonist gedaan in uw jeugd?*

Het eerste stuk van mijn jeugd kan ik dan wel overslaan tot zo ongeveer mijn veertiende jaar. Ik moet om en nabij de 14 geweest zijn toen ik naar de Ecole St. Luc

ging in Luik. Dat is een tekenopleiding. Na de basisjaren heb ik daar de driejarige vakopleiding 'illustration' gevolgd. Dat is een specialisatie, maar na anderhalf jaar ben ik daarmee opgehouden in 1975, omdat ik gewoon als tekenaar aan de slag wilde. In dat jaar ben ik met 'n paar tekeningen (twee dus) naar *Spirou/Robbedoes* gegaan.

— *Met 'vrij' werk of met strips?*

Nou, eigenlijk met het soort werk dat ik nu nog maak, precies hetzelfde.

— *Maar niet voor 'Spirou/Robbedoes'.*

Nee, de toenmalige hoofdredakteur Thier-

ry Martens vond het niets voor zijn blad, vooral omdat het geen stripwerk was. Dat was een tegenvaller op die ochtend, maar dezelfde dag ben ik 's middags naar *Tintin/Kuifje* gegaan, ook in Brussel, en daar kon ik zo aan de slag. Diezelfde dag om 12 uur 's middags al. Al met al zaten er 6 maanden tussen mijn afzwaaien bij St. Luc en mijn indiensttreding bij *Tintin/Kuifje*.¹

— *Een loopbaan van een leien dakje. Ligt dat misschien aan de opleiding van St. Luc?*

Ik heb geen lessen gehad van echte stripte-

DE LOTGEVALLEN VAN ERNST

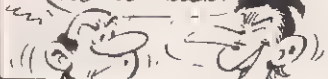
DE EDIGE STRIPHELD MET OVERZALIGE VETZUREN

door *Didge*

INLEIDING

(ZALIS DE DOKTER TOT DE PATIËNT SPRAK, SPREKEND OVER ZETPILLEN.)

ERNST IS EEN NAAM DIE AL VANAF DE GRUSTE OOPHEID "VROLIJKHEID" BETEKENT. IN LATERE EEUWEN, TOEN DE VROLIJKHEID STEEDS MEER VERDACHT BEGON TE WORDEN, MEN MEENDE IMMER DAT MEN SLECHTS MET EEN UITGESTREKEN "SMOEL" IN DE HEMEL KON KOMEN, GING MEN AAN HET WOORD EEN TEGENGESTELDE BETEKENIS GEVEN.

VELE KUNSTENAARS TROKKEN ZICH DAAR NIKS VAN AAN, EN BESLOTEN ONBEKOMMERD DAT WOORD ALS NAAM TE DRAGEN. OM ER EEN PAAR TE NOEMEN: MICHELANGELO, DIE ALS ECHTE NAAM LOTHARIUS ERNST DROEG, DAN NOG MAX ERNST, EN GAËTAN ERNST, MAAR LATEN WE DAAR NIET BIJ STILSTAAN EN OVEGAAN TOT DE BELANGRIJKSTE VAN AL: **SERGE ERNST**.

SIGNALEMENT

ERNST, SERGE, BRUNO, ADELÂIDE WERD GEBOREN IN THIMISTER (BELGIË) OP 13 FEBRUARI 1954. DAT ZOU NIKS BIJZONDER ZIJN ALS DIE 13^e FEBRUARI GEEN VRIJDAG WAS GEWEEST... OP VRIJDAG DE 13^e GEBOREN WORDEN... EEN GRAP OP ZICH-ZELF! DEZE OMSTANDIGHEID BEZORGE ONZE HEID ZIJN VOORLIEPDE VOOR LOL (ZALIS HUGO CLAUZ IN ZIJN "HET VERLANGEN VAN DE KREFT" DUIDELIJK AANTOONT). HIJ BESLUUT ZIJN LEVEN TE WIDEN AAN HET TEKENEN VAN GRAPPIGE POPPETJES, AL BETREUFT HIJ HET NIET OP EËN APRIL GEBOREN TE ZIJN. MAAR NIET TE LANG: HIJ STORT ZICH OP ZIJN ROEPING EN BUNKT UIT IN JEUGDIGE HANDSWORSTERIJEN, UITEENLOPENDE SPOT EN JOKKERNIJ, POETSEN EN GROUWEN, KODDIGHEDEN EN STRAPATSEN, KORTOM, EEN LEVEN VOL BOERT. OP DEZE WIJZE OOK ONTDEKT HIJ HET GEHEIM VAN DE EEUWIGE JEUGD.

DEZE TEKENING LIJKT ABSOLUUT NIET!

SERGE ERNST IS EEN JONGEN VAN 27 JAAR MET SNOR, NORMALE LENGTE (HIJ IS NET ZO LANG ALS IK), WAT MAGERTJES, WILSKRACHTIGE KIN, IN ZIJN HELDERE OGEN SCHITTERT EEN GOED KARAKTER, TERWIL ZIJN BRILLEGLAZEN TINTELEN VAN BOOSAARDIGHEID. KASTANJEBRUINE HAREN, DOORWEVEN MET WEERBARSTIGE LOKKEN, DE SCHEDEL AANGETAST DOOR EEN LICHT KALING SLECHTS TE ONTWAREN DOOR EEN DESKUNDIGE OP DAT GEBIED, SOEPELE EN BEHENDIGE HANDEN, ENIGSSZINS BEHAARD, MAAR NIET TÈ. ZIJN UITHONSTERING KOMT OP HET VOLGENDE NEER: VERSLETEN, VERBEEKTE JEANS, COWBOYLAARZEN, LINNEN HEMD EN WOLLEN VESTJE, HANDIG GEBREID DOOR DE GELANGE VINGERS (PARDON, IK BEDDEL: RAPPE VINGERS) VAN ZIJN VROUW (PAÏLE). DAARIN NOG EEN SJAALTJE, KUNSTZINNIG ROND DE ADAMSAPPEL GE-DRAPPEED EN DAAR HEBBEN WE HET PORTRAIT VAN HET BEESTJE. PARDON: VAN DE KUNSTENAAR.

M'N OOG, JA!

BIOGRAFIE

NOOIT IN DIENST GEWEEST (WEGENS SCHUTTERIG GEDRAG) DUS HIJ SCHELDT OP ALLES WAT MILITAIR IS... OP HET MOMENT DAT DE VOORHOOFDSBLOKKEN HEM VOORTIJDIG BEGONNEN TE ONTVALLLEN STORTTE HIJ ZICH OP DE ALCOHOL (ALCOHOL WAS NAMELIJK HET MERK VAN EEN WONDER-HAARGROEIMIDDEL, WEL TE VERSTAAN). BESIGTIGD MET HUMOR EN TEKENTALENT, MAAR EVENZEER MET EEN ALLEMAGHTIG LAATIG KARAKTER, VERLAAT HIJ VOORTIJDIG DE SCHOOL EN WERPT ZICH OP DE GETEKENDE GRAP. OP JEUGDIGE LEEFTIJD HAD HIJ AL EEN AFSCHEID VAN BLOEMKOOL, EN DAAROM WIDT HIJ ZICH AL JONG AAN DE VERZORGING VAN HELE REEKSEN KATTEN, DIE, MAAR DIT TERZIJDE, OVERIGENS NIETS MET DIE BLOEMKOOL TE MAKEN HADDEN.

BIÈ-BIÈ!

DE ERNST VAN HUMOR - PARDON, DE HUMOR VAN ERNST IS EEN GEZONDE, FRISSE, JEUGDIGE HUMOR, VOL BEKORLIJKE INVENTIVITEIT, EN SOMS PRIKKELEND (EN TERECHT).

LEVE ERNST

...LICHT BITTER EN MET EEN OOG VOOR HET ABSURDE, EEN SCHUINSE, IRONISCHE EN GEAMUSEERDE BLIK OP HET JAGEN EN JACHTEN VAN DE MENSHEID, MAAR WAARAAN OOK NIETS MENSELIJKS DREEMD IS...

HOWO

HÉ ERNST, TEKEN EENS EEN POPPETJE!

PRRRT!

PFF

...BIJ GELEGENHEID ZELFS TEDER, WANT ERNST IS GEENSZINS BOT (IN TEGENSTELLING TOT WAT ALGEMEEN IN DE MEDIA BEWEERD WORDT). IN EËN WOORD: ZIJN HUMOR IS EEN WAARACHTIGE VERJONGINGSKUUR.

PROTSJL

AANDACHTSEL

AANDACHTIGE LEZER, IK HOOR U REEDS DE WENKBRADEN OPTREKKEN: "WAT? HIJ ZEGT NIKS OVER ZIJN TEKENINGEN?" DAT HAD NATUURLIJK GEKUND, MAAR HET IS ONNODIG: ERNSTS TEKENINGEN SPREKEN VOOR ZICH ZELF.

DAT'S DUS ANDERS DAN BIJ JOU!

ACH, KRIS DE ZENUWEN!

KOOP HET ALBUM VAN ERNST, HET HEET KNIPPOEGJE: PURE POËZIE, HUMOR EN BEELDSCONE TEKENINGEN. EN NOG GEKARTONNEERD OOK!

EN HET FIKT GOED!

In de tweede bundel 'Knippoegje' van Ernst is opgenomen een getekende biografie door Didge van Ernst bestaande uit 3 pagina's. Daarnaast maakte Didge de hier afgebeelde 'biografie' voor Kijfje-weekblad nr. 26 (1981). © Lombard uitgaven.

kenaars of bekende kartoenisten. In het algemeen waren het doorsnee leerkrachten. Je kent dat wel: mensen die zelf nooit de top hebben kunnen bereiken als tekenaar. Geen bijzondere talenten.

– *Hebt u in die tijd misschien op een andere manier contact gehad met tekenaars, die inmiddels hun sporen verdiend hebben of toch minstens invloed op u gehad hebben?*

Niet bij mijn jaargenoten, maar op het moment dat ik op St. Luc zat kende ik van 'n paar leerjaren hoger Walthéry en Dany.

– *St. Luc heeft dus toch wel iets met strips te maken!*

Dat lijkt maar zo, omdat je me de woorden in de mond legt. In feite werd er erg op strips neergekeken. Het was toen nog nét voor de grote erkenning van het beeldverhaal. Degenen die zich erin wilden bekwalen werden niet opgevangen. St. Luc was een kunstakademie en strips werden er niet als kunst beschouwd. Dat is ook een van de redenen waarom ik mijn einddiploma niet gehaald heb. Ik heb geen enkel diploma!

– *U bedoelt dat u wel degelijk een opleiding ging volgen met het doel striptekenaar te worden*

Na de basistof zeker, ja, ik heb altijd van strips gehouden.

– *Maar dat doen alle kinderen...*

Dat is zo. Ik ben ervan blijven houden zal ik maar zeggen, nu nog! St. Luc was de enige mogelijkheid om me als striptekenaar te bekwamen. Een opleiding tot striptekenaar bestond toen niet. Ik ben ook van de academie afgegaan toen ik het idee had dat ik zelf aan de slag kon.

– *Was u als kind in het wilde weg verzot op strips of had u toch wel bepaalde voorkeuren?*

Ik ben altijd erg onder de indruk geweest van *Pilote* in de tijd dat Gosciny er hoofdredakteur was. Bladen als *Robbedoes* en *Kuifje* las ik niet. Na de dood van Gosciny is *Pilote* voor mij nooit meer de moeite waard geweest.

– *Gosciny heeft met 'Pilote' natuurlijk wel voor een doorbraak gezorgd.*

Absoluut. Het is de allerbeste periode van *Pilote* en eigenlijk ben ik wel door alle tekenaars die erin publiceerden beïnvloed: Cabu, Giraud..., eh, oh ja, Uderzo, Jijé.

Dat loopt nogal uiteen. Had u daarbinnen geen voorkeur?

Dat wel, maar dat wil niet zeggen dat die auteur ook echt invloed op mijn werk heeft. Ik bedoel, de meeste indruk op mij maakte en maakt nog Giraud. Ik bedoel dan de Giraud die signeert als Moebius, met zijn *Arzach* enzovoorts... Giraud is mijn favoriete auteur!

– *Naast uw katoenwerk heeft uzelf ook wat strips gemaakt.*

Niet veel, ik heb voor *Kuifje* een stripje gemaakt. Dat was in 1978 en het heette *William Lapoire*. Een strip in de traditionele zin. Ik heb er daar een paar van gemaakt.

Ter verduidelijking van zijn werkwijze, met name van de sekwentie maakte Ernst tijdens dit interview bijgaand schetsje. Het bleek een schetsmatige opzet te zijn van zijn 'Knipoogje' nr. 274, dat een maand later verscheen.

Uit: Kuifje-weekblad jg. 37, nr. 43. © Lombard uitgaven

Humoristische stripjes, maar ze zijn nooit in een album gepubliceerd.²

– U heeft trouwens erg lang moeten wachten op de albumuitgave van uw 'Knipoogje'.

Dat is wel zo, maar het gaat nu erg goed. In 1981 verscheen de eerste bundel, in 1982 te tweede en in 1983, vermoedelijk in januari komt de derde. Ik haal mijn schade dus wel in zo.

Engagement

– Uw 'Knipoogje' is eigenlijk nauwelijks een echte strip te noemen. Soms zit er wel een sekwentie in, maar vaak is het echt kartoenwerk. Is uw wens om striptekenaar te worden daarmee wel in vervulling gegaan?

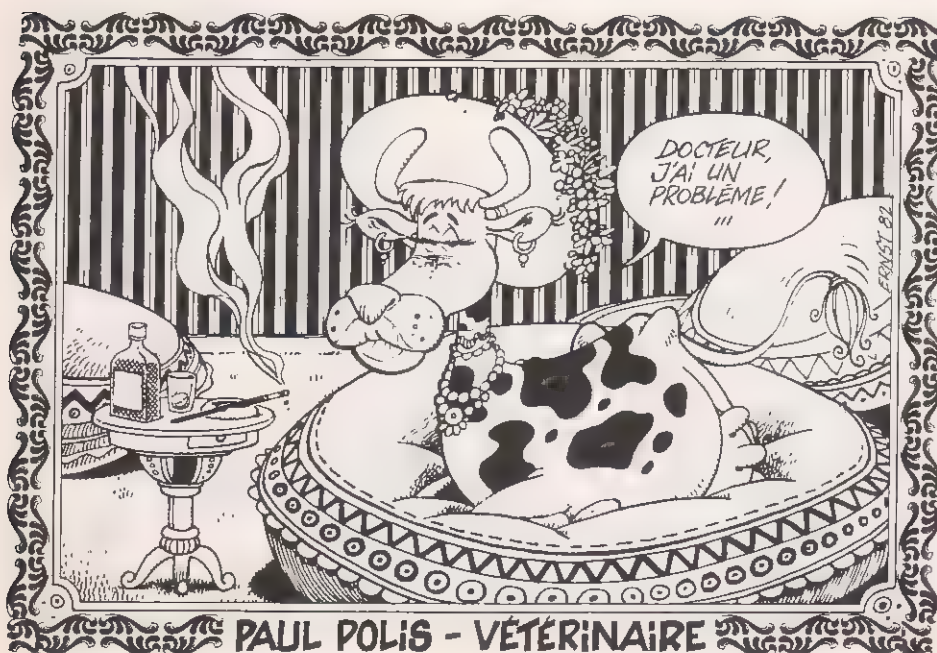
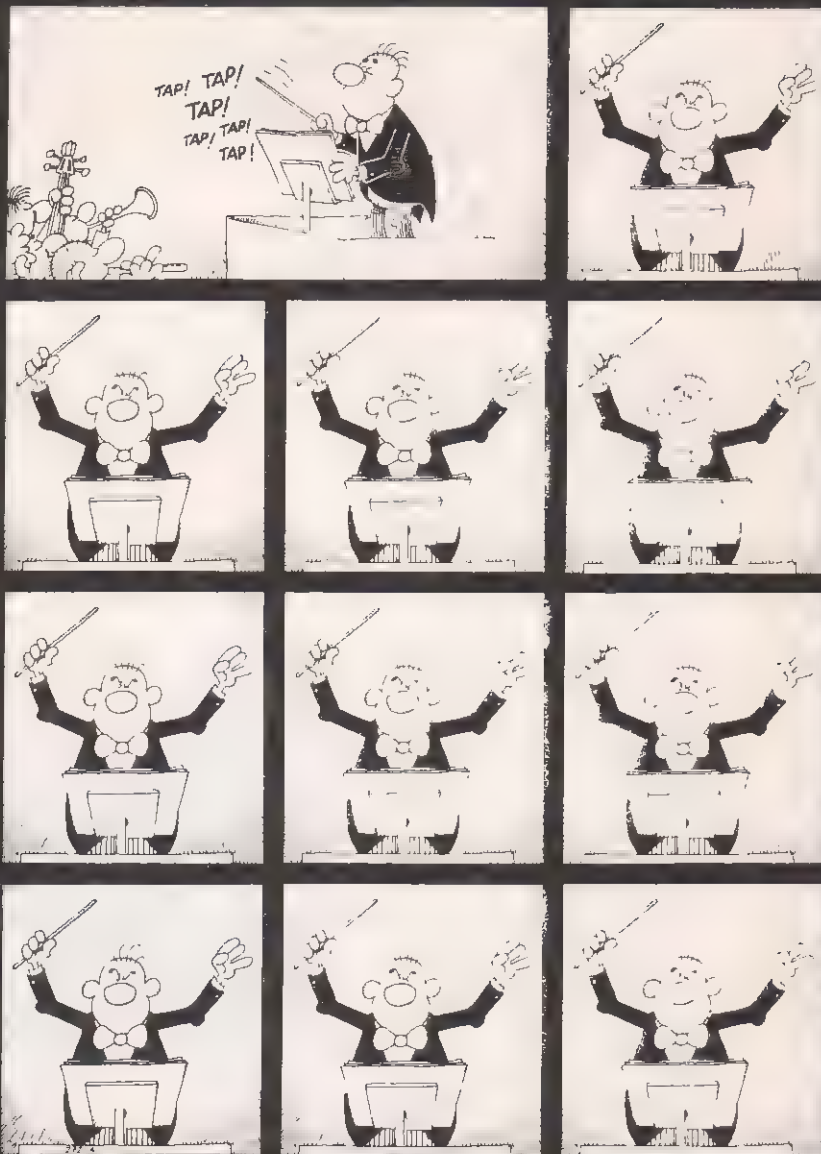
Het blijkt dat ik moeite heb om een idee over meer dan twee pagina's uit te smeren. Ik vind het echt moeilijk om een strip van 6 pagina's te maken. Beperk ik me tot één plaat, tot het in één keer laten overspringen van een vonk op de lezer, dan voel ik me in mijn element. Die beperking inspireert me juist, in plaats van dat ik die als een belemmering voel. Dat mag dan misschien geen echt stripwerk zijn, ik heb gemerkt dat daar mijn kracht ligt en daarover ben ik niet teleurgesteld.

– Uw 'Knipoogje' is vaak erg geëngageerd. Brengt u dat er opzettelijk in?

Ik ben wel politiek geëngageerd, maar het is niet zo dat ik heel bewust het standpunt van een bepaalde partij probeer uit te dragen. Ik ben niet aangesloten bij een politieke partij en ik bezoek ook geen politieke bijeenkomsten. Ik houd me wel op de hoogte van de nationale en internationale politiek, maar ik heb daar zo mijn eigen ideeën over en die ideeën zijn natuurlijk terug te vinden in mijn werk. Bijvoorbeeld mijn afkeer van nucleaire wapens.

– En vaak ook uw bezorgdheid om het milieu...

Dat ook wel. Als ik wat van mijn opvattingen in mijn gags kwijt kan dan doe ik dat

PAUL POLIS - VÉTÉRINAIRE

graag. Maar het is niet zo dat dat voor mij per se moet. Ik ben niet militant. Het gaat vrij ongemerkt en gelukkig laat de redactie van *Kuifje* me daarin volkomen vrij. Ik beperk me anderzijds daarin ook vaak, omdat ik vind dat politiek op den duur gaat vervelen. Ik ben eigenlijk pas echt tevreden als mijn opvattingen ongemerkt en niet drammerig op de achtergrond aanwezig zijn in mijn gags. Ik vermijd daarom ook de aktualiteit.

– U bedoelt dat u geen actuele gebeurtenissen 'bekommentarieert'?

Precies, ik houd het algemener: kernenergie, ecologie, milieu, oorlog, waarbij oorlog steeds weer terug komt als thema en niet een met name genoemde oorlog.

– Maar toch is dat een vorm van kritiek op actuele gebeurtenissen.

Zeer zeker, ik volg de maatschappij en politiek heel kritisch, maar ik doe dat door middel van poëzie en humor.

— Heeft de redactie van 'Kuifje' daar invloed op uitgeoefend?

Nee, dat niet. Ik weet natuurlijk wel voor wat voor een lezerspubliek ik teken en dat houdt wel een zeker mate van zelfcensuur in. Ik weet best wel dat té politieke, té geëngageerde gags niet in *Kuifje* toegelaten zouden worden, maar de redactie heeft daar nooit met me over gesproken. Ik voel zelf de grenzen wel aan. Zoals ik al zei, ik ben niet militant. Ik ben geen propagandist: nou ja, ik ben wel een propagandist van de poëzie. Ik streef een poëtisch ideaal na in mijn *Knipoogje*. Ik geloof dat ik daarom ook zo goed pas in het weekblad *Kuifje*. Cabu bijvoorbeeld zou in *Kuifje* niet kunnen. Dat gaat, voor dat blad tenminste, te ver, hoe goed zijn werk ook is. Ik heb voorlopig ideeën en werk genoeg voor *Kuifje*, dus het is niet aan de orde, maar als ik plannen zou hebben voor meer uitgesproken geëngageerd werk dan zou ik dat zeker in andere bladen proberen te plaatsen dan in *Kuifje*.

— Heb u wel eens iets gemaakt voor andere bladen, voor bladen met volwassen lezers bijvoorbeeld?

Nee, eigenlijk niet. Mijn allereerste werk heb ik al speciaal gemaakt voor publikatie in *Spirou/Robbedoes*. Dat werd dan wel *Tintin/Kuifje*, maar dat maakt voor de lezersgroep niets uit. Omdat ik meteen aan de slag kon heb ik eigenlijk nooit meer tijd gehad om ook nog eens iets voor andere bladen te maken. Mijn *Knipoogje* kost me al mijn tijd en ik heb alleen al daarom, eerlijk gezegd, geen plannen om andere dingen te maken voor 'n ander blad of 'n andere lezersgroep.

— Maar kunt u dan financieel rondkomen met de produktie van één plaat per week? In mijn geval wel ja, en daar leven ook nog mijn vrouw en een kind van.

— Uw vrouw heeft geen eigen inkomen? Nee, nee, maar het is wel sappelen... Nou nee, dat is onzin. De eerste vijf jaar was het

financieel soms best wel moeilijk, omdat ik toen uitsluitend moest leven van mijn werk voor *Kuifje*. Toen eenmaal tot bundeling van *Knipoogje* besloten werd kreeg ik nog een bron van inkomsten: de royalties. Dat maakte de zaak wel wat eenvoudiger.

— Lopen de albums van 'Knipoogje' behoorlijk?

Heel behoorlijk, voor mij tenminste. Het eerst album is gedrukt in een oplage van 17.000 stuks en daar zijn er nu (september 1982, HB) ruim 13.000 van verkocht, dat wil zeggen van de Franse en de Nederlandse versie samen. Het tweede album had een oplage van 20.500 stuks en dat schijnt ook redelijk te lopen.

— De oplage getuigt in elk geval van een redelijk optimisme bij de uitgever.

Dat is zo. Trouwens ook het feit dat men voor de Nederlandse editie een gebonden uitvoering aandurfde wijst daarop.

— Nou ja, Lombard speelde daarmee natuurlijk ook wel in op de trend hier.

Dat weet u beter dan ik. Het is in elk geval een teken van optimisme.

Techniek

— Een tekenaar in het genre dat u beoefent is in de eerste plaats bezig met een idee. Hij heeft iets te vertellen of het nu een grap of een boodschap is en dat is de essentie. Die mededeling kan vervat zijn in gedetailleerde tekeningen, zoals bijv. Serre doet, of heel summier of schematische wijze. Ik denk bijv. aan Wolinsky. In praktijk blijken beide methodes geschikt, al kan het effect erdoor verheugd of afgezwakt worden. Heeft u zich ooit beziggehouden met deze verhouding tussen vorm van inhoud? Dat is interessant. Zo'n vraag raakt natuurlijk aan de twee vaardigheden die ik met mijn werk moet combineren: schrijver én tekenaar. Ik moet bekennen dat ik met mijn werk begonnen ben omdat ik graag tekende. Het ging me om het tekenen en daarom werk ik nog steeds vrij gedetailleerd. Ik houd eigenlijk gewoon van tekenen, ik heb lol in het uitwerken van details en dat bevredigt me als creatieve persoon eigenlijk het meest. Ik zou nooit het bedenken van gags (zonder ze te tekenen) als beroep willen hebben. Ik moet dus gewoon toegeven dat ik over het effect op de lezer nog nooit nagedacht heb.

— Het gaat ons er niet om u te bekritisseren.

Nee, daar gaat het niet om, ik bedoel dat ik me nu realiseer dat ik dat tekenen, dat gedetailleerde tekenen dus, puur en alleen voor mijn eigen plezier doe. Ik heb over het effect nooit nagedacht, maar je zou daar zeker best wel bewust mee bezig kunnen zijn. Toch geloof ik dat ik door mijn gedetailleerde manier van tekenen wel degelijk iets probeer toe te voegen aan de gag die ik breng. Neem nu zo'n klassieke situatie van 'n mannetje dat uitglijdt over een bananenschil. Ik kan dat best met een paar essentiële lijnen tekenen, maar ik vind dat de grap geslaagder wordt door dat mannetje uit te

LABO CHROME GAZETTE

N° 10
JULI-ET 1980

EDITEUR IRRRESPONSABLE: Jean-Luc ERNST Rue de FRAGNEE, 173 4000 LIEGE Tél: 041/52 24 28
MISE EN PAGE et ILLUSTRATIONS: Serge ERNST Bois de HERVE 19 4051 BATTICE Tél: 087/66 59 71
IMPRESSION: PROCÉDÉ "XEROX 9002" COPY-LIEGE Place G. LEMAN, 5 4000 LIEGE 041/52 30 40

IDENTIFICATION DES FILMS KODAK (SUITE)

CODE IDENTIFICATION	REMARQUES
5030	"KODAK SAFETY FILM" K 12
5031	"KODAK SAFETY FILM" E-6
5032	"KODAK SAFETY FILM" K-14
5033	"KODAK SAFETY FILM" E-4
5034	"KODAK SAFETY FILM" E-4

AGF: MOVIE CHROME (SUITE)
NOUVEAU: AGFA SORT A PRÉSENT SON SUPER 8 MOVIE CHROME 160 ASA SUITE A L'INTERET MANIFESTE POUR LE MOVIECHROME 40 ASA (VOIR GAZETTE N° 8)
NOTRE PETIT FILM DE DÉMONSTRATION DÉMARRE EN JUILLET DANS NOTRE MAGASIN: AVIS AUX AMATEURS (C'EST GRATUIT!)

POUR LES RATS DE LABO...

MODIF. CAT. ON AUX AMORCES DES FILMS FORMAT 135
Pour les rats de laboratoire, nous avons développé une gamme de films Kodak format 135 spécialement conçue pour les besoins des chercheurs. Ces films offrent une sensibilité accrue et une stabilité optimale, idéales pour les expériences de longue durée. Ils sont disponibles en formats 135 et 135-36, avec des vitesses allant de 100 à 400 ASA. Pour plus d'informations, contactez votre fournisseur habituel ou écrivez-nous directement.

EXTRAIT DU TARIF LABOCHROME

PRIX DES PHOTOS	EN SEMI-MAT DU JOUR AU LENDEMAIN!	EN BRILLANT GLACÉ ** 3x4 JOURS
DÉVELOPPEMENT DU FILM: 9x9	18 F	13 F
DÉVELOPPEMENT DU FILM: 9x11	20 F	15 F
RETIRAGES 9x9	18 F	15 F
RETIRAGES 9x11	21 F	17 F

Tous ces travaux s'inscrivent sur notre carte de fidélité (-10%) faites votre calcul...
* RÉALISÉ CHEZ NOUS. EXCELLENT CONTRASTE. NETTETÉ SUPÉRIEURE. C'EST VACHEMENT MIEUX, QUOI!...
** RÉALISÉ A L'EXTÉRIEUR (A VOS RISQUES QUOI!...)

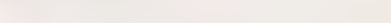
PETITS ACCESSOIRES ROWI

GANTS DE COTON (2 PAIRES) 120 F.
LAVABLES. ÉVITENT LES TRACES DE DOIGTS SUR LES NÉGATIFS OU LES DIAPPOSITIVES PENDANT LEUR MANIPULATION. UTILES EN LABORATOIRE. CHEZ LABOCHROME NOUS LES UTILISONS A LONGUEUR DE JOURNÉE, AUX TIREUSES ET EN ATELIER...

PROMOTION POLAROÏD!

= 200 FRs A L'ACHAT D'UN POLAROÏD 1000S
JUILLET = DERNIER MOIS!...
DÉPÊCHEZ-VOUS D'EN PROFITER!
PASQUE: BIEN MAL A QUI NE PROFITE JAMAIS!

werken als een keurig heertje met een pochette bijv., een maatpak of wat dan ook. Het voegt wat toe aan de gebeurtenis sèc.

— U kunt door details de zaak nog belachelijker maken.
Ja, zo zit dat bij mij eigenlijk wel...

Zijn die details voor u zo belangrijk dat u ze bij uw schetsen al aangeeft?
Zo werk ik niet. Ik begin meteen aan de definitieve versie van mijn platen. Ik schets op het papier dat ik uiteindelijk als kopij inlever. Mijn schetsen zitten onder mijn eindversie, ik gum dat bij de uitwerking langzaam weg. Ik doe dat zo, omdat er altijd een enorm verschil blijkt te zitten tussen kleine schetsjes en het eindresultaat. In schets ziet het er dan aardig uit, maar als ik het uitwerk op ware grootte valt het vaak tegen. Ik wel liever direkt.

— Gaat u bij uw platen nu uit van een zekere sekwentie, meerdere plaatjes, of probeert u de gag eigenlijk in één plaat vorm te geven?

Dat hang ervan af. Het komt erop neer dat ik op een gegeven ogenblik het idee voor een gag heb en dat ik dan in tweede instantie bedenk hoe ik dat zo effectief mogelijk in beeld breng. Het laatste (of enige) plaatje is mijn idee en wat (eventueel) vooraf gaat legt dat idee uit. Dat moet vaak omdat het laatste plaatje een denkproces veronderstelt dat de lezer niet meegemaakt heeft.

— Er is toch ook wel een aardig effect te bereiken door de gag over twee pagina's te verdelen, waarbij de lezer de pagina moet omslaan. De verrassing wordt dan niet meteen op dezelfde pagina verklapt.
Ik heb dat nog nooit zo gedaan. Ik denk dat dat technisch voor het weekblad ook wel moeilijk te verwezenlijken is. Ik heb er wel eens over nagedacht, omdat dat procédé ekstra mogelijkheden heeft. Toch ben ik bang dat er dan bij de produktie van het blad wat mis gaat en dat weerhoudt me ervan.

— Voor een album is dat risico wat minder.

Dat wel, maar ik heb mijn handen al vol aan wat ik nu doe. Ik kom niet aan eksperimenteren toe. Ik loop af en toe wel met andere ideetjes rond, maar het is eigenlijk momenteel niet aan de orde.

Mordillo

— Uw werk vertoont veel trekken van het Mordillo. Bent u zich daarvan bewust?
Dat is zonder meer zo, absoluut.

— Bent u door hem beïnvloed?
Toen ik met mijn werk begon kende ik niets van hem. Echt niet. Na verloop van tijd kreeg ik zijn werk onder ogen en mijn eerste gedachte daarbij was: Ai, ai, wat nu? We doen precies hetzelfde in dezelfde stijl!

— U voelde zich op een bepaalde manier betrappt?
Die herkenning is wel degelijk een schok, ja. Toch vind ik uiteindelijk dat, ook al is de presentatie hetzelfde, de stijl toch anders is. Ik heb me er maar bij neergelegd dat mijn visualisatie hetzelfde is als die van Mordillo, in grote trekken tenminste.

— En niet eens visueel. Ook veel van uw onderwerpen zijn onderwerpen van Mordillo. Zelfs zijn engagement loopt parallel met het uwe.
Ja, het is eigenlijk bespottelijk. Ik heb toch al meer dan eens meegemaakt dat ik thuis een gag bedenken en naar de redaktie van Kuifje opstuur, dat die gag gepubliceerd wordt en dat kennissen me nog geen twee maanden later wijzen op een gag van Mordillo die bijna hetzelfde is als de mijne. Om tureluurs van te worden! Je kunt dat toeval noemen, maar het is, geloof ik, niet zo toevallig. We hebben gewoon zo'n beetje dezelfde ideeën en dezelfde wijze om ze uit te dragen en dan ook nog eens dezelfde visuele voorkeur of mogelijkheden.

— U houdt dus wel van het werk van Mordillo?

Ja, natuurlijk, ik had het zelf kunnen maken of ik heb het al gemaakt. Ik herken zijn traukjes en ik voel me haast persoonlijk aan hem verwant!

— Heeft u Mordillo wel eens ontmoet?
Nee, maar ik zou dat wel willen. Het lijkt me een erg sympathiek iemand. We hebben ooit 'n soort afspraak gehad toen hij in Brussel was, maar dat mislukte omdat ik het te druk had en daar heb ik wel spijt van.

Noten:
1. In een door Michel de Grand By afgenomen interview voor het weekblad Kuifje geeft Ernst een wat andere versie van dit verhaal. Na zijn afwijzing bij Robbedoes gaat het daar als volgt: 'Toen ging ik naar het Brusselse kantoor van het blad Pilote, waar ze vier maanden de tijd namen om tenslotte ja te zeggen. Maar het was al te laat, want diezelfde middag werd ik aangenomen bij Kuifje...' (zie: 'Ernst: Tussen ernst en luim', in Kuifje jg. 36 (1981) nr. 26).
2. In 1981 verschenen in Kuifje ook nog de strips William Hazehart: Roodkapje en de Wolf... (7 blz., in nr. 26) en Guy Lefranc: De grote dreiging (1 blz., in nr. 39).

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Bestellingen kunt u richten aan:

Adm. Stripschrift
Antwoordnummer 420
3700 VB Zeist

Na overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus f2,50 porto- en administratiekosten op gironummer 209948 tnv. 'Stripschrift', Zeist, wordt het bestelde u thuis gezonden.

- 18 (f2,25): Vijftig jaar Bruintje Beer met een herdruk van *Bruintje Beer verdwaald*, Walt Disney studio's (tekenfilm).
- 19 (f2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.
- 20 (f2,25): Prins Valiant door Harold Foster met een herdruk van aanval op de Neveleilanden, Thé Thong Khing.
- 38½ (f1,50): Het pikante Lucky Luke verhaal Luke se défole op posterformaat.
- 57/58 (f3,75): Erg veel over Marten Toonder met name zijn jeugdwerk (Thijs IJs); Buck Danny en dus ook Victor Hubinon; Daan Jippes 2 voor t) Richard Corben met een gruwelijke herdruk.
- 65 plus (f2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
- 66 (f2,25): Interview Franquin, Guust Flater, The Spirit van Wil Eisner, Dick Matena (over de Macaroni's); De wonderen van Mu.
- 67 (f2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliet en een biografie; De Wonderen van Mu.
- 68/69 (f3,75): Marten Toonder-story Tom Poes en de schoonschijners Akim en Tarzan-pulpuitgaven; De Wonderen van Mu.
- 70 (f2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.
- 74 (f2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat), Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...
- 75/76 (f4,25): Peter O'Donnell, Modesty Blaise; Willy Lohmann, Kraaienhove persiflage.
- 77 (f2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.
- 78 (f2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sa gendorf Popeye; Modesty Blaise.
- 79 (f2,95): Jules Feiffer; Moern; Piet Wijn De Moorese Tovenaar
- 80 (f2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...
- 81/82 (f4,25): Special Peyo, Smurfen; Depuis tekenaars; Tillieux en een Felix-herdruk.
- 83 (f2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Lorient; Dick Bos reclamestrip Glashard.
- 85 (f2,95): Professoren in het Europese beeldverhaal (Zonnebloem, Barabas Adhemar, Sickbock, Prilwyskowsky, Kalker, Lupardi); Patty Klein. Stripsscenario's; Dick Bos...
- 86 (f2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
- 87 (f2,95): Bert Bus, herdruk Nito-kris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tommi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
- 88 (f2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor, prins Valiant persiflage, Wood, Tarzoon.
- 89 (f2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorslogsstrip, de 4 Helden, Craen hals, Kresse
- 92 (f2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.
- 93 (f2,95): herdrukken Pogo, Walt Kelly, Paulus de boskabouter, Toonder's Magister Hocus Pas, Jan Gerhard Toonder: De strip-kunst van Marten Toonder. Ongezien: kartoen Yrrah uit VN.
- 94/95 (f3,60): Robbedoes weekblad... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.
- 96 (f3,25): Jijé-special interview, Pogologie, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda.
- 97 (f3,25): Keizerstrip Trigie tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
- 98 (f3,25): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bullete en Bonestaak en Thijs IJs en Gijse Goocham.
- 99 (f4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.
- 101 (f3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman verhaal: De eerloze krijg.
- 102/103 (f3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
- 104 (f3,95): Interview met Joost Swarte door Herman Pieter de Boer, Pogo Herdruk, De eerloze krijg.
- 105 (f3,95): 'Duckman' Carl Barks, herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap, Tan

- te Leny, Pogo en Eric de Noorman.
- 106 (f4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU story III, jaarlijkse stripdoornede, Pogo, Eric de Noorman.
- 107/108 (f4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...
- 109/110 (f4,95): Eppo-special, Henk Kuipers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op voordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman.
- 111 (f4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
- 112/113/114 (f5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detective films, Eric de Noorman.
- 115 (f4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.
- 116 (f4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
- 117/118 (f6,50): Interview Blanc Dumont, Jijé polemie, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
- 119 (f4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinnny, De Ballade van de Dalton, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.
- 120 (f4,95): Science Fiction met Le-loup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
- 121 (f4,95): Berni Wrightson, de horrostrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.
- 122/123 (f6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
- 124 (f4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
- 125 (f4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
- 126/127 (f6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
- 128 (f4,95): Guido Crepax en Valentina.
- 129/130 (f6,50): Al Capp (1909-1979), Lil Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.
- 131 (f4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
- 132 (f4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
- 133 (f4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête.
- 134 (f4,95): Beeldverhaal in de oorlog Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
- 135/136 (f6,50). Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.
- 137 (f4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espée, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
- 138 (f4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
- 139/140 (f6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
- 141 (f4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrom, Minotoe, Kapi tein Rob en Romeo Brown.
- 142 (f4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Index, Top twintig.
- 143 (f4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.
- 144 (f4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.
- 145 (f4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
- 146/147 (f6,50). Floc'h. Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.
- 148 (f4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.
- 149 Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.
- 150 Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Lil Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.
- 151/152 Jan Kordaat, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.
- 153 William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes
- 154 Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.
- 155 Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.
- 156 Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.
- 157 Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.
- 158 Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.
- 159/160 Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?
- 161 Nieuwe stripbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Joseph Toutain.
- 162/163 Robbedoes is ook geen twintig meer, Flip Flink, German: De Guust Flater van de tachtiger jaren, Bercovici, Hilaire en Coss, Morris, Plagiaat en piratendruk.
- 164 Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imijn, Lezers over parodie en plagiaat.
- 165 (f5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Coséy.
- 166 (f5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenario.

Ruiladvertenties

Kent u al Charlie Chan vol. 27 Nu kunt u Charlie Chan vol. 1 voor f25,— franco thuis ontvangen. Hardcover. 7 complete verhalen zwart-wit. Gironr. 1935010 t.n.v. P. Marrale, Bekemaheerd 123, Groningen.

Gevr. Kappie-boekjes: kv 115, Matararschat; kv 117: Geheim El Quaxl. Tel. 043-641843.

Gezocht: Maria Monk de Zwarte Non. Klaas van der Spoel, Henri Dunantlaan 81, Groningen, tel. 050-255791.

Herculena, een nooit verschenen strip van Jijé

door Har Brok

Op 19 juni 1980 overleed Joseph Gillain, tijdens zijn leven al legendarisch door zijn strips Jerry Spring, Jan Kordaat, Blondie en Blinkie, en nog heel wat meer. Liefhebbers van deze invloedrijke *Robbedoes*peiler worden sindsdien door Dupuis verwend met talloze herdrukken van uitverkochte albums. Maar er blijkt nog meer te zijn. Het Franse stripvakblad *Haga* ontdekte in 1981 van zijn hand de nooit uitgegeven strip *Herculena*. De scenarist Lob maakte

samen met Jijé een compleet scenario voor het eerste avontuur van deze superheldin. Bij de synopsis werden schetsen gevonden en uitgewerkte stroken van Jijé alsook een uitgewerkte strook van de tekenaar Robert Gigi, die blijkbaar ook zijn krachten op *Herculena* beproefd heeft. Uit de synopsis blijkt dat *Herculena* ongeveer 20 jaar is. Ze is door haar ouders aan haar lot overgelaten en ze wordt als kind aangenomen door kermiseksploitant Léon Foissard. Deze

ontdekt al snel haar buitengewone kracht en hij reist met haar als 'sterke vrouw' kermissen af. Op den duur bevalt haar dit leven niet en ze trekt de wijde wereld in om daar haar nooit gepubliceerde stripavonturen te beleven. De strip is realistisch opgezet, maar heeft een wat parodiërend, humoristisch karakter. Bijgaand de aange troffen fragmenten. Het complete scenario verscheen in *Haga* nr. 48 (1981), blz. 52-55.

Voorstudie *Herculena* door Jijé

Herculena door Gigi

UN DIMANCHE
APRÈS-MIDI
DANS UNE
PETITE VILLE
DE PROVINCE
OÙ UNE FÊTE
FORAINE VIEN
DE S'INSTALLER

APPROCHEZ!...
APPROCHEZ!...
VENEZ VOIR LA
FEMME-MERVEILLE!

HERCULENA! LA FORCE FAIT
FEMME! LA PUISSANCE D'HERCULE
ET LE CHARMÉ DE JUNON!
MILLE FRANCS À CELUI QUI
REUSSIRA À LUI FAIRE TOUCHER
LE SOL!... ALLONS LES HOMMES!
QUI VEUT LUTTER AVEC
HERCULENA!

ALLONS! QUI VEUT SE
MESURER AVEC LA GRACIEUSE
HERCULENA AUX MUSCLES
D'ACIER!... MONSIEUR
LA... AU PREMIER
RANG!

BAS LES PATTES!

...TATEZ-MOI CA!... C'EST
DU FERME!... ET LE
RESTE AUSSI, JE VOUS
LE GARANTIS!...
AH! AH!... MONSIEUR,
EST CONNAISSEUR!

ET MONSIEUR N'A PAS FROID
AUX YEUX! IL REVIEN DE
MILLE FRANCS! LE COMBAT EST
ÉPIQUE!... ALLONS! PRENEZ
VOS PLACES!... PRENEZ VOS
BILLETS! LE SPECTACLE VA
COMMENCER!

UN NOUVEL ÉPISODE DE
L'ÉTERNELLE GUERRE DES
SEXES VA SE DÉROULER
SOUS VOS YEUX!...

...JE CONNAIS TROP BIEN CETTE
WUUR DANS SES YEUX... LES FEUX
DE LA LUBRICITÉ!

...TOUS LES MÊMES! DES VICIEUX
QUI NE SONGENT QU'À ME
SAIIR DE LEURS MAINS
FIÈVREUSES!!!

EH!

PSST!
LÉNA!...
VAS-Y MUDO!

EN UN ÉCLAIR, ET
SANS EFFORT!...

...HERCULENA
PRÉCIPITE SON
ADVERSAIRE
AU DELÀ DU
RING!...

7.8.9... AH! MONSIEUR
SE RELEVÉ! VOUS REPRE-
NEZ LE COMBAT, MONSIEUR?
NON! VOUS ABAN-
-DONNEZ!...

À PRÉSENT, C'EST
LA HAINE QUE JE LIS
DANS SES YEUX!...
LES HOMMES NE PEU-
VENT SUPPORTER D'ÊTRE
BATTU PAR UNE FEMME,
SURTOUT EN PUBLIC!...
OH! LÉON!... POURQUOI
M'OBLIGES-TU À
FAIRE CE TRISTE
MÉTIER?

TANDIS QUE LA FOLLE GAGNE LA SORTIE

TOI, LÉNA,
FAIT QUE JE TE
PARLE...

Herculena door Jijé

Waar bleef de zoon van Grit?

of: Hoe Marten Toonder een reus liet verdwijnen

door S. Meihuizen

Begin 1982 is Tom Poes en de erfpachter van Marten Toonder ruim 11 jaar na haar eerste verschijning, in de dagbladen herdrukt (M.V. 133). In dit verhaal moet heer Bommel de erfpacht van zijn grond voldoen aan Grit van de Gorrelgrot. Deze Grit is een oud vrouwtje met een zoon die uit zijn onderaards bestaan zal worden verlost als de pachter niet op tijd zijn schuld voldoet door het betalen van een talent.

Afgezien van de titel die van 'de erfpacht' in 'de erfpachter' werd veranderd, zijn in deze herdruk meerdere wijzigingen aangebracht die de oplettende lezertjes aan het denken moeten zetten. In aflevering 7053 komt dit voor het eerst tot uiting, wanneer volgens de versie uit 1982 een krachtige windvlaag vanuit een rotsspleet het de oude schicht moeilijk maakt. De oude versie evenwel laat zien dat dit oorspronkelijk een geweldige hand met kromme vingers was. De plaatjes maken duidelijk dat op dit punt de tekeningen zijn aangepast aan nieuwe inzichten. Immers Bommel wordt de spleet ingeblazen door een windvlaag in plaats van dat dit gebeurt met de reuzehand die toebehoorde aan de zoon van Grit van de Gorrelgrot.

Deze reusachtige figuur kan vergeleken worden met type's als Grim, Gram en Grom (M.V. 9) of de Bergmensen (M.V. 16), dus met scheppingen uit de jaren veertig, de beginperiode van Toonder's Tom Poes. Met zorg evenwel is Gritzoon in 1982 weggepoetst uit de tekeningen en uit de tekst verwijderd.

Wanneer Bommel op een eilandje springt, gaat dat in de versie van 1970 borrelend en briesend omhoog, om het hoofd van de reus te zijn, in de laatste herdruk verzinkt het, eveneens borrelend en briesend onder de oppervlakte. De woeste kop van Grits zoon wordt ons zodoende onthouden en maakt plaats voor een waterstraal die Bommel aan land spoelt.

Ook aan het slot van dit verhaal wordt duidelijk dat bewust in tekst en tekeningen is afgerekend met dit type reus. Wanneer commissaris Bulle Bas in 1970 een eind aan alle ongeregelde heden wil gaan maken lezen we dat een geweldige gedaante uit de grond oprijst. 'Mij', sprak de reus met een stem die over de vlakte rommelde 'Zoon van Grit van de Gorrelgrot!' En hij wijst grijnzend over het land dat binnenkort van hem zal zijn. Evenwel in 1980 staart Bulle Bas naar een vormeloze heuvel waarin een spelonk gaapt en hij hoort in het fluiten van de wind duidelijk de woorden: 'uitstijgen, Grijzel Grijzel, vrij, mij vrij, mij met volle

maan vrij!' Bulle Bas ziet in het eerste geval de reus en vraagt zich af of schieten geoorloofd is. 'Perslot, dat die betoger zo groot is, kan hij niet helpen.' In de latere versie heeft hij te maken met een 'betogende massa, die het niet helpen kan dat hij zo groot is.'

Wanneer dan toch nog op tijd door heer Bommel de pacht wordt betaald, verdwijnt de reus danwel de sneeuwberg met woedend gebrul en slechts enige op dwarrelende sneeuwkluiten duiden de plaats aan waar hij geweest was.

Tom Poes en de erfpacht

7053 In gedacht en verdiept reed heer Bommel door de uitlopers van de Zwarte Bergen. 'Het is jammer, dat ik niet weet waar die beks woont', sprak hij tot zichzelf.

Maar het kost tijd en geld om dat uit te zoeken, zei Tom Poes. Dat zou zonde zijn - en bovendien zou het oude mens zich wat gaan verbeelden. Maar wanneer ik door een goed

gesprek een einde kan maken aan de ondergrondse krachten, mag ik dat niet laten. Een heer heeft een plicht tegenover de gemeenschap, ook al wil hij niets over erfpacht horen.

Hij keek zoekend om zich heen, maar hij zag niets dan grillige pieken en dokere rotsparthen, waar nevels sluiers omheen kronkelden. Nog even doorrijden, mompelde

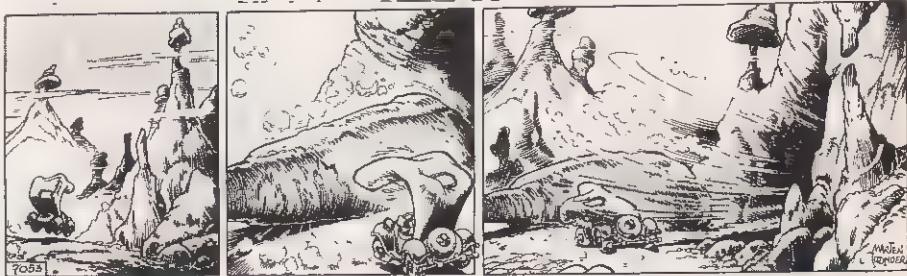
hij. 'Hier zal wel ergens een eenvoudige steenbouwer wonen, die me kan wijzen waar Grit van de Gorrelgrot woont.'

Op dat moment zag hij dat een hoge piek, die terzijde van het pad stond, begon te wankelen en hij namde zo krachtig, dat het linien kapte hem over de schedel sloeg. De Oude Schicht kwam maar net op tijd

tot stilstand, want het gesteente sloeg enkele meters voor de wielen op de grond met een slag die het tegen de bergen weerkaatste.

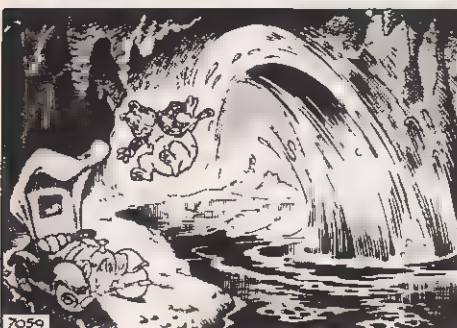
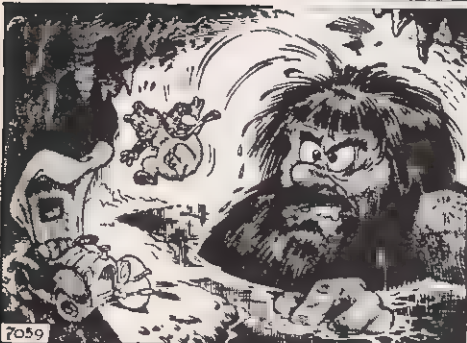
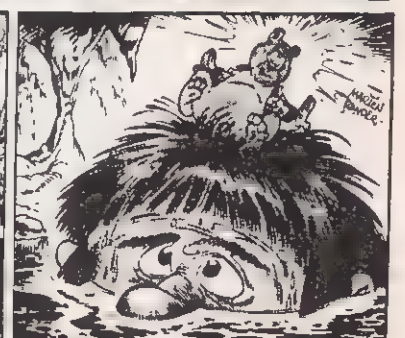
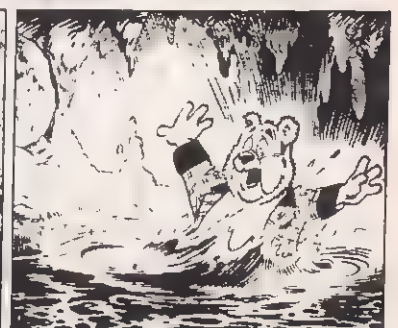
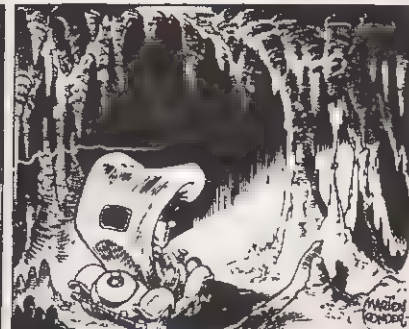
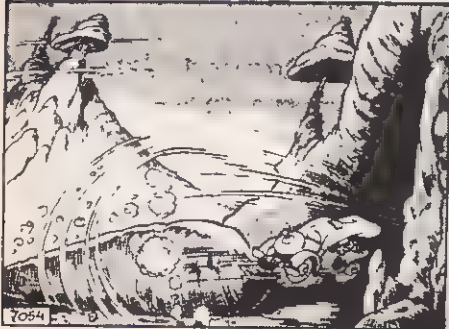
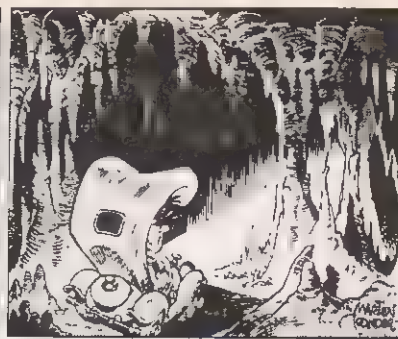
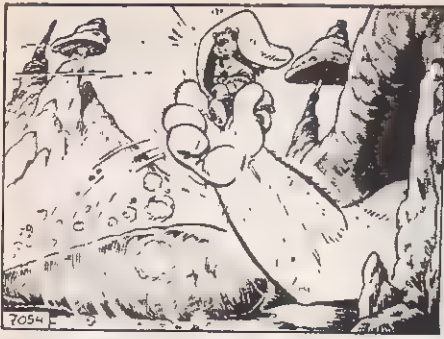
De chauffeur bevrijdde zich bleek van schrik uit het textiel en werd nu een grot gewaar, die achter de rots piek verborgen was geweest. Uit de opening joelde een krachtige windvlaag naar buiten, zodat het linien kapje gevaar liep van het voertuig geblazen te worden. Heer Bommel begreep dan ook, dat het hier niet deugde, en dat hij moest maken dat hij wegwam.

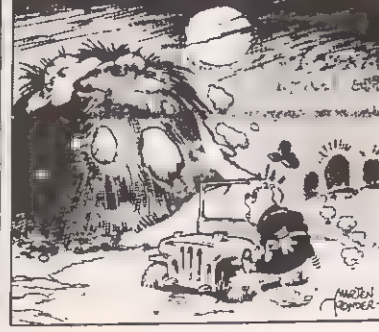
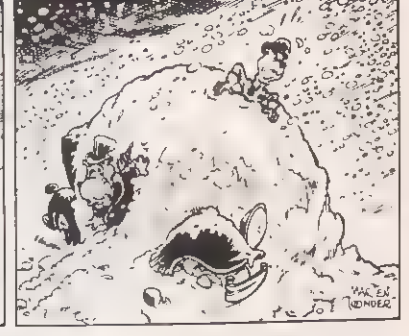
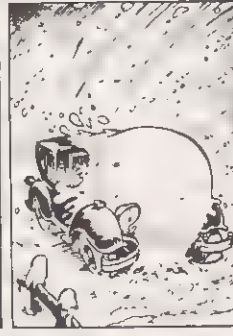
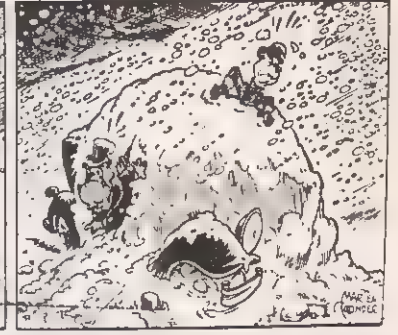
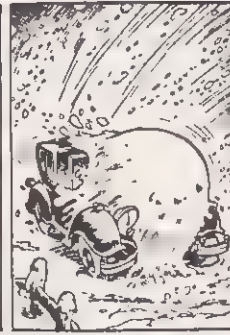
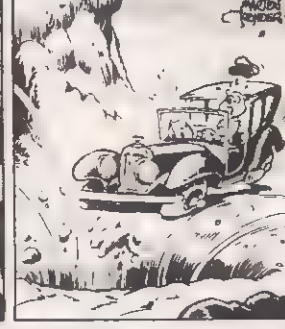
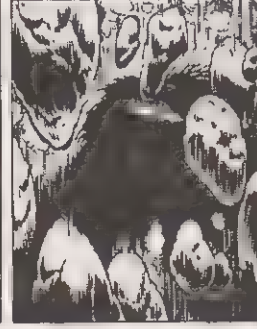
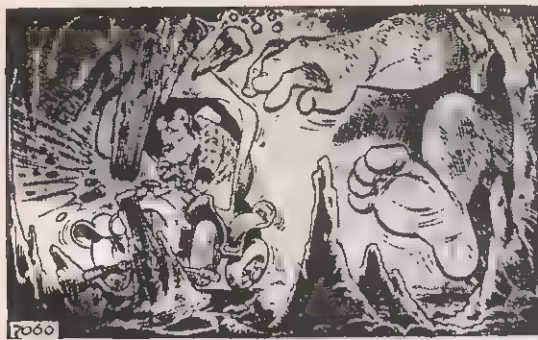
TOM POES EN DE ERFPACHTER

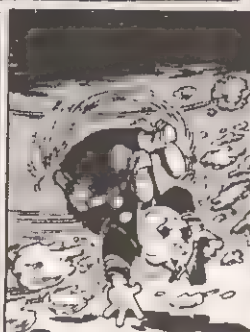

7053 - In gedachten verdiept reed heer Ollie door de uitlopers van de Zwarte Bergen. 'Het is jammer, dat ik niet weet waar die beks woont', sprak hij tot zichzelf. 'Maar het kost tijd en geld om dat uit te zoeken, zei Tom Poes. Dat zou zonde zijn - en bovendien zou het oude mens zich wat gaan verbeelden. Maar wanneer ik door een goed gesprek een einde kan maken aan de ondergrondse krachten, mag ik dat niet laten. Een heer heeft een plicht tegenover de gemeenschap, ook al wil hij niets over erfpacht horen'. Hij keek zoekend om zich heen, maar hij zag niets dan grillige pieken en rotsparthen waar nevels sluiers omheen kronkelden. 'Nog even doorrijden', mompelde hij. 'Hier ergens zal vast wel een eenvoudige steenbouwer aan het werk zijn, die me kan wijzen waar Grit

van de Gorrelgrot woont...' Hij zweeg want op dat moment zag hij tot zijn schrik, dat er beweging kwam in een hoge piek, die terzijde van de weg stond. Het gesteente begon langzaam voorover te hellen, alsof het door een geweldige kracht werd bewogen, en terwijl de Oude Schicht met gierende remmen tot stilstand kwam, sloeg het vlak voor de wielen op de grond. De slag deed de bergen dreunen, en de chauffeur staarde bleek van ontzetting naar de grot, die achter de rotsplek verborgen was geweest. Uit de opening joelde een krachtige windvlaag naar buiten, zodat het linien kapje gevaar liep van het voertuig geblazen te worden. Heer Bommel begreep dan ook, dat het hier niet deugde, en dat hij moest maken dat hij wegwam.

TRON: een voorloper van 'The age of video'

Een Disneyspektakel vol computergrafiek

Als 17 maart van dit jaar de film Tron in première gaat, is de faam van de film zijn verschijning vooruitgesneld. Het is niet alleen een baanbrekende film uit de Disneystudio's maar het is bovendien een film waarbij allerlei door computers op het beeld uitgetekende voorwerpen en personen gecombineerd worden met speelfilmopnamen. Een Amerikaans tijdschrift juichte dat met Tron een nieuw tijdperk is ingeluid, 'The Age of Video'.

Producer Donald Kushner is het daar helemaal mee eens: 'Tron is baanbrekend, er zit in de film heel wat computertechniek. In wezen komt het erop neer dat de computer wordt ingeschakeld voor het scheppen van een nieuw soort tekenfilm. Nieuw, inderdaad, want ik denk dat het door de computer mogelijk zijn van nieuwe effecten de tekenaar weer zin geeft om iets anders te proberen. Het is een geweldige nieuwigheid, vooral in de genres van de science fiction en de griezelfilm. Over de samenwerking met Walt Disney Productions is Kushner erg positief:

'Het was een van de eerste keren dat ze bij Disney gingen werken met een idee dat niet van hen zelf kwam. Maar ze hebben het spel heel eerlijk gespeeld en er was hen ontzettend veel aan gelegen ons onze gang te laten gaan. Nooit was er enige druk op ons om een ander soort film te maken, om de film op een ander soort markt af te stemmen. Het scenario bleef precies gelijk aan wat we overal elders zouden hebben verfilmd. Zowel wijzelf als Disney hopen dat deze film de maatschappij opnieuw vooraan brengt in het fantasiegenre, waar ze jaren geleden stond, en ook weer helemaal aan de top op het gebied van tekenfilm en speciale effecten.'

Kushner besluit met te zeggen: 'Ik geloof niet dat in het fantasiegenre het toppunt achter de rug zal liggen vóór onze film uitkomt. De mensen hebben steeds meer films gewild die een gebeurtenis vormen en we hopen maar dat dit dé film bij uitstek wordt die de verbeelding van het publiek treft.'

The story of 'Tron'

Tron start in de hedendaagse wereld, waar een jonge computerexpert genaamd Flynn, eigenaar, operator en inwonend virtuoos van een video-game galerij, tracht in te breken in het computersysteem van ENCOM, een enorm communicatie conglomeraat.

Als voormalig werknemer van ENCOM is hij op zoek naar bewijzen dat door hem samengestelde video-programma's door Dillinger zijn gestolen.

Bij ENCOM heeft Dillinger's Master Control Program (MCP) Flynn's inbreekpogingen waargenomen en de mogelijkheid om

bij de computer te komen, uitgesloten. Dillinger heeft nog een reden tot alarm; niet alleen kan Flynn met bewijzen voor de diefstal komen, de MCP heeft ook een onverzadigbare behoefte naar informatie en ontvangt derhalve ook informatie van buitenaf, o.a. van het Pentagon. Door de aktie van de MCP zijn verscheidene medewerkers van ENCOM de toegang tot hun eigen programma's kwijtgeraakt. Gibbs en zijn assistente Lora hebben veel tijd verloren bij hun laser experiment en Alan Bradley heeft de toegang tot zijn veiligheidsprogramma, genaamd Tron, verloren.

Lora en Alan denken dat Flynn de oorzaak is van alle problemen. Wanneer Flynn hen echter vertelt over de diefstal uitgevoerd door Dillinger, besluiten ze hem te helpen om in te breken en het bewijs te leveren. Voordat Flynn echter in staat is de MCP ontklaar te maken, heeft deze een laserstraal geprogrammeerd en wordt Flynn in elektronische deeltjes uiteen geschoten.

Flynn wordt wakker in een nieuwe wereld. Een wereld waar energie leeft en ademt, waar de computerprogramma's alter ego's zijn van hun programmeurs, een wereld onder de tyrannische overheersing van de MCP en diens moordlustige handlanger Sark. Flynn wordt ter dood veroordeeld. De machtigste van de elektronische strijders die nog steeds een bedreiging vormt voor de MCP is Tron. Tron en Flynn weten te ontsnappen op elektronische motorfietsen en spoeden zich op weg om de MCP te saboteren.

Ze roepen daarbij de hulp in van het programma Yori en van Dumont, een oude bewaarder van een toren voor in- en output, waar ooit de programma's in contact mochten komen met hun gebruikers.

Om de MCP te bereiken stelen ze een zonzeiler en bestrijden Sark. Ze omzeilen de politiemacht, genaamd Herkenkers en Tron ontvangt een informatieplaat die hem de macht moet geven de MCP te vernietigen.

Tron's heldhaftige kracht als elektronische strijder en Flynn's menselijk begrip van computersystemen en videogames, brengen hen naar de MCP. Hier vechten zij het voor de elektronische wereld en het voor de controle over ENCOM beslissende gevecht uit...

'Tron' is het verhaal van een jongeman wiens kennis van computers hem in het avontuur stort in een elektronische fantasiewereld. Daar vecht hij op leven en dood videospelen uit en leidt hij een opstand tegen een machtig computerprogramma. Nieuwe speciale effecten waaronder met de computer ontworpen beelden maken de wereld in Tron verschillend van wat ooit op het witte scherm te zien was.

De acteurs in Tron zijn Jeff Bridges, Bruce Boxleitner, David Warner, Cindy Morgan en Barnard Hughes. De film is het kind van de inspiratie van de jonge scenarioschrijver en regisseur Steven Lisberger en van producer Donald Kushner. Het was in 1980 dat Lisberger en Kushner met hun idee voor Tron naar de Walt Disney-filmmaatschappij togen. Hun plan om de film te maken was zo ongewoon dat Disney hen eerst geld gaf om een voorbeeldfilmpje van twee minuten te draaien. Dit proefje bleek een succes en zes maanden later, in april 1981, werd van wal gestoken met de verfilming van Tron.

Lisberger en Kushner hadden elkaar voor het eerst ontmoet in 1976, in Boston. Lisberger studeerde toen aan de universiteit en had in zijn vrije tijd een filmmaatschappij opgezet. Kushner was advocaat en had onder zijn klanten heel wat artiesten. De twee jonge mensen vormden een vennootschap voor het maken van een tekenfilm over de Olympische Spelen, die 'Animalympics' heette; in 1978 verhuisden ze naar Californië om er 'Animalympics' te voltooien en het was kort nadien dat daar de idee voor Tron ontstond.

Voetballer

Aanvankelijk lag het in hun bedoeling een tekenverhaal te maken over een elektronische voetballer die Tron heette. Lisberger echter ging al gauw inzien dat het met film mogelijk was een veel complexere wereld te scheppen. Hij hoorde over technieken om acteurs van vlees en bloed een elektronische lichtkring om het lichaam mee te geven. Hij kwam er achter dat je met een computer beelden kan ontwerpen die onmogelijk kunnen voorkomen in de werkelijkheid. Twee jaar lang werkten Lisberger en Kushner aan verhaal en vorm voor Tron. Het resultaat was een hele elektronische wereld, compleet met video-krijgers, levende computerprogramma's, elektrisch-netinsekten, datapiraten, zwevende vliegdekschepen, zonzeilschepen en nog veel meer. Het was hoe het leven zou kunnen zijn als de energie in een computersysteem in levende, zelfstandige wezens veranderde.

Voor het scheppen van de elektronische fantasiewereld van Tron werd een beroep

gedaan op vele talentrijke kunstenaars en filmmakers.

Auto 2000

Syd Mead is schepper van futuristische kunst. Als je hem vraagt hoe in 2000 een auto er uit zal zien werkt hij van een bepaald idee wel een dozijn variaties uit. Hij paart technologische kennis aan een levendige verbeelding. Mead ontwierp de voertuigen en vele van de gebouwen voor de elektronische wereld van Tron. Onder de voertuigen zijn er het vliegdekschip van Sark dat voortzweeft op zoek naar opstandige video-krijgers en verder de videospeltanks die worden bestuurd door één video-krijger die in een draaikoepeel zit.

De Franse striptekenaar Jean Giraud (Moebius) die eerder ervaring opdeed met films als *Dune*, *Les maitres du temps* en diverse tv-films werd ingehuurd om het uiterlijk van de personages de nodige futuristische trekken mee te geven en om de belangrijkste actietaferelen in Tron te ensceneren. Moebius die tot voor kort in de Pyreneeën woonde, is al enkele malen eerder in Amerika en Mexico geweest. Met name dat laatste land spreekt ten zeerste tot zijn verbeelding. De gedachte om te kunnen meewerken aan een zo unieke film als Tron deed hem zijn dagelijkse striproutine aan successtrips als Blueberry en De incal-reeks onderbreken voor een driemaandelijks verblijf in Los Angeles in 1981. Nog een reden voor hem om mee te doen aan Tron was het feit dat de film werd gemaakt door Walt Disney, waarvan hij de tekenfilms altijd zeer heeft bewonderd. Moebius die niet al te best Engels spreekt was verrukt over de sfeer in de Disney studio's en wilde absoluut samen met Mickey Mouse en Minnie op de foto.

Landschappen

De stijl van kunstschilder Peter Lloyd is een mengeling van glanzende oppervlakken en schitterende kleuren. Zijn werk is te zien op media die gaan van advertenties voor stereo-materiaal tot filmaffiches. Lloyd werd er bij gehaald om voor de elektronische wereld van Tron de kleuren te bedenken. Bij dat werk maakte hij van de belangrijke scènes eerst schetsjes op prentkaart-formaat. Als de regisseur het eens was met een landschap maakte Lloyd er dan een gedetailleerde en gekleurde grote tekening van. Lloyd kreeg de vrijheid om te tekenen wat zijn verbeelding hem ook maar kon ingeven — elektrische watervallen, zwevende bergen en rechthoekige wolken.

Speciale effecten

Twee van de belangrijkste mensen bij de schepping van Tron waren de co-supervisors voor speciale effecten, Richard Taylor en Harrison Ellenshaw. Richard Taylor is in de filmindustrie een van de beste effectenontwerpers. Het meest bekend is hij om zijn verbeeldingrijk gebruik van lichteffecten, zoals die in de reclamefilms voor de Levi's-jeansbroeken. In 1973 maakte hij in Los Angeles bekroonde tv-reclamefilmpjes voor de firma Robert Abel

and Associates. Zijn werk daar bracht hem op andere terreinen van het speciale effect, inbegrepen computergrafiek. Thans is Taylor supervisor van de computerkunst die wordt geschapen door Information International Inc. (Triple-I). Taylor gelooft dat de door computers voortgebrachte driedimensionale wereld een van de dingen is die Tron tot iets bijzonders maakt. 'De computer', zo zegt hij, 'is voor de kunstenaar een machtig nieuw werktuig. Hij kan er beelden mee scheppen die verschillen van al wat mensen totnogtoe zagen'.

Harrison Ellenshaw, Mede-producer en co-supervisor speciale effecten is een filmmaker van de tweede generatie. Vader Peter Ellenshaw ontwierp mee de speciale effecten voor vele Walt-Disneyfilms waaronder '20.000 Leagues Under The Sea' en 'Mary Poppins'. In 1975 werd de zoon benaderd door George Lucas om mee te werken aan een toen bescheiden project dat 'Star Wars' heette. Ellenshaw schilderde de achtergronden zowel voor 'Star Wars' als 'The Empire Strikes Back'. Zijn penseel ook was het dat kleur gaf aan de achtergronden voor 'The Black Hole', 'The Man Who Fell To Earth' en 'Big Wednesday'. Als mede-producer van Tron had Ellenshaw de supervisie bij het kleuren van de elektronische wereld voor de film. Hierbij wordt als het ware geschilderd met licht. Het is met die speciaal-effecttechniek dat aan de elektronische fantasiewereld dat lichtende werd meegegeven. Ellenshaw: 'Met de effecten waarmee wij werkten deden wij met licht wat voor films als '2001: A Space Odyssey' en 'Star Wars' werd gedaan met schaalmodellen en miniaturen. Waarmee ik niet wil zeggen dat onze methode de beste is, alleen maar dat ze Tron beslist tot iets unieks maakt'.

Muziek en Frisbee

De muziek werd gecomponeerd door Wendy Carlos, een van 's werelds meest vooraanstaande scheppers van synthetizermuziek. Voor Tron componeerde ze voor het London Symphony Orchestra een partituur waaraan ze met haar eigen synthesizers een elektronisch tintje toevoegde.

Van al de mensen aan wie werd gevraagd voor Tron hun talenten in te zetten is Sam Schatz misschien die met de boeiendste vaardigheid. In de elektronische wereld van Tron dragen de computerprogramma's identiteitsschijven die ook als werpwapen

worden gebruikt. Voor de scènes waarin met die schijven heel precies moest worden geworpen werd Schatz als adviseur binnengehaald. Hij is namelijk een van de beste frisbeeschijfwerpers ter wereld. Als hij niet bezig was de acteurs raad te geven of zelf niet voor de camera's stond, toonde hij de mensen van de filmploeg alle knepen van het frisbee-worpen.

Acteurs

Ook de acteurs in Tron kregen te maken met enigszins afwijkend werk. Jeff Bridges die de rol van Flynn vermaakte zich iedere ochtend een tijdje met videospelletjes. Zoals ie zei, 'om in de gepaste stemming te komen voor het filmwerk'. Bridges was ook vaak te zien spelend op de amusementsautomaten die naast de opnamevloer stonden opgesteld.

Jeff Bridges: 'Ik geloof dat we ons met videospelen klaarmaken voor de toekomst. Al gauw krijgen we allemaal te maken met de computer en die spelen zijn een gemakkelijke manier om die wereld binnen te stappen. Overigens is dat laatste precies wat er gebeurt met het personage dat ik in de film speel. Hij is verzot op videospelletjes en het is zijn opgaan hierin dat maakt dat hij ook letterlijk opgaat, opgeslokt wordt in die elektronische wereld'.

Tijdens de opnamen voor Tron bleek Bridges de ongenaakbare kampioen in een spelletje dat Gevechtszone heette. Hij versloeg alle uitdagers en haalde het hoge totaal van 305.000 punten.

Bridges komt uit een gezin van buitengewone acteurs. Zijn vader Lloyd Bridges is een erg bekend televisie-acteur en zijn broer Beau Bridges treedt zowel op in films als in televisiespelen. Jeff zelf kreeg zijn eerste rol toen hij tien was. Sindsdien speelde hij in een groot aantal televisiespelen, en in achttien films waaronder 'The Last Picture Show', 'Thunderbolt and Lightfoot' en 'King Kong'.

Van een filmschurk verwacht je dat hij ook in het echte leven erg gemeen is — het type dat naar hondjes trapt en meer snauwt dan praat. David Warner is een van de hatelijkste filmboeren die er rondlopen.

Hij speelde Jack The Ripper in 'Time After Time'. In de televisiereeks 'Holocaust' beeldde hij een van de nazi's uit. In 'Time Bandits' vertolkte hij het Genie van het Kwade. In Tron speelt hij de moordzuchtige video-krijger Sark én zijn tegenhanger in

de echte wereld, Dillinger. Iedereen ging dus aan het beven toen hij op de set verscheen? Ja? Mís.

Nooit stond er voor de camera's een beleefder, zachtaardiger man. David Warner verschilt dus compleet van de personages die hij speelt, maar zijn hoekig gezicht en diepe stem maken dat hij echt slecht kan lijken. Hij beseft dat hij nu het goede (geld) kan binnenhalen door het slechte te spelen. 'Je moet het werk meepikken als het komt', zegt schouderophalend. 'Ik heb alleen nooit gedacht zo vaak schurkenrollen te zullen spelen, maar dat is nu eenmaal hoe acteurscouts en regisseurs mij vandaag de dag zien'.

De uitverkoren personages van Bruce Boxleitner zijn de helden uit het Wilde Westen: Bat Masterson, Wyatt Earp, Buffalo Bill. Hij verzamelt zogenaamde frontier- of Wilde-Westenkunst en kreeg zijn eerste grote rol in de televisiereeks 'How The West Was Won'.

Boxleitner gaat zo op in het cowboy-type dat hij eerst de dubbelrol van Tron en Alan afwees. 'Ik had net de hele tijd in de heuvels gezeten voor het opnemen van een western', zo herinnert hij zich, 'en de laatste rol die ik wilde was er een waarvoor ik meestal binnen zou moeten zitten'. Na echter nog eens het scenario te hebben gelezen kwam hij tot de slotsom dat Tron toch vele van de hoedanigheden bezat die hij zo bewonderde in de mannen van het Wilde Westen.

'Een held blijft een held', zo zegt hij. 'Ik besepte tenslotte dat ik voor het spelen van Tron niet anders hoefde te werk te gaan dan voor het spelen van iemand die op een paard rijdt en een colt draagt'.

Barnard Hughes — op de Amerikaanse tv, 'Mr. Merlin' — vertolkt in Tron de rol van Dumont, de ouder wordende exploitant van een input/output-toren in de elektronische wereld, waar programma's afspreken met Gebruikers oftewel programmeurs. De meeste mensen betrokken bij het draai-

en van Tron begrijpen en aanvaarden de computer. Maar Hughes geeft niet graag toe dat het ding voordelen biedt. 'Ik weet echt niet wat ik er moet over denken', zegt hij. 'Computers hebben zo'n verbazingwekkend geheugen. De geschiedenis laat iemand doorgaans het voordeel van de twijfel. Mensen vertonen de neiging zich het goede te herinneren en het slechte te vergeten. Computers echter zullen niets vergeten. We zullen de geschiedenis intuïtief, onze onvolkomenheden nog goed zichtbaar achter ons aanslepend'.

Cindy Morgan, de enige vrouw in de rolbezetting van Tron, vertolkt Lora, en Yori, een computerprogramma dat onze helden helpt aan het gevaar te ontkomen in een zonnezeilschip. Tron is Cindy's tweede film. De eerste heette 'Caddyshack'.

Cindy Morgan is geboren in Chicago. Ze studeerde aan de Northern Illinois University 'om er een man te vinden' zoals ze het zelf stelt. Terwijl ze dus op een echtgenoot jaagde ontdekte ze bij zichzelf aanleg voor acteren. En weg vlogen de trouwplannen. 'Op een dag zei mijn spraakleer dat ik aanleg had om scènes te maken.', zo herinnert ze zich. 'Ik bedacht toen dat als ik dan toch aanleg had om scènes te maken ik die net zo goed professioneel kon gaan aanboren. Sinds die tijd was ik er zeker van op een dag actrice te zullen worden, zelfs al werkte ik toen als disc jockey en tv-reporter'.

Computer en speciale effecten

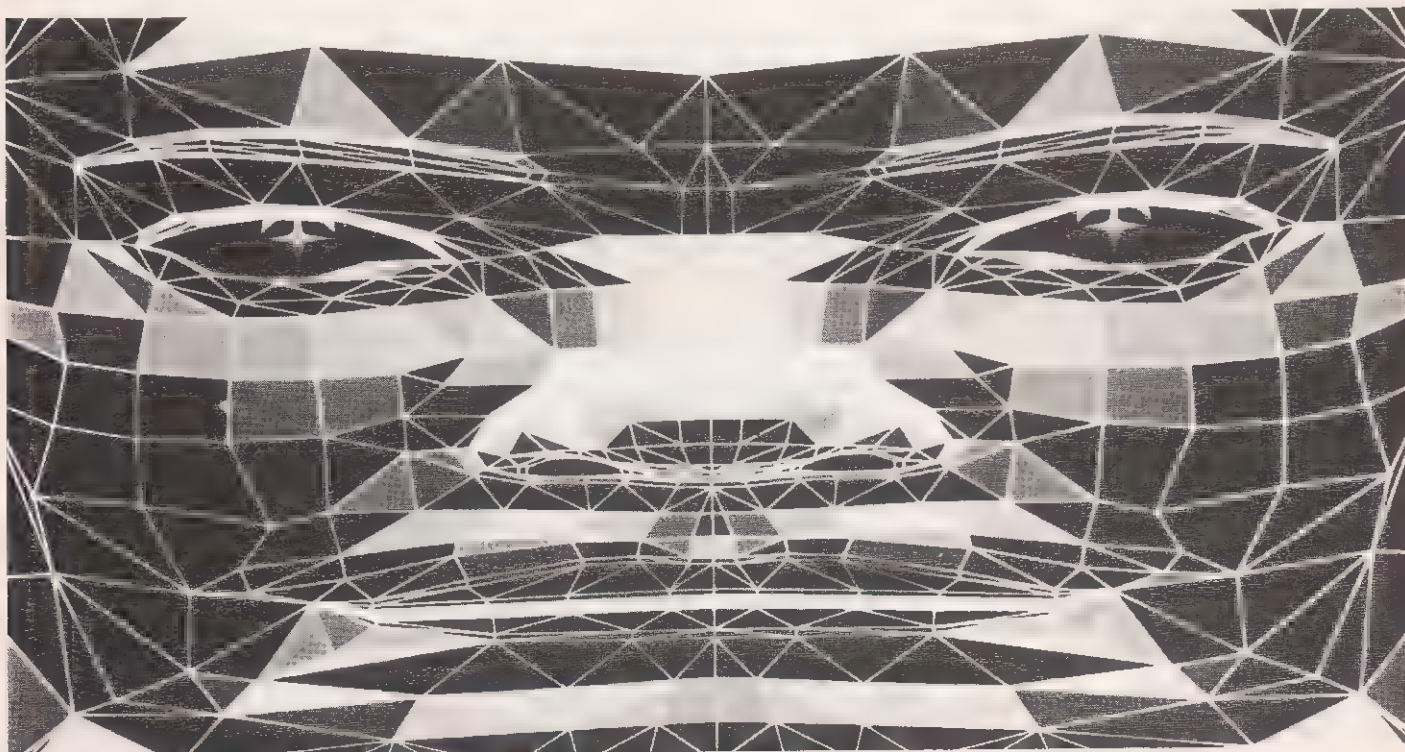
Het met behulp van de computer ontwerpen van de elektronisch wereld van Tron was voor de filmwereld een primeur. In sommige films kwamen reeds kort voorbeelden van gecomputeriseerd teken voor, maar Tron was de eerste prent waarvoor computers werden ingezet om een hele nieuwe fantasiewereld op te bouwen. Onder de beelden die voor Tron met de computer werden ontworpen zijn er de

videospel-lichtkringen die zich om hun dragers slingeren en hen de dood injagen; zijn er de reusachtige politierobotten, de 'Herkenners'; is er het zwevende vliegdekschip waarin de shurk Sark rondglijdt; is er het zonnezeilschip dat op stroomstralen door de lucht schuift; zijn er video-tanks; en is er de Bit, een zwevende stroompuls die zich alleen maar met ja of nee kan uitdrukken.' Hoe kan men met een computer een denkbeeldig voorwerp een zichtbare vorm kan meegeven?

Eerst worden de afmetingen van het te scheppen voorwerp in codevorm in het computergeheugen gestouwd. Hierdoor komt de computer dan te weten hoe het voorwerp er van alle kanten uit ziet. Vervolgens krijgt de computer een letterlijk gezichtspunt toegevoerd, d.w.z. dat hem wordt meegedeeld vanuit welke hoek en vanop welke afstand de kijker het voorwerp te zien krijgt. Zo had men voor een scene voor Tron van een Herkenner eerst een opname kunnen maken van op 100 m en dan nog een van op 90 m. Verandering van het gezichtspunt in de computer heeft hetzelfde effect als het van plaats veranderen van de camera.

Na het uitstippelen van de positie van een voorwerp in de opeenvolgende opnamen voor één scene laat een van de tekenaars een ruwe schets uitprinten van het bewegen van het voorwerp binnen die scene. Als blijkt dat het voorwerp zich op de goeie manier verplaatst wordt er kleur en textuur aan gegeven.

Voor het ontwerpen van de kleur en de textuur die een computergemaakte tekening echt doen lijken wordt kleur gegeven aan de 2,5 miljoen lichtpuntjes (die in het Eng. 'pixels' heten) op het computerscherm. Het resultaat is dat in de film het voltooid voorwerp er driedimensioneel en vast uitziet, ook al bestaat het alleen maar in het computergeheugen.

Tron en de verwachtingen.

door Hans Frederiks

Heeft u al een persoonlijke computer op uw bureau staan? Speelt u er ook de hele dag video-spelletjes mee? Het is waar, de computer is niet meer weg te denken uit onze tijd. De persoonlijke (micro-mini)-computer werd vorig jaar door 'Time' verkozen tot 'man' van het jaar. In de speelhallen staan behalve eenarmigebandieten nog slechts computerspelletjes automaten.

En nu is er dus Tron, door de makers aangekondigd als het begin van de 'Video-age'. (waarmee de makers hopelijk niet bedoelen dat er zo spoedig mogelijk illegale video-kopieën van Tron moeten komen, die het publiek uit de bioscoop zullen houden...).

Tron gaat over computers, computer-programma's en -programmeurs, maar is daarbij bovendien een film die tot stand is gekomen met behulp van die zelfde computer. Beelden die tot voor kort moeilijk of niet realiseerbaar waren behoren dankzij die prachtige elektronische uitvinding nu tot de mogelijkheden.

De publiciteit die de media tijsterde vóór de premiere van Tron heeft de film een beetje voor mij verpest. Ik begrijp dat een film gepromoot moet worden, maar de verwachtingen die nu gewekt waren, daar kon de film eigenlijk niet aan beantwoorden. Wat blijft er over als je alle publiciteit wegdenkt en de film sec gaat zitten bekijken?

Het is een leuk idee, dat er behalve de ons bekende wereld, de wereld van de programmeurs, er ook een elektronische wereld is waarin de afsplitsingen van die programmeurs, de programma's een eigen leven leiden, maar vanaf dat moment begin het pas; je moet het idee uitwerken.

Het is ook aardig om de geniale programmeur Flynn in die andere wereld te laten belanden door middel van een laserstraal, die bestuurd wordt door een zich belaagd voelend machtig computerprogramma, de

MCP, maar ook dit is niet meer dan een goed idee dat in verhaalvorm uitgediept moet worden.

Het idee dat computers zelf gaan denken, niet meer in de hand te houden zijn, en de macht willen grijpen is al een oud en afgekloven science fiction thema. Het is de oude strijd tussen goed en kwaad, in de film gesymboliseerd door blauw en rood. Je weet van tevoren dat de goede de kwaden zullen verslaan: het is Disney, het is Amerikaans, de film is gericht op de jeugd, dus daaraan valt niet te ontkomen. Het enige wat je nog wilt is: vermaak mij met een spannend verhaal, streel mijn ogen met fantastische, computergestuurde beelden! Het eerste kwartier lukt dat ook. Ondanks de overspannen verwachtingen zijn de eerste beelden indrukwekkend. De computerwereld is duister, geheimzinnig, de wachters van het Kwaad, de MCP, zien er indrukwekkend dreigend uit in hun rode pakken. Maar tegen de tijd dat Flynn naar de andere wereld gelaserstraald wordt begint je belangstelling te verflauwen. Gebeurt er nou nog eens iets spannends of hoe zit dat?

In die andere wereld moet Flynn computerspelletjes spelen tot de dood er op volgt, maar als dan blijkt dat een van die spelletjes Frisbee-werpen met dodelijke elektronische schijven is, dan treedt de verveling in. Op een gegeven moment ontsnappen de drie helden per vlinder-zonnezeilschip naar

de controletoren waarin Tron zijn frisbeeschijf met programmeergegevens moet stoppen om de MCP onschadelijk te maken, en dan begin je je af te vragen of het nou nog lang moet duren voordat de film afgelopen is ...

Wat gaat het allemaal langzaam, wat een dodelijke saaiheid, wat een lege oninteressante landschappen. Waar blijven die verpletterende nieuw beelden, geschapen door de computer? Je begint je te ergeren aan de acteurs. Wat zien ze er dom en sullig uit in die blauwe pakken, wat een rare kapjes hebben ze eigenlijk op en dan realiseer je je dat het Moebius is geweest die die pakken heeft ontworpen en óók dat zonnezeilschip dat nu al schijnbaar uren voortzeilt zonder dat er eigenlijk iets gebeurt. En oh ja, hij heeft ook het scenario omgezet in een storyboard. In een interview in Métal Hurlant 82, met op de omslag dia's uit Tron en de tekst: Moebius + Disney = Tron, zegt Moebius dat hij wil ophouden met tekenen als hij het volgende Blueberry- en John Diffool verhaal af heeft en zich vanaf dat moment alleen nog wil bezig houden met het medium film! God beware ons! Het is weliswaar Moebius niet die verantwoordelijk is voor het 'mislukken' van de film, hij heeft het verhaal niet gemaakt, dat staat op naam van Kusher en Lisberger. Het aandeel van Moebius is eigenlijk maar klein. Maar toch...

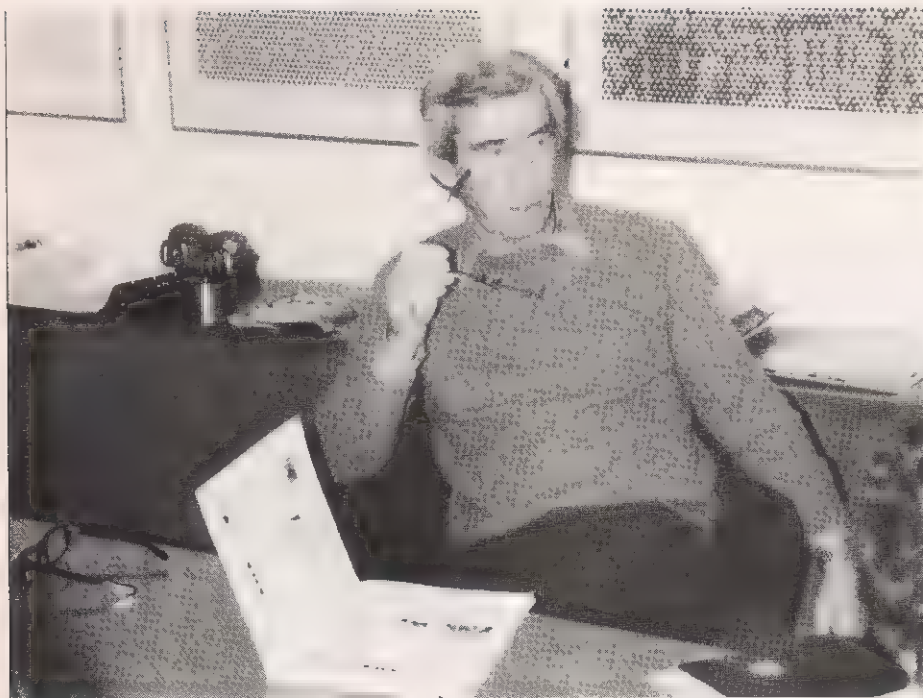
'Het is weer eens wat anders', mompelde iemand toen de film afgelopen was, maar ik had het gevoel hetzelfde verhaal al tientallen keren beter te hebben gezien of gelezen. Goed, er zijn nog nooit vertoonde camera-bewegingen, af en toe ziet het er verrassend uit, de lichtkringen rond de acteur zijn een tijdje leuk, maar té vaak slaat de verveling toe. Met deze film is 'The age of video' nog niet begonnen...

In memoriam Hergé

Op 75-jarige leeftijd overleed op donderdagavond 3 maart te Brussel de stripauteur Georges Rémi, schepper van de Avonturen van Kuifje, Jo, Suus en Jokko, Leo en Lea en de Guitenstreken van Kwik en Flupke. Een gezegende leeftijd, maar voor Hergé, die na het hoogtepunt van zijn artistieke oeuvre zo ruim de lauweren mocht oogsten, nog te vroeg. Uiteindelijk min of meer in dienst van zijn geesteskind Kuifje heeft Hergé de laatste jaren van zijn leven niet alleen nog enkele nieuwe verhalen gemaakt, maar ook door talloze interviews, tentoonstellingen, dokumentaires en facsimile-uitgaven inzicht gegeven in en verantwoording afgelegd voor zijn werk. Wie meer had gewild is onverzadigbaar: Hergé laat ons én zijn werk én zijn verantwoording daarvoor na. Zijn strip Kuifje heeft rechtstreeks of indirekt talloze jonge en inmiddels ook oudere stripauteurs beïnvloed voor wat betreft stijl, grafisch konsept of beide, dokumentatie en scenariotechniek en dat maakt zijn verdienste voor de verhoging van de kwaliteit van het beeldverhaal onschatbaar. Nu is het zo dat er hordes mensen zijn die malen om de kwaliteit van het beeldverhaal. We hoeven maar terug te gaan in ons eigen land naar de actieve bestrijding ervan na de tweede wereldoorlog. Hergé heeft echter de toenmalige tegenstanders van het medium strip al de wind uit de zeilen genomen door zijn werk uiterst serieus te nemen. Door de jaren heen heeft hij daardoor voor de emancipatie van het beeldverhaal nog meer betekend dan voor het beeldverhaal zelf en dat is zijn grootste verdienste. Niet zijn tekentechniek, zelfs niet zijn onmiskenbaar oog voor talent, maar zijn houding ten opzichte van zijn werk, zijn lezers en zijn critici is daarvoor wezenlijk geweest. Daarvoor is hij tijdens zijn leven ruim beloond en zijn kollega's oogsten daar nu de vruchten van. Die verdienste heeft alles te maken met de mens Hergé, wiens dood wij betreuren. Vijf jaar geleden verklaarde Hergé in *Magazine Lire* in verband met de postume voortzetting van de Avonturen van Kuifje: 'Tintin ne peut pas survivre à Hergé', een doodvonnis dat nu ten uitvoer lijkt gebracht. Een schromelijke zelfonderschatting: Hergé heeft Kuifje onsterfelijk gemaakt en daarmee ook zijn eigen verdienste voor de emancipatie van het beeldverhaal.

Har Brok
Redactie Stripschrift

Weinig dingen zijn zo moeilijk voor een journalist als een eerlijk stuk schrijven bij de dood van een alomtgeprezen tekenaar. Hij heeft al gauw de neiging te vervallen in gemeenplaatsen, aardige anekdotes die getuigen van zijn goede verstandhouding met de tekenaar, zo die er

al was, en enkele veelal vertekende opmerkingen die tot doel hebben de nagedachtenis van de overledene in stand te houden. Het is moeilijk om aan die fuik te ontkomen. De meeste feiten die de gemiddelde journalist kent van een beroemdheid als Hergé ontleent hij aan de

tallose interviews die in de loop der jaren met hem gemaakt zijn. Met mij is dat niet anders. Ik heb Hergé, of beter Georges Rémi, in het totaal viermaal ontmoet. Eenmaal bij de voorbereidingen van een televisieprogramma, eenmaal toen de prijswinnaars van de televisiequiz enkele uren in zijn studio's in Brussel mochten verpozen en later nog tweemaal. En iedere keer dat ik hem ontmoette kreeg ik het idee dat hij veel minder bezeten was van zijn werk dan de interviews en zijn vele hertekenwerkzaamheden aan zijn oude strips deden vermoeden. Ik heb dan ook altijd het idee gehad dat hij met name de laatste tien jaar, toen hij met zijn gezondheid begon te kwakelen, meer het heilige voornemen had zijn critici en bewonderaars tevreden te stellen dan dat hij doorwerkte uit innerlijke drang of onstuitbare creativiteit. Volgens mij was het eerder een misplaatst soort eerezucht en die, misschien volkomen misplaatste overtuiging, heeft mij altijd met een vaag medelijden vervuld.

Voor mij is de echte Hergé de man die ik door zijn werk leerde kennen: de Kuifjes met harde kافت die ik ooit heb uitgeleend en nooit heb teruggekregen, een ervaring die mij mijn leven lang pijnlijk heeft gestoken. Voor mij is Hergé de man van het mislukte avontuur in Afrika, de flau-

we juwelen van Bianca, de lachwekkende Scharlaken Rackham en de man die mij uit mijn onbezorgde kinderslaap heeftgehouden met de destijds voor mij angstaanjagende avonturen in De Blauwe lotus en De Zwarte Rotsen.

Een man die het onrecht in padvindingsbroek bestreed. Een man die mij niet alleen heeft leren griezelen, maar die ook allerlei andere emoties bij mij los heeft gemaakt. Emoties die ik nauwelijks meer kan beschrijven of reconstrueren als ik de albums uit mijn jeugd opnieuw doorlees. Maar zijn tekeningen hebben ondanks dat vervaagde gevoel nog steeds een heel aparte beleving. Hergé is niet alleen de man die mij strips heeft leren lezen, maar heel Europa. Hij heeft school gemaakt in zijn eigen tijd en dertig jaar later. Een beter compliment voor een bekwaam vakmanschap is nauwelijks denkbaar.

Kees de Bree

Precies 10 jaar geleden (als je gaat tellen blijkt alles een jubileum) publiceerde Stripschrift mijn eerste artikel over strips, over Kuifje dus, het begin van de reeksen Nader tot Kuifje en Op weg naar Kuifje, verspreide artikelen en zelfs monografieën. Begonnen met de opvatting dat serieuze benadering van strips het best van start kon gaan met een erkend goede stripreeks, bleven de gevolgen niet uit. Het ene kamp promoveerde me meteen tot stripdeskundige, het andere tot verblind Kuifjefanaat. En waar ligt de waarheid? Ik heb me daarover nooit veel illusies gemaakt en wel hierom: amper drie jaar publicerend over Kuifje kreeg ik door bemiddeling van Bob de Moor een exemplaar van Kuifje en de Picaro's (24-4-76) door Hergé zelf opgedragen 'Aan Har Brok, de talentvolle analist van het Stripverhaal in het algemeen en van mijn werk in het bijzonder...': een nietszeggend eerbewijs, dat me evenveel deed als haast persoonlijke agressie van Matena naar aanleiding van mijn artikelen over Kuifje. De waarheid is dat ik ondanks zulke tegenstrijdige reacties geen belang heb bij de waardering voor het beeldverhaal en dat ik verzeild ben geraakt temidden van personen die dat wel hebben. Het is lood om oud ijzer, maar ik ben best tevreden dat ik me in die ijzerhandel gericht heb op Kuifje. Ik heb daardoor Hergé meermaals ontmoet en de andere kant meegemaakt van de mythe die hij voor anderen is. Die mythe is hun probleem, zijn nietszeggende opdracht is mijn alibi om te blijven staan waar ik voor stond: een serieuze benadering van strips. Hergé mag dan niet meer onder ons zijn, Kuifje zal zijn nagedachtenis hoog houden.

Har Brok

De dood van Hergé was geen verrassing, want reeds lang circuleerden geruchten over zijn slechte gezondheid in stripkringen. Ik ervaar het ook niet als een persoonlijk verlies, want ik kende de man niet en zijn geestelijke zoon Kuifje was

wel een goede bekende, maar geen vriend van me. Zijn avonturen hebben me vele genoegelijke uurtjes verschaft, en al vroeg een ruimere blik op de wereld gegeven, dan ik uit het reguliere onderwijs opdeed. In de zesde klas van de lagere school (1956) waren alle Kuifje-albums aanwezig en in pauzes en tussen de middag werden die stukgelezen. Onze hoofdonderwijzer had daar geen opvoedende bedoelingen mee, maar bereikte wel een rustige klassefeer onder een groep potentiële belhamels. De kleurrijke en gemakkelijk in te leven avonturen van Kuifje waren een snelle vervulling van veel prille jongensdromen. Echt vermaakt heb ik me in mijn herinnering alleen met Leo, Lea en de Lapino's, een boek dat haarfijn aansloot bij het gevoeld voor humor van mijn jeugd. Daaruit werden zinsneden en situaties geciteerd en in spelsituaties nagebootst.

De waarde van Hergé voor de ontwikkeling van het stripverhaal is zo overduidelijk en onmiskenbaar, dat hij nauwelijks ter discussie kan staan. Dat is vaak lastig, omdat het waarom van die erkenning daarmee onbesproken blijft. De huidige tekenaars zullen om strijd zijn invloed blijven toegeven, al is hun stijl in alle opzichten anders dan wat Hergé gedaan heeft. De politiek-maatschappelijke visie, die Hergé in zijn werken verbeeld heeft, is er één van het midden, maar kan links en rechts verzoenen in zijn klaarheid en afronding. Daar ontkom ik ook niet aan, maar ik vind het niet prettig. Over doden niets dan goeds, maar over Hergé is het laatste nog lang niet gezegd. Hij rust in vrede, Kuifje niet...

Jac Drewes

Ik heb 'm nog steeds, mijn eerste strip: De Krab met de Gulden Scharen. Hoe oud zal ik geweest zijn toen ik hem kreeg? Zes, zeven? Schrijven zal ik zelf nog niet al te best gekund hebben, want mijn moeder had met ballpen mijn naam en adres vóórin geschreven. Lezen kon ik wel, maar echt begrijpen deed ik het verhaal niet. Wat was toch de betekenis van het geldstuk, dat de kellner op pagina drie op tafel gooide en dat 'klap' zei...? Kon je aan dat 'klap' herkennen dat het een vals geldstuk was? Of was het iets dat me ontging? Toen ik het album uit mijn hoofd kende heb ik het geruild. Met m'n broer die al meer Kuifjes had. Wat kreeg ik er voor in de plaats? Ik weet het niet meer. Het kan Het Gele Teken geweest zijn dat ik verschrikkelijk eng vond.

Eind '68, begin '69 verschenen er op de achterkant van de Nieuwe Linie een aantal artikelen van de hand van Wim Noordhoek over 'Kuifje'. Die artikelen zetten me aan om de albums allemaal weer eens te herlezen, nu met heel andere ogen. Fantastisch, fantastisch...

Hele scènes stonden nog precies in je geheugen gegrift. De scheldkannonades van Haddock kende je nog uit het hoofd, ook al had je ze al jaren niet meer onder ogen gehad.

Wat later begon de verzamelwoede. De

albums zoals ze nu werden gedrukt, dat was niks. Van de kleuren deugde geen spat. Je wilde het album van De Zwarte Rotsen zoals jij het je herinnerde: niet hertekend dus.

Weer later had ik alle albums in prima staat in de kast staan. De trots van mijn bescheiden stripverzameling. Maar ja...er moest gegeten worden en vandaar dat ik op een onheilsdag voor goed geld mijn Kuifjes heb verkocht... Kort daarop ruilde ik met mijn broer wat strips. Ik had mijn eerste stripalbum terug: De Krab met de Gulden Scharen.

Lange tijd heb ik gedacht dat je: 'Tra-la-a-oetie...tra-la-la-oetie' ging zingen als je dronken was. Nog steeds mompel ik vaak bij het zien van een fles wijn; 'Ha!... Een fles bourgogne!' Waarop iemand anders zegt: 'Waar ziet hij die fles?' Waarop ik weer: 'Ik zal ze ontkurken...' En zo zijn er nog veel meer citaten... Hergé heeft een strip gemaakt die onuitwisbaar in je geheugen grift zit, zijn dood kan dat niet uitwissen.

Hans Frederiks

Een van de allereerste strips die ik ooit las was het Kuifje verhaal De zwarte rotsen. Ik vond die strip tussen een stapeltje tijdschriften bij mijn tante en oom in Oegstgeest, waar ik in de herfstvakantie logeerde. Ik zal zo'n jaar of tien geweest zijn en kan me nog herinneren dat er ook een aantal Suske en Wiske's lagen, maar die vond ik niet zo mooi want die waren niet in kleur. Urenlang heb ik dat boek steeds maar weer gelezen, ondertussen luisterend naar Temptation van de Everly Brothers, Diana van Paul Anka en Hello Mary Lou van Rick Nelson, die ik op de platen wisselaar gelegd had. Strips waren bij ons thuis uit den boze en er was ook geen platenspeler in huis, dus mijn logeerpartijtjes in Oegstgeest waren een paradijs voor mij. Toen een paar jaar later het eerste nummer van het weekblad Pep huis aan huis verspreid werd en ik daar een verhaal van Kuifje in zag, heb ik hemel en aarde moeten bewegen om daar abonnee van te worden. Om van het gezeur af te zijn besloot mijn moeder de bon maar in te vullen en vanaf die tijd kwam er een gestaag groeiende hoeveelheid strips in huis. Toen ik ook nog een platenspeler kreeg, kon ik mijn geluk niet meer op en eindigden ook de logeerpartijtjes in Oegstgeest. Dat ik later mijn brood met strips zou gaan verdienen, kon ik op dat moment nog niet vermoeden. Ik nam een krantenwijkje en hielp op de markt met het open afbreken van de kramen om maar genoeg geld te hebben voor mijn strips en singeltjes. We zijn nu enkele tientallen jaren verder en ik spandeer nog steeds mijn geld aan platen en strips. Mijn platenkeus is in de loop der jaren rigoureus veranderd, maar de strips van Hergé nemen nog steeds een bijzondere plaats in de boekenkast in, speciaal De zwarte rotsen, waar het voor mij allemaal mee begon.

Peter de Raaf

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

GUUST

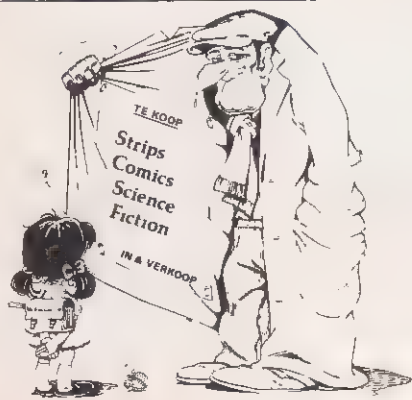
In- en verkoop
van stripverhalen

Torenpassage Breda, tel. 076-134153.
Geopend: maandag: 13.00-18.00 uur. Di t/m
za: 11.00-18.00 uur. Donderdag tot 21.00 uur.

STRIPBOEKHANDEL DE NOORMAN

Lange Hezelstr 113a Nijmegen tel 080-226146
Koningstr 43 Arnhem tel 085-420909
Nieuwlandstr Tilburg tel 013-358319

Stripwinkel Fantastic Visions

Goudsesingel 44 3011 KC Rotterdam
Tel. 010-331710

RICHARD

Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*

geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag
van 11 tot 5 uur

BLUNDER

In- & Verkoop
van STRIPBOEKEN

Oude Gracht 203 (hoek Haverstraat)
Utrecht - 311461

EPPO STRIP- & BOEK ANTIQUARIAAT JOS & MARI HUDDLESTON SLATER

KLEINE BERG 33
EINDHOVEN
TEL
040-441882

Nu ook een
STRIPSPECIALZAAK
in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie
strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM. STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen, 01184-17054

Antiquariaat Nillco oude strips en boeken

Nieuwlandstraat 25, Tilburg
013-431229 - 3 min. v. station
di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

WONDERLAND

strips en science fiction

Soembawastraat 56
1095 XD Amsterdam
020 - 9435 62

Stripwinkel 'Ombrosius' Amsterdam

Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

STRIPWINKEL DUMPIE

Nieuwe Rijn 18, Leiden, tel. 071-126404

BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!

(meestal niet meer dan 60% van de
katalogus prijs)

LAMBIEK

Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

DE LEKTUURHAL

*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEBLIVARDE
OUD KELDERS 10
058-30756

HARTJE SHEEK
MME BURGERSTR. 3
05150-15510

HEERENVEEN
DRACHT 100 05130-25092

Broerenstraat 4,
Arnhem, tel. 085 431398

P.G.
Hermans

Boektiel 37

Zeestraat 37, Beverwijk,
telefoon 02510-23113

Openingstijden maandag tot vrijdag 10 tot
6 uur, zaterdag 10 tot 5 uur.

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078 - 142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00
UUR T/M 17.30 UUR
ZATERDAG DE GEHELE DAG
IN A VERKOOP VAN STRIPVERHALEN
TEVEN ANTIQUARIAAT.

Dream is over ...

Wat moet je over John Lennon nog anders schrijven dan je eigen herinneringen? Lennon op 8 december 1980 doodgeschoten door Mark David Chapman. 'Godverdomme', dacht ik toen, 'die plaat had ie niet meer moeten maken'. Schrijver en componist van Girl, In my Life, Mother, I'm the walrus, Strawberry-fields forever, enz. enz.... De geniaalste van de vier. Degene die de mooiste nummers schreef. De persoonlijkste nummers.

Nooit zal ik vergeten hoe ik in een radio-uitzending van de VPRO een reportage over de bed-in in het Amsterdamse Hilton hotel hoorde, waarin John plotseling, zichzelf op gitaar begeleidend, uitbarste in 'Don't let me down'... Dat sneed door je ziel, dat was echt! Het jaar daarna, in 1970, was er het interview in 'Rollingstone', dat gelijktijdig in 'Hitweek', (Of heette dat toen al 'Aloha?'), verscheen. Zijn eerste echte solo-elpee was net uit. 'John Lennon/Plastic One Band'. Elementaire muziek. Dit kon je dus ook doen met popmuziek. Lennon gaf zichzelf bloot voor zijn publiek (nee ik bedoel niet de naaktfoto samen Ono op 'Two Virgins'). In het Rollingstone interview vertelde Lennon over de problemen van het stardom. Hoe afschuwelijk het is om beroemd te zijn, en wat het met je doet. Iedereen moet wat van je, iedereen 'bewondert je of wil je gebruiken'. Daar kan je niet normaal bij blijven. Je kan niet meer de straat op, niet meer gewoon even naar de film of het café ... of even boodschappen doen ... of ... Lennon trok zich in 75 uit de popmuziek terug. Om huisvader te worden. Nou ja, een excentrieke miljonair die voor huisvader speelde en geen gitaar meer aanraakte. Tot 1980 dus. Hij kon het toch niet laten. Aan het feit dat John Lennon vermoord is hebben we het boek 'Dream is over' te danken. Een mooi boek, dat wel. Mooi uitgegeven, mooi gedrukt en gebonden. Vaak ook goed bewerkt en vertaald. Sommige situaties zijn naar Nederland verplaatst, zoals het concert dat de Beatles gaven in Nederland, in Blokster, met Karin Kent en de Toreros in het voorprogramma. Dat concert komt voor in een van de beste strips van het album 'Beatles forever' van Blanc-Dumont en Harle. Het is een strip over iemand die vertelt dat hij nooit van de Beatles of Lennon heeft gehouden, maar ondertussen zie je op de plaatsjes dat hij wel het hele leven van Lennon kopieerde. En nu het toch over de strips gaat: 'Canardo in New York' is het beste verhaal uit het album. 'Nou, jongens, waar bloeft superman'. Het is allemaal te laat en Canardo bedrinkt zich en stoot een monoloog uit:

'Het idool heeft niet ongestraft te pissen op hun zaken (van de critici, H.F.)' 'En die arme stommeling van een Chapman geeft ze eindelijk een reden voor hun impotente gebazel'. 'Super-man komt niet meer...eens zullen ze hem ook te grazen nemen...' De strips zijn allemaal erg persoonlijk in dit album, waardoor ze niet allemaal even sterk aanspreken. De goeie tekenaars springen er wel uit. Tardi natuurlijk, met een verhaal over een gebochelde Chapman, die zo op Lennon lijkt dat hij er onder is gaan lijden en hem daarom uiteindelijk maar vermoordt. (Tardi voelt zich in het New

York van nu even goed thuis als in het Parijs van vroeger. Wat een sfeer!) Het boek 'Dream is over' is een selectie uit het speciale nummer dat (A SUIVRE) aan John Lennon wijdde. Onwillekeurig ga je kijken welke strips weggelaten zijn. Martin Veyron is bijvoorbeeld overgeslagen, en Druillet, Ceppi, Poussin, Got... Maar ja, je kan geen omelet bakken zonder eieren te breken. Ik bedoel, als je de 106 pagina's van (A SUIVRE) moet inkrimpen tot een selectie van 38 pagina's dan wordt het wel heel moeilijk. Als extra bonus bij de zwart-wit strips zit er in het boek een verhaal van Matena in kleur. Dat iemand die Grote Pyr heeft gemaakt nog zulke goede strips zou gaan tekenen had ik in ieder geval niet verwacht. Het is een mooie hommage die Hans Matla met deze uitgave aan zijn idool heeft gebracht.

Dream is over. Div. auteurs, uitgeverij Panda.

The art of Will Eisner ... een vlucht uit het Ghetto

door Kees de Bree

Zeventien jaar oud was Will Eisner toen hij prachtige illustraties maakte voor schoolkranten en diverse kleine professionele bladen. Een gedreven jongen die dag en nacht tekende, met slechts één doel voor ogen: striptekenaar worden. Wie de tekeningen bekijkt die Eisner voor zijn twintigste maakte ziet dat vrijwel geen leerling van een Nederlandse kunstakademie ook maar in de verste verte zijn techniek benadert. Talent? Uiteraard! Maar nog iets meer.

De schrijfster van *The art of Will Eisner*, Catherine Yronwode, citeert in haar eerste hoofdstuk Will Eisner's motief voor zijn onstuitbare gedrevenheid: 'We were all looking for a way out' Eisner was op jeugdige leeftijd met zijn ouders naar de Bronx verhuisd, de New Yorkse wijk waar driekwart miljoen mensen onder erbarmelijke omstandigheden moeten zien in leven te blijven.

De VARA liet onlangs in haar programma *De onderste steen* op indringende wijze zien hoe het is om in een ghetto te moeten wonen waar 50% van de beroepsbevolking werkloos is, waar mannen elkaar letterlijk vermoorden voor een dollar. Een wijk die zo onveilig is dat hij alleen te bereiken is met de ondergrondse omdat taxichauffeurs voor geen goud geld een vrachtkar naar de Bronx aannemen, in de zekerheid dat ze er beroofd vandaan komen, als ze er al van terugkomen. Per week storten er momenteel vier huizenblokken spontaan in elkaar door de verkrotting en geen huisbaas of bouwfonds die iets doet aan de gigantische puinhopen die het beeld van de wijk beheersen. Een dertigjarige bewoner vertelde dat van de vijftientig jongens die bij hem in het blok woonde en met wie hij was opgegroeid er nog maar drie in leven waren. De rest was vermoord of was gestorven aan een overdosis. Die omstandigheden maakten dat Eisner in zijn jeugd niet alleen werkte uit artistieke dadendrang, maar dat hij werkte voor zijn leven.

Dat hij zijn jeugd nooit is vergeten is duidelijk te merken in zijn Spirit-verhalen waar hij op 2 juni 1940 mee debuteerde. De kwartjesvinders, de kleine boeven en mes-sentrekken die de potentiële tegenstanders van de Spirit zijn, de grauwhed en uitzichtloosheid van het menselijk bestaan, de krotten, vervallen keten, vuilnisbelten en onheilspellende en gevaarlijke ondergrondse, Eisner heeft ze allemaal gekend. Na een reeks avonturenstrips was dit eindelijk de strip waarin hij kon tekenen 'naar het leven'.

Hoe de carrière van Will Eisner precies verliep wordt overzichtelijk uit de doeken gedaan door Catherine Yronwode. Zij heeft

Eisners leven in periodes ingedeeld en iedere periode in een apart hoofdstuk ondergebracht.

Na een quasi olijke inleiding van cartoonist Jules Feiffer die vroeger in Eisner's studio werkte worden achtereenvolgens de periodes 1933-1936 (the forgotten ghetto), 1936-1941 (Eisner-Iger and the Quality shop), 1940-1942 (the Spirit), 1942-1945 (the war years), 1945-1952 (the Spirit and others), 1951-1979 (commercial art), 1966-1981 (the Spirit) en tenslotte 1978-1981 (the remembered Ghetto) behandeld.

Yronwode komt met veel jaartallen en feiten aandragen, maar echt wezenlijk nieuws blijft achterwege. Ze heeft geprobeerd een goed overzicht van Eisners stripactiviteiten te geven zonder de behoefte de mens achter de tekenaar te belichten en dat is bijzonder jammer. Pogingen tot analyse blijven vrijwel achterwege terwijl een afweging van de kwaliteit van Eisner's vele tekenwerk ook niet aan de orde komt. Er zijn alleen vage aanduidingen die dan meestal worden ondersteund door citaten van Eisner. Yronwode citeert als zoveelste Eisners uitspraak waarin hij zegt dat hij zich vroeger identificeerde met Denny Colt maar dat hij zich in de loop der jaren meer is gaan vereenzelvigen met Commissaris Dolan. Ook acht Yronwode Eisner's indringende vraag: 'Why do you want new Spirit stories? Have you read all of the old ones?' zo typerend voor zijn karakter dat hij een plaatsje in het boek waard is.

Dit niet relateren van persoonlijke omstandigheden aan de feiten maakt dat het boek zelfs als historisch materiaal zijn beperkingen heeft.

De grootste kracht van het boek schuilt in de illustraties die Yronwode met behulp van Dennis Kichen bij elkaar heeft weten te schrapen. Zij heeft hele oude tekeningen uit zijn schoolperiode gevonden, geeft met voorbeelden aan hoe Eisner in het begin sterk werd beïnvloed door het werk van Elzie Segar (Popeye), The Flame en anderen en geeft een groot aantal unieke voorbeelden van advertenties die Eisner in 1934 en 1935 tekende, zijn eerste pogingen tot

strips (Yarko the great, Muss 'em up, Donovan, en Hawks of the seas), terwijl natuurlijk ook de fameuze splash-pages en de unieke Spirit-herdrukken aanwezig zijn. Allesoverheersend na lezing van dit boek is dat Eisner in de loop der jaren steeds autobiografischer is gaan werken. Met name de tekeningen uit zijn laatste boek *A contract with God* sterken die veronderstelling. Ook al moet je ervanuit gaan dat ieder boek, iedere strip geromantiseerd is, dan nog zie je de kleine Will in de sloppen rondscharrelen. Eisner zelf moet om een dergelijke bewering wat lachen: 'Sure ... it's me', or someone like me ... or someone I might have known ... someone called Willie anyway'. In ieder geval een joch dat zich een weg vocht uit het ghetto.

Catherine Yronwode. *The art of Will Eisner*. Uitg. Kitchen sink enterpris. Gebonden en gesig-neerd f65,—. Ingenaaid f37,50.

QUALITY
COMICS
PUBLICATION

AUGUST No.22

100.
8

SPIRIT

10c

3

SMASHING
COMPLETE
SPIRIT
STORIES
BY
Will
EISNER

DULGET
TONE

THE
OCTOPUS

THE SPIRIT
OF
MANITOU

PLUS

FLATFOOT
BURNS
AND
JONES

De avonturen van Tom Colby, Paul Cuvelier, Edgar P. Jacobs en Hergé

door Har Brok

Onmiddellijk na de bevrijding van Brussel werd begin september 1944 niemand minder dan Hergé door Belgische verzetsmensen in hechtenis genomen. De arrestatie weer aanvankelijk werd ongedaan gemaakt, toen weer herhaald en... wéér ongedaan gemaakt, enfin, een en ander resulteerde in een periode van verbod tot publiceren. Het fijne hiervan is nimmer onthuld, maar het ging erom dat Hergé gedurende de Tweede Wereldoorlog meegewerkt heeft aan het dagblad *Le Soir*, te vergelijken met ten onzent *De Telegraaf*¹. Om dit publicatieverbod te omzeilen dook Hergé tijdelijk onder achter het pseudoniem Olav.

Het pseudoniem Olav staat niet alleen voor Hergé, maar ook voor E.P. Jacobs die geen enkele reden had om zijn werk anoniem te publiceren. Werk genoeg dus voor een historisch onderzoek, maar daar gaat het hier niet om. Jacobs en Hergé ontwierpen onder hun pseudoniem Olav een drietal avonturenstrips: een western, een avontuur in onafzienbare sneeuwvelden en een avontuur in Shanghai. Van elke strip tekenden zij de eerste plaat en een persagent werd opgedragen deze strips te slijten. Daar bleef het uiteindelijk bij: de strips werden nimmer verkocht en derhalve ook niet voltooid. Na verloop van tijd kon Hergé zijn reeks Kuifje voortzetten en slechts dankzij het succes dat hij daarmee oogstte kon in 1975 het boek *Tintin et moi. Entretiens avec Hergé* verschijnen bij Casterman. Numa Sadoul was de samensteller ervan² en onthulde als eerste het pseudoniem Olav, terwijl hij op blz. 62-63 twee van de genoemde drie Olav-platen afdruckte. De derde, te weten de eerste plaat van het westernavontuur bleek zoekgeraakt. De onthulling van deze unieke samenwerking was desondanks belangrijk genoeg om er in mijn bespreking van *Tintin et moi* in *Stripschrift* nr. 79 (1975) blz. 9-10 melding van te maken.

Cuvelier

De tweelingbroers Daniël en Didier Pasamonik, eigenaars van de Brusselse stripspeciaalzaak én uitgeverij Magic Strip, komen de eer toe in de nalatenschap van de strippauteur Paul Cuvelier de derde Olav-plaat ontdekt te hebben. Een belangrijke vondst, dat sowieso, maar we schetst hun verbazing bij de ontdekking dat deze plaat nagenoeg identiek bleek te zijn aan de eerste plaat van de eerste en enige avontuur Tom Colby dat in 1948 verscheen in het stripblad *Bravo!*... In hun voorwoord bij de hier besproken uitgave³ rekonstrueren ze de gang van zaken en konkluderen ze dat dit Tom Colby-verhaal getekend is door Cuvelier (nog vóór zijn strip *Corentin*) en dat het scenario een door Cuvelier uitgewerkte opzet is van een synopsis van Olav, dat wil dus zeggen van Hergé en E.P. Jacobs, die

tevens de ontwerpers waren van de figuur Tom Colby.

Er zitten dus een aantal aspecten aan deze ontdekking, die de uitgave van Tom Colby meer dan rechtvaardigen. De strip Tom

Colby is als zodanig amper aandacht waard, maar 1 (het is de eerste uitgave in boekvorm van Cuveliers debuutstrip, die tot nu toe alleen in *Bravo!* voor professionele verzamelaars beschikbaar was (en daarom nóg belangrijker dan de recente heruitgave van de reeks *Corentin*) en 2) het is de ontdekking en publikatie van de door Hergé en Jacobs met Olav ondertekende eerste plaat van Tom Colby. Daarbij moet onmiddellijk opgemerkt worden dat de uitgever juist deze plaat in tegenstelling tot de platen van Cuvelier verkleind heeft gereproduceerd. Een onbegrijpelijke zaak, die hier ter plekke (zie afb. 1) rechtgezet moet worden. Men vergelijke de (verkleinde) afb. 2 met de versie van Cuvelier.

In een briefwisseling tussen Hergé en Cuvelier, die de gebroeders Pasamonik kenne-

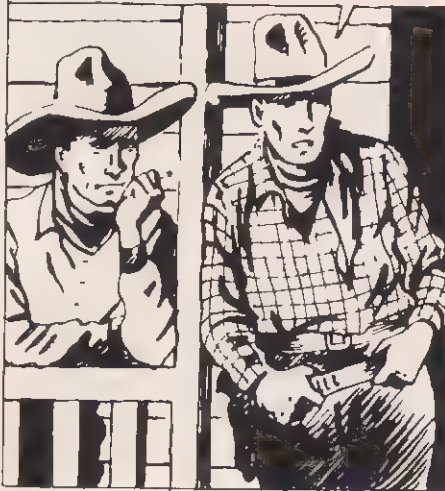
afb. 2: Cuveliers bewerking van de derde Olav-plaat, tevens de eerste plaat van Tom Colby / © Panda

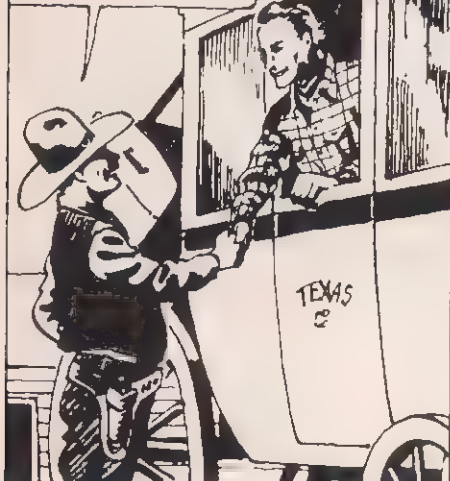
DANS LA PETITE VILLE DE WHITESANDS, L'INQUIÉTUDE REGNE: LES INDIENS CHEYENNES DE LA RÉGION VONT-ILS SE RÉVOLTER? ON ATTEND CE JOUR-LÀ L'ARRIVÉE DE LA DILIGENCE...

TIENS, VOILÀ LE SHERIFF!... ON DIRAIT QU'IL EST VENU ATTENDRE QUELQU'UN...

DANS UN GRAND BRUIT DE GRELOTS, LA DILIGENCE FAIT SON ENTRÉE DANS LA PETITE VILLE.

HELLO TOM COLBY!...
BON VOYAGE? PAS DE MAUVAISE RENCONTRE?...
HELLO, SHERIFF!

LE SHERIFF EMMÈNE TOM COLBY VERS SON BUREAU

AH! VOUS VOILÀ, SHERIFF. BILL DOULTON VOUS ATTEND... IL PARAÎT QU'IL A QUELQUE CHOSE À VOUS DIRE

TIENS! QUE ME VEUT-IL, CE MAUVAIS SUJET?...

ENTRE, BILL... TU VEUX ME PARLER?...

OUI, SHERIFF, J'AI DES CHOSSES TRÈS IMPORTANTES À VOUS DIRE, MAIS TOUT D'ABORD...

A CE MOMENT, DANS UN FRACAS DE VITRE BRISÉE, UN COUP DE FEU ÉCLATE...

lijk ook in de nalatenschap van Cuvelier aangetroffen hebben, wordt bevestigd dat de synopsis van het scenario van Tom Colby ook van Hergé (en Jacobs?) is. Voor de precieze gang van zaken hebben ze zich echter helaas tot Numa Sadoul gewend, die in de inleiding zijn rekonstruktie geeft, in plaats van zich te wenden tot de meest betrokkenen Hergé, die toen nog in leven was, of tot Jacobs. Dat is een manco, temeer omdat de Pasamoniks niets citeren uit de genoemde briefwisseling. Dat manco slaat rechtstreeks terug op het auteurschap van deze uitgave. Hergé, E.P. Jacobs en Cuvelier: dat is niet kinderachtig en Matla, die nog een woordje vooraf toevoegde aan zijn Nederlandse editie, kan er dan ook nauwelijks woorden voor vinden: 'De belangrijkste drie stripauteurs verenigd in één

werk! (...) de beste stripauteurs ter wereld!' (blz. 5)....

Nog afgezien van het vraag of de overgelukkige uitgever van dit boek het ten opzichte van de andere auteurs in zijn fonds waar kan maken dat Cuvelier, Jacobs en Hergé de drie beste stripauteurs ter wereld zijn, nog afgezien van het feit dat auteurs als Moebius, Franquin, Eisner en bijv. Disney van dat fonds geen deel uitmaken, de hartekreet 'de belangrijkste drie stripauteurs verenigd in één werk!' snijdt geen hout. Tom Colby is een in zijn genre zeer matige pulpstrip en de historische ontdekking van de gebroeders Pasamonik zou door middel van een artikel(tje) in een vakblad recht gedaan zijn mét de publikatie van de derde Olav-plaat. Door deze bespre-

king hoop ik alsnog vorm gegeven te hebben aan dit facet, maar liefhebbers van Cuvelier blijven verplicht zich onverwijld dit prachtig uitgegeven debuut aan te schaffen.

Noten:

1. Zie P. Vandromme: *Le monde de Tintin*. Paris 1959, blz. 51 ev; N. Sadoul: *Tintin et moi. Entretiens avec Hergé*. Tournai 1975, blz. 61; H. Brok: *Kuifje, van leerlingjournalist tot wereldberoemd reporter*. Zeist 1979, blz. 19; *Spettens* jg. 1 (1982) nr. 7.
2. Begin '83 verscheen een geheel herziene druk van deze uitgave, die ik nog niet onder ogen gehad heb.
3. Hergé/E.P. Jacobs/P. Cuvelier: *De avonturen van Tom Colby: Het geheim van de canyon*. 's-Gravenhage (Panda) 1982. 40 blz. zwart/wit, gebonde. Prijs f34,50 (oplage 1000 eksemplaren).

Boeken in het kort

Adrian Bailey. Walt Disney's World of Fantasy.

Uitg. Paper Tiger f75,—.

De boeken omtrent Walt Disney zijn legio. Helaas hebben ze voor de fans één (financieel) nadeel: ze zijn allemaal veel te mooi om niet te kopen. Zo ook Walt Disney's World of Fantasy.

In dit boek, dat het vooral van de schitterende en niet veel eerder geplaatste illustraties moet hebben, krijgt vooral de beginperiode van Disney veel aandacht. Ruim 1/3 van het boek, dat 250 pagina's telt, gaat over het tijdperk 1901-1932. Oftewel vanaf zijn geboorte tot de eerste gekleurde tekenfilm. Ook veel aandacht voor de beide pretparken, maar dan vooral kijkjes achter de schermen. Welke tekenfilmfiguren zoal gebruikt zijn voor deze publiekstrekkingen wordt door vele illustraties duidelijk. Zo wordt door middel van enkele foto's getoond hoe van de tekenfilmversie van Sleeping Beauty's kasteel een echte attractie wordt gemaakt. Alles bij elkaar een aardig boek.

Rein van Willigen

en inhoudelijk pretentieloos. De inhoud, een keurige burger die plots een gedurig stijve en omvangrijke pik krijgt en twee dames die daar hun zinnen op gezet hebben, zou door Crumb ongetwijfeld geleid kunnen hebben tot een humoristisch drama, maar Moebius komt er niet ver mee. Nou ja, niet ver... hij heeft het ook nog nodig geacht dit verhaal te situeren in een SF-wereld. De ekstra mogelijkheden die zo'n buitenaards milieu hem boden maken wat hij de lezer nu voorzet in feite nog magerder. Als dokument in de ontwikkeling van Giraud tot Moebius is deze uitgave echter van historische waarde en bovendien is het aardig om in de covertekst achterop te kunnen constateren dat Frederiks (of Oberon?) — deze tekst is een fragment uit het hierboven genoemde artikel uit de Stripschriftspecial — de formulering *altijd stijve pik* geacademiseerd heeft in een *chronische erectie van niet geringe omvang*. Het verhaal verscheen in Frankrijk voor het eerste in 1974. De Nederlandse uitgave verschijnt dus 7 jaar te laat.

(Brok)

H. Kabos/J. Ringrose: **Tekko Taks. Deel 1.** Bayum (De Lijn) 1982. 112 blz., zwartwit, oblong, prijs f14,90 (= Bibliotheek van het Nederlands beeldverhaal nr. 26).

Hoe nuttig deze uitgave van De Lijn is wordt in feite al bewezen door het feit dat de stripreeks Tekko Taks ontbreekt in de *Stripkatalogus 1982/83* van H. Matla. Dat typeert het beleid van N. Noordermeer, het brein achter de reeks 'Bibliotheek van het Nederlands beeldverhaal', maar meer nog toont hij met deze

uitgave een fijne neus voor een uitstekende kinderstrip, want dat blijkt bij lezing van dit eerste avontuur. Het is een gemoderniseerde herdruk van een dierenstrip met ondertekst (in de beste Nederlandse traditie), die vanaf 1946 dagelijks verscheen in het dagblad *Trouw*. Dit eerste verhaal combineert een eenvoudige, vaak grappige tekst met mooie en heldere tekeningen. Het verhaal heeft nog weinig structuur en draait naast humor puur om het avontuur. Een gevolg daarvan is dat het zich tussen oceaانبodem en maankraters beweegt. Al met al voor strips verzamelaars én amusante kinderlektuur.

(Brok)

Frank Thomas & Ollie Johnston. Disney Animation, The Illusion of Life.

Uitg. Abbeville, New York. Prijs: f250,—.

De bekende slagzin 'Mag het een onsje meer zijn' schiet je al snel te binnen als je het enkele kilo's tellende boek Disney Animation The Illusion of Life, ziet.

Niemand minder dan twee van de bekende 'nine old men', t.w. Frank Thomas en Ollie Johnston, stelden dit boek samen. Je kunt het het beste vergelijken met een degelijke cursus Teleac met als thema tekenfilm. In dit boek komt werkelijk alles, maar dan ook alles, aan bod wat komt kijken bij de productie van een tekenfilm. In theorie kun je stellen dat je met deze kennis en wat vaklui en enkele miljoenen een tekenfilm kunt maken. Ontelbaar zijn de fraaie schetsen, sheets, achtergrond en cels om alles zo duidelijk mogelijk te maken. Wie zijn ogen goed de kost geeft zal opmer-

ken dat de Disneystijl veel omvattend is. Vergelijk b.v. eens de drie verfilmde sprookjes *Snow White and the Seven Dwarfs*, *Cinderella* en *Sleeping Beauty*. Alledrie gemaakt door Disney, maar zo totaal verschillend van benadering.

Dit soort vergelijkingen kun je eindeloos maken met dit goed gedocumenteerde boek. Ze geven daarvoor een goed inzicht over het wel en wee van de Disney Studios waar destijds zelden over één nacht ijs werd gegaan.

Voor eenieder, die in deze materie geïnteresseerd is, kan ik dit boek van harte aanbevelen. Het is een financiële aderslating, dat wel, maar dat leed wordt ruimschoots vergoed.

Rein van Willigen

Walt Disney's Treasury of Stories from Silly Symphonies.

Uitg. Abrams. Prijs: f85,—.

In de jaren dertig en veertig verlieten ontelbare korte tekenfilms de Disney studio's. Hieruit zijn tal van bekende striphelden, zoals Donald Duck, Goofy en Pluto voortgekomen.

Maar de studio's vervaardigden ook tal van korte filmpjes die gebaseerd waren op bekende sprookjes, waarin figuurtjes voorkwamen die daarna zelden of nooit meer gebruikt zijn. Dit was de overbekende serie Silly Symphonies.

Uitgeverij Abrams heeft nu een aantal van deze filmpjes in een fraai boek uitgegeven, onder de naam Walt Disney's Treasury of Stories From Silly Symphonies.

In dit 248 bladzijden tellende werk komen uiteraard de klassiekers aan de orde: The Three Little Pigs, The Ugly Duckling, The Whise Little Hen (waarin Donald Duck voor het

Moebius: De erectomaan. Haarlem (Oberon BV) 1982, 52 blz. (hard cover) Prijs ????

In de vorig jaar verschenen Stripschriftspecial *De kleurrijke helden van Giraud/Moebius* heeft H. Frederiks drie bladzijden lang zijn licht laten schijnen over dit uit 1974 afkomstige verhaal van Moebius onder de titel 'Het dramatische leven van de Dwaze Erectomaan'. De in deze titel toegezegde verwickeling van ernst en humor blijkt de karakterisering van een niemendalletje. In de jaren '70 wellicht wat gewaagd, maar inmiddels grafisch

eerst optrad) en niet te vergeten Little Hiawatha. Maar ook wat minder bekende, zoals Water Babies, The Pied Piper en Lullaby Land worden afgedrukt. In totaal 19 Silly's komen aan bod. Hoewel de bijbehorende verhaaltjes voor de meeste tekenfilm liefhebbers van ondergeschikt belang zijn, is het boek een fraai bezit, daar een brok tekenfilmgeschiedenis gebundeld is, dat zijn weerga niet kent. Veelal hebben deze Silly's gediend om bepaalde technieken uit te proberen, zoals de multiplane-camera. Deze werd voor het eerst gebruikt in *The Old Mill* om daarna in *Pinocchio* in optima forma gebruikt te kunnen worden. Het boek heeft slechts één minpunt; helaas waren van de afgedrukte scènes waarschijnlijk niet altijd de originele cels en achtergronden meer beschikbaar, zodat men vaak de filmbeelden uit heeft moeten vergroten, wat tot grofkorreligheid leidt. Jammer, maar het boek is er echt niet minder om.

Rein van Willigen

K. Verschuere: **Het wrekende vuur** (De avonturen van Rudi, deel 2). Antwerpen (De Dageraad PVBA) 1982. (Magnumreeks nr. 37). 32 blz., zwartwit, prijs f7,50.

In zijn studie *Prins Valiants Zwartboek over plagiaat* (Amsterdam 1982) heeft Möhlmann geen materiaal geput uit het nu herdrukte tweede deel van de reeks Rudi (Voorheen Judi) door Karel Verschuere (voorheen Vandersteen). Ik neem aan dat dit album hem toen nog niet ter beschikking stond, want op de voorkant al springt Rudi de lezer tegemoet met Forsters bekende galopsprong, die zo'n diepe indruk op Vandersteen en zijn studio gemaakt heeft dat Möhlmann er al twee bladzijden mee kon vullen (a.w., blz. 112-113). Na deze daverende opening kan men slechts met een meewarige lach deze geromantiseerde Bijbelse geschiedenis tot zich nemen: men hoeft er Foster of Doré niet meer naast te leggen om doorlopend een déjà-vù-gevoel te hebben.

Het is onvoorstelbaar dat redakteur Danny de Laet deze herdruk zonder enig commentaar durft aanbieden in de 'Klassieke Galerij voor het Vlaamse Beeldverhaal'.

(Brok)

D. de Laet: **De Vlaamse stripauteurs**. Antwerpen (De Dageraad) 1982. 318 blz., prijs f41,05.

Deze reuzenpocket is een bundeling van bijna 40 artikelen over Vlaamse striptekenaars en -scenaristen, verschenen tussen 1976 en 1980 in o.a. *De Periscope*, *Vlaanderen* en *Kommunikatief*. Aan de orde komen onder meer Vandersteen, Sleen, Nijs, De Moor, Van Raemdonck, Berck, Vance, Ryssack, Verschuere, Jean Pol, Biddeloo, soms aangevuld met een interview (dat dan doorgaans eerder verscheen in de reeks Magnum) en meestal gekompleteerd met een beknopte of deelbibliografie. Er staan ook enkele bijdragen in over

algemenere onderwerpen, zoals Het Stripgilde. Het feit dat deze artikelen (op de Magnum-reeks na) in Nederland moeilijk te raadplegen zijn rechtvaardigt deze bundeling alleszins. Daar staat echter tegenover dat de informatie vrijwel steeds te beknopt is en te sterk gekleurd door de chauvinistische instelling van de auteur. Dat subjectieve karakter doet afbreuk aan de waarde van dit boek. Nog bezwaarlijker is het dat over de meeste behandelde auteurs van tevoren veel grondiger studies verschenen waren, of in middelen verschenen zijn, die De Laet systematisch onder tafel schuift en in zijn artikelen niet verwerkt heeft. Het lijkt erop dat hij niet dult dat anderen zich met het (Vlaamse) beeldverhaal bezig houden. In de flaptekst, het Voorwoord en het Nawoord deelt De Laet mee dat deze uitgave zijn laatste bemoeienis is met het beeldverhaal.

(Brok)

NIEUWS

Nieuwsredactie: Har Brok en Peter de Raaf (tel. 020-250975 of 010-519903) Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam

ALGEMEEN

NIEUWS(?)

Niet geheel ten onrechte ontvangt de Nieuwsredactie wel eens een klacht over de geringe aktualiteit van sommige berichten. De al te late verschijning van Stripschrift nr. 167 heeft onze vorige Nieuwsrubriek zelfs haast gedegradeerd tot een verzameling archivalia. Tegen zulke omstandigheden kunnen we ons amper wapenen, hoezeer ze ons ook spijten. Zoals gezegd, ook onder normale omstandigheden wil het nog wel eens mis gaan, omdat er enkele weken zit tussen de afsluiting van deze rubriek en de verspreidingsdatum van Stripschrift. Om ook onder die omstandigheden aktueel te kunnen zijn verzoeken we uitgevers, redakties maar vooral ook organisatoren van tentoonstellingen, lezingen, kursussen en dergelijke tijdig desnoods hun prematüre plannen aan ons mee te delen. We kunnen geen ijzer met handen breken, laat staan zelf dat we zelf nieuws kunnen maken...

STRIPBEURS GENK

Op 26 en 27 maart zal in het Gemeentehuis van Genk (B.), Dieplaan 2 een stripbeurs gehouden worden. Op zaterdag de 26ste signeren Eric, Ferry en Denayer hun nieuwste albums, terwijl ook Co-

mès en Schuiten van de partij zullen zijn.

FOIRE DE PARIS

Van 30 april tot 12 mei vindt te Parijs de Salon de la Bande dessinée et de l'animation oftewel de Foire de Paris plaats. Een min of meer intieme of professionele bijeenkomst van betrokkenen bij strips, animatie en tekenfilm, met exposities en andere evenementen en met als zekere gasten de stripauteurs Gigi, Fahrer, Delinx, Dupuis, Mézières, Forest en Pichard. Met prijzen voor Sokal, Sadoul, Renonce en Mirror. Het indrukwekkende, maar wat vage programmaboek en inlichtingen zijn te verkrijgen via het Comité des Expositions de Paris, t.a.v. P. Robineau of A. Vitale, Rue Copernic 7, 75116 Paris (tel: 505 14 37).

STRIPBLOKKEN

Niet goedkoop, maar bijzonder mooi zijn een aantal stripobjecten, die te koop worden aangeboden in stripwinkel Chic-Bulle te Brussel (boulevard Maurice Lemonnier 46). Klokken en neonobjecten van Denis Sire, Serge Clerc, Ben Radis en Jano, totaal 7 stuks met prijzen variërend tussen BF1625 en 2750,—.

BELOOFDE LAND

Onder de titel Het beloofde Land bracht Solidaridad (Laan van Meerdervoort 148, 2517 BE Den Haag) een stripverhaal uit over de boe-

renstrijd in Zuid-Brazilië om een diepgaande landhervorming. Het werd vervaardigd door een werk groep van de Braziliaanse Lutherse kerk en kost f4,— (12 blz.).

STRIPBLADEN

BAAL

In nummer 12 stripwerk van Pirana, Hendrik-Jan Vos, Mark Smeets, René Meulenbroek, Maraboe en, wat bescheidener Remco de Korte, Snaaf en Kortius. De moeite waard dus om f3,95 over te maken op postgiro 4324853 t.n.v. R. Aartsen te Assendelft. Nummers 9 tm. 11 zijn op het adres Bestevaerstraat 59 te Assendelft nog na te bestellen.

RHAA LOVELY

In nummer 6 borduurt Rhaa Lovely ijerig voort op zijn vaste patroon: wel wat minder Gotlib, maar dat is wel zo rustig. Bovendien komt daardoor ekstra ruimte vrij voor Edika, Binet en Veyrons Barend Terzijde. Prijs per nummer f5,95, maar men is goedkoper uit met een abonnement. Inlichtingen: Yendor, Goudsesingel 44, 3011 KC Rotterdam.

COYOTE MAGAZINE

Als dit nummer van Stripschrift verschijnt ligt misschien net het eerste nummer van Coyote Magazine in de winkels. Het is een blad voor beginnende striptekenaars en/of scenaristen, heeft 32 pagina's, een oplage van 1000 exemplaren en wordt verspreid door Drukwerk Distributie. Het eerste nummer zal werk bevatten van o.a.: Marius Brouwer (Cosmoo en Koters, Daan Maliebaan), Albert Survie (Tarac) en Jaap Kloes (Olyan). Mensen die ook voor het blad willen tekenen, kunnen in eerste instantie kopieën van hun werk sturen naar: Redactie Coyote magazine, A. Verherentstraat 5, 1961 GD Heemskerk.

Het blad is ook te verkrijgen door overmaking van f3,95 en f2,50 verzendkosten op bankrekening Amrobank 44.15.59.883 onder vermelding van eerste nummer Coyote Magazine.

VAKBLADEN

ZOZOLALA

In nummer 9 artikelen over Arme Lampil (Cauvin/Lambil), over de lengte van stripverhalen en over de meest recente Marvel comics. Verder 6 pagina's strip van onder andere Peter Koch/Leon Somers, uitge-

breid en aktueel boekennieuws en een prijsvraag. Zozolala omvat inmiddels 16 pagina's en is bij 15 stripwinkels gratis verkrijgbaar. Een postabonnement is echter ook mogelijk door voor 6 nummer f12,50 over te maken op postgiro 5415523

t.n.v.: E. Steffens/P. Kuipers te Nijmegen onder vermelding van 'Abonnement Z.L. miv. nr....'. De eerste 6 nummers zijn uitverkocht. Het is daarom een bijzonder aardige geste van de redactie om deze 6 nummers (de eerste jaargang) wat verkleind te herdrukken in de vorm van een boekje, dat 76 pagina's telt. Deze speciale herdruk is te verkrijgen door storting van f6,- op genoemd postgironummer onder vermelding van 'Herdruk Z.L.'. Het redactieadres is Lange Hezelstraat 113a, te 6511 CG Nijmegen (tel: 080-226146).

CHIC-BULL MAGAZINE

Stripwinkel Chic-Bull is de uitgever van dit keurig gedrukte tweemaandelijks stripinformatieblad, dat gratis verkrijgbaar is op hun adres Boulevard Maurice Lemonnier 46 te 1000 Brussel. In nummer 13 een interview met Charles Bucquoy en artikelen naar aanleiding van les mémoires de l'Espion van Serge Clerc en L'année de la Bande Des-

sinée 82/83 (met veel aanvullingen) en ook nog een interview met Claude Renard. Voorts lijsten met nieuwe uitgaven en dergelijke: zeer de moeite waard.

WIPSTRINKEL

In nummer 30, gratis af te halen bij stripwinkel Gobelijn, Oude Markt 39 te 3000 Leuven (B.), over 24 bladzijden Vlaams Frans uitgeversnieuws. Voor wie te ver van Leuven woont: stuur BF50,- plus 6 zelfklevende etiketten met eigen naam en adres naar de Gobelijn.

COMIC FORUM

In nummer 17 aandacht voor Nick Knatterton met herdruk en The Spirit. Het grootste deel bestaat uit keer uit stripwerk van Eisner, Rik Ringers, Roland en Buck Danny met daarnaast nieuws en besprekingen. Inlichtingen: Comic Forum, Postfach 125, A-1013 Wien, Oostenrijk. Prijs per nummer DM6.80.

Mondria Fonds. Tot nu toe zijn verschenen: 17 posters van *Serre* (f11,50), 8 posters van *Serre* op klein formaat (f6,95), 3 posters van *Bourgeon* (f6,95), 3 posters van *Segrelles* (f8,90), wenskaarten van *Serre*, *Quin*, *Bourgeon*, en *Barbe* (f1,95), 6 menukaarten van *Serre* (f1,95) en 18 smoelekaarten van *Ricord*, *Mulatier* en *Morchoisne* (f0,75).

YENDOR

In de serie *Rhaa Lovely* verschijnen dit voorjaar 6 nieuwe albums op de markt met werk van tekenaars uit het tijdschrift *Rhaa Lovely*.

Rhâ-gnagna van Marcel Gotlib bevat recent werk van deze franse tekenaar.

Leipus Absurdus van Edika staat vol met de uit *Rhaa Lovely* bekende absurditeiten.

De familie Suikerbuik van Binet laat situaties binnen het huwelijk van Robert en Rosalinde Suikerbuik zien. Een persiflage op het dagelijks leven.

Van diezelfde Binet verschijnt ook het album *Het internaat*, met de ervaringen van de tekenaar in een internaat. Binet zegt over dit boek: '*De eenzaamheid, dat is me ongetwijfeld het meeste bijgebleven, meer dan de met geweld opgelegde religie, meer dan de strakke discipline en meer dan de schijnheiligheid.*

Alle verhalen, zelfs de meest onwaarschijnlijke zijn echt en waar gebeurd.

Laag bij de grond is het tweede album uit de reeks *Barend Terzijde* van tekenaar Martin Veyron die Yendor uitbrengt.

Goudard van Gibrat is het verhaal een jongen in Parijs die zeer alledaagse dingen meemaakt.

Alle genoemde albums gaan f12,50 kosten.

En ook Yendor stort zich op de wenskaartenmarkt. Gepland staan 10 kaarten met gags uit Franquin's *Zwartkijken*, 10 kaarten van tekenaar Binet en een set van 10 kaarten met Gotlib's *Koos Voos*. Per set van 10 kaarten: f5,-.

LOEB

Naast *Garfield* heeft Loeb nu ook *Snoopy* in zijn fonds gehaald.

Snoopy, een handje van gewicht is een nieuwe bundel belevenissen van de veelzijdigste hond ter wereld. Verschijnt als paperback, 160 pagina's, prijs f17,50.

Snoopy-filosofieën bevat 'kleine overdenkingen inzake grote problemen' van Snoopy en andere figuurtjes uit de Peanuts-strip. Paperback, 128 pagina's, prijs f15,-. En natuurlijk staan er ook weer een aantal nieuwe *Garfield*-boeken op het programma.

Garfield geeft zichzelf prijs bevat

(Advertentie)

STRIPWINKEL STARS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012

GEOPEND VAN 11.00 UUR T/M 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN.
TEVENS ANTIQUARIAAT.

UITGEVERIJEN

KNAUR

Bij Knaur Taschenbücher verscheen als nr. 2106 Die besten Adamson Bildgeschichten door Oscar Jacobsson. Prijs DM7.80. De vermelding waard, want de legendarische strips van Adamson zijn maar met moeite in de handel verkrijgbaar.

UITGEVERIJ ARBORIS/DENDROS

Voor de komende weken staan bij deze uitgeverijen de volgende boeken op het programma:

F. Ibanez - Tom Tiger deel 6: *Dan liever de lucht in*. Prijs f6,25.

F. Ibanez - Dolgedraaid deel 6: *Huis vol herrie*. Prijs f6,25.

Lee Falk en Sy Barry - Fantoom deel 2: *Het piratenfort*. Prijs f6,55.

Bonvi - De Stormtroepen deel 4: *De Stormtroepen lopen te balen*. Prijs f6,25.

Cidoncha en Azpiri - Lorna deel 1: *Lorna en haar robot*. Een zeer luchtig geklede Lorna tracht in de ruimte de mannen van haar lijf te houden. Prijs f6,55.

Nils Egerbrandt - *Rekrut 91*. Eén-pagina gags over het soldatenleven. Prijs f4,95.

Manfred Sommer - *Frank Cappa, oorlogskorrespondent*. Dit album is deel 7 uit de *Arboris Stripselectie*. De hoofdpersoon, Frank Cappa, raakt betrokken bij de guerillastrijd die hij als oorlogskorrespondent moet verslaan. Prijs f6,55.

DE LIJN

Uitgeverij de Lijn komt dit voorjaar met zes nieuwe boeken op de markt. Uit de serie *Piloot Storm* verschijnt 7 - *Alles strikt geheim*, prijs f11,90.
Uit de serie *Senmoet de Egypte*-

naar van Dick Vlottes verschijnt het derde en laatste deel, prijs f13,90. Uit de reeks Frank de vliegende Hollander verschijnen de deeltjes 2 en 3, *Gangsters en spionnen* en *Het geheim van de Mount Everest*, beide deeltjes gaan f11,90 kosten. *Alleen op de wereld*, dit keer in beeld gebracht door Piet Wijn gaat f13,90 kosten evenals *Dzjengis Khan* van Jos Looman. Dit verhaal verscheen eerder, in 1968, in het weekblad *Eppo*.

KAMAGURKA

Een vervelende kloodzak is de titel van zijn nieuwste bundel. Behalve cartoons zijn in deze uitgave ook teksten en fotostrips opgenomen. Prijs: f12,50

ARCHERS

Onlangs bracht deze Belgische uitgeverij het derde deel uit de serie *Durango* van Yves Swolfs uit. De titel is *Valstrik voor 'n 'killer'* en de prijs bedraagt f6,55.

DE BOM

Toen viel de bom is een kritische strip over de gevolgen van een atoom-oorlog. Tekenaar *Raymond Briggs* laat de maatregelen zien die de overheid genomen heeft om de dodelijke gevolgen van een atoomaanval 'te beperken' en de manier waarop het gewone publiek door diezelfde overheid zand in de ogen wordt gestrooid. *Toen viel de bom* verschijnt in mei en gaat f13,50 kosten.

MONDRIA

Naast het uitgeven van strips geeft deze uitgeverij zich nu ook op de markt van de posters en kaarten, met werk van tekenaars uit het

160 pagina's en gaat f17,50 kosten.

Garfield's grote avontuur is de eerste lange Garfield-strip, geheel in kleur. Ongeveer 128 pagina's, prijs f17,50. Van dit verhaal werd een tekenfilm vervaardigd onder de titel *Here Comes Garfield*. Deze film zal komende zomer op de Nederlandse tv uitgezonden worden. Voor de scholieren onder ons is er dan nog de *Garfield* schoolagenda 1983-1984 voor de prijs van f6,95 en voor de allesverzamelaar zijn er *Garfield*-spiraalblokken, *Garfield*-notitieblokken, *Garfield* postpapier, *Garfield*-wandkalenders, *Garfield*-verjaardagskalenders, *Garfield*-kaarten, *Garfield*-posters en *Garfield*-T-shirts.

VAN GENNEP

Dit voorjaar verschijnt er een nieuwe bundel met zorgelijke grappen van *Peter van Straaten* bij deze uitgeverij. De titel is *Alles komt goed*, en de uitvoering is groot formaat paperback. Prijs f19,50. Hetzelfde boek zal ook in een gebonden versie verschijnen voor de prijs van f34,50.

LOMBARD

Voor het tweede kwartaal staan de volgende stripalbums gepland: De Brokkenmakers deel 8 - *Florida connection*.

Aria deel 3 - *De 7e poort*.

Dani Futuro deel 5 - *De ruimte tovenaars*.

De familie Kleester deel 5 - *Ontvoering in Tokio* (heruitgave).

Mr. Magellan deel 4 - *I.T.O*

Jugurtha deel 10 - *Makoerda*

Barbara deel 4 - *Het geheim onder water*.

Rik Ringers deel 35 - *De bloedige pijn*

Vasco deel 1 - *Goud en wapens*. Een nieuwe reeks door *Chaillet*. De verhalen spelen zich af in het Italië van de 13e eeuw. De bevolking wordt uitgebuit en komt in opstand tegen de feodale landheren, daarbij geholpen door Vasco. Alle genoemde Lombard-albums gaan f6,55 kosten.

In de collectie Gouden Klassiekers verschijnt tenslotte deel 5 - *Het gele teken* en deel 6 - *Het raadsel van Atlantis*. Gekartonneerd, f12,50 per deel.

OBERON

Week van 4 april:

Tina Topstrip deel 50 - *Tulpen op Broadway*. Prijs f6,25.

Week van 11 april:

Lucky Luke deel 22 - *Daisy Town*. Een nieuw Lucky Luke avontuur, ditmaal spelend in de woestijn waar afgerekend moet worden met desperado's en ... de Daltons! Dagobert Duck deel 19 - *Dagobert Duck in 'De stad met de gouden daken'*.

Week van 18 april:

Olivier Blunder deel 25 - *De geest van August*. Blunder en de zijnen

worden middenin het bos opgeschrikt door een reusachtige verschijning die in het niet blijkt te kunnen oplossen.

Week van 25 april:

Donald Duck deel 31 - *Donald Duck als moerasgeest*.

Week van 2 mei:

Tina dubbeldik Superalbum. Prijs f8,50.

Week van 9 mei:

Bessie Turf deel 5 - *Schuitjevenen*.

Week van 16 mei:

Auteursreeks deel 19: Caza - *Aan 't eind linksaf*. Verhalen van alledaagse waanzin in de flatwijken van de stad. Gekartonneerde uitgave, prijs f11,25.

Week van 23 mei:

Tina Topstrip deel 51 - *Maartje in de Biesbos*.

Week van 30 mei:

Trigië deel 26 - *Keizer Keren*.

CASTERMAN

Programma tweede kwartaal 1983:

Alex - *De keizer van China*. Prijs f6,25. Van deze uitgave verschijnt ook een luxe editie, genummerd en gekartonneerd. Prijs: f100, -!

Forest/Tardi - *Besloten land*. Een strip uit het tijdschrift *Wordt Vervolg*. 176 pagina's, prijs: f19,90.

Eveneens uit *Wordt Vervolg* komt het verhaal *Bosliefe* van Servais en Dewamme. 142 pagina's telt dit boek dat f19,90 gaat kosten.

De dorpsgek van Schoonvergeten van Comès telt 156 pagina's en gaat f19,90 kosten. In de reeks *Een strip*, een auteur zijn twee verhalen in kleur verschenen van Ceppi. *De wegen naar Bharata* en *De vloek van Surya* kosten beiden f6,25.

Van Hugo Pratt verscheen *Corto*, altijd maar verder... 120 pagina's voor de prijs van f19,90.

Wordt Vervolg-bundel nummer 3 bevat de nummers 11 tot en met 15 van *Wordt vervolgd*, prijs f24,90.

Verder staan nog aangekondigd:

De koene ridder - *De voorvechter van de koning*, *Yakari bij de wolven*, *Guus Ganzegat* (door J.C. Dennis) en *De ontvoerde kroonprins*, een avontuur van kapitein Ket-chup. De laatste 4 albums gaan f6,25 kosten.

MONDRIA

Acht nieuwe stripuitgaven staan dit voorjaar op het programma van uitgeverij Mondria.

Slimmie en Sloffie deel 2 - *Het komplot van de mummies*. Prijs: f6,55.

Bastos & Zakousky deel 3 - *De vinger van de Tsaar*. Prijs f6,55.

Patrick Maudick deel 2 - *Een kronkel in de tijd*. Prijs f6,55.

Koning Hollewijn en de stuwdam. Prijs f19,90.

Koning Hollewijn en de knijstijd. Prijs f19,90.

Lionel Garcia - *De achtste cirkel*. Een eerste deel uit een nieuwe reeks getiteld *Trindle, journalist*. Prijs f6,55.

Sam Pezzo, detective deel 1. Een

strip van tekenaar/scenarist Vittorio Giardino, bekend van het album *De Hongaarse rapsodie*. Dit album verscheen eerder in de Mondria Zwartwitreeks onder de titel *De valstrik*, maar is nu in een goedkope uitvoering verkrijgbaar en wel voor f6,55.

Westernreeks deel 1 - *Vrouwen aan de grens*. Westernstrip van Ambrosio. Prijs f6,55.

Sergio Macedo - *Eldorado*, Michel Faure - *De schat van John Bowen*.

Twee delen uit de reeks SF en Erotiek. Prijs f9,90 per deel.

DUPUIS

Begin april staan 3 nieuwe strips en 2 herdrukken op het programma bij uitgeverij Dupuis. De herdrukken zijn Timoer deel 11 - *De strijdbijl en het kromzwaard* en Jerry Spring deel 10 - *De meester van de Sierra*. Nieuw zijn: Debuut deel 5 - *Het wrak en de Miljoenen*. Agent 421 moet het opnemen tegen de beruchte misdadiger Gustaaf van Kassettendeck.

De Beverpatroelje deel 23 - *De keerzijde*. De padvindsters nemen het deze keer op voor de bewoners van een krottenwijk.

Yoko Tsuno deel 13 - *De aartsengelen van Vineia*. Science fiction avonturen rond de planeet Vineia die op de melkweg 33, twee miljoen

lichtjaren van de aarde, rond haar twee zonnen draait.

Alle vermelde albums gaan f6,25 kosten.

Vandersteen-bronnen.

Ergens in het midden van de jaren '70 is uit de mond van Willy Vandersteen in een interview opgetekend: 'De inspecteurs van de bibliotheken waren er (dwz. strips. Red.) tegen, hielden strips uit de bibliotheken. Alle onderwijzers die slechte boeken schreven die niet verkochten staken het op de strip, na vergeefse pogingen aangewend te hebben om als medewerker van een van de stripbladen op te treden'. De publikatiebron van dit interessante citaat is ons onbekend en A. Hermus uit Utrecht heeft die bron voor een in voorbereiding zijnde studie nodig. Wie gaat bij dit citaat een licht op?

(Advertentie)

STRIPWINKEL

GUUST

IN- EN VERKOOP VAN STRIPVERHALEN

Torenpassage
Breda 076-134153

GEOPEND: MAANDAG: 13.00 - 18.00 UUR.
DI. T/M ZA: 11.00 - 18.00 UUR.
DONDERDAG TOT 21.00 UUR.

De Stripschappagina

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Postbus 11335,
1001 GH Amsterdam

SJOERT

Het eigen gezicht

De stripfiguur die is afgebeeld, is Sjoert, het eigen gezicht van Het Stripschap. Deze personificatie van de vereniging is voorzien van de buikletter 'S'. Over z'n rugnummer is Sjoert nog in onderhandeling met z'n geestelijk vader, Henk Albers. Hij heeft zich wel op het onwrikbare standpunt gesteld dat slechts Henk en Het Stripschap hem op enigerlei wijze mogen gebruiken. Verder is hij voornemens zich overal mee te gaan bemoeien. We wachten rustig af.

Strip-3-daagse

Op 16, 17 en 18 september 1983 organiseert Het Stripschap de Strip-3-daagse onder de titel 'Beestenbende'. Voor het eerst sinds het bestaan van de meerdaagse stripevenementen wordt er geen bekende stripfiguur als trekpleister gebruikt. Het gebeuren richt zich dit jaar op het beest in de strip. Op het beestenbende-gebeuren zijn heel wat improvisaties mogelijk met vele gevolgen. Dat is allang duidelijk. We verwachten dat veel uitgeverij zich m.n. op het beest in hun fonds zullen concentreren. De exacte details van het programma volgen in een later stadium. Een ding is zeker, in vergelijking met voorgaande jaren zal er flink wat nieuws voor het stripvoetlicht worden gebracht op 16, 17 en 18 september 1983 tijdens de Strip-3-daagse, Turfschip te Breda.

Conventie

Vrijdagavond 16 september zal er gelijktijdig met het begin van o.a. de stripboekenbeurs de stripconventie 'Strips in Onderwijs' van start gaan. De 'onderwijscommissie'

sie' treft al verregaande voorbereidingen. Zo zal binnenkort een uitnodiging worden verstuurd aan vele scholen in Nederland. Aan de hand van de reacties wordt het definitieve plan de campagne opgezet.

De onderwijscommissie stelt zich, gezien de breedte van het terrein waarvan sprake is, open voor suggesties, ideeën en aanvullingen op haar project. Een ieder die meent een bijdrage te kunnen leveren aan 'Strips in Onderwijs' wordt verzocht z.s.m. iets van zich te laten horen via Het Stripschap, Postbus 11335, 1001 GH Amsterdam. DOEN!!!

Vonk/Het Stripschap

Omstreeks deze tijd blijkt stevast weer dat veel mensen niet op de hoogte zijn de verhouding tussen uitgeverij en vereniging. Daarom in het kort het volgende:

Stripschrift wordt door uitgeverij Vonk Zeist BV voor de vereniging Het Stripschap uitgegeven waarbij Vonk de commerciële exploitatie op zich genomen heeft; Het Stripschap fungeert wat het abonneestbestand betreft slechts als incasso-intermediair voor diegenen die naast hun lidmaatschap tevens een abonnement op Stripschrift wensen.

Hieruit kunt u afleiden dat lid/abonnees dan ook in twee adressenbestanden voorkomen, nl. in het verzendbestand van Stripschrift en in het verzendbestand van Het Stripschap, welke bij verschillende computerservice instanties zijn ondergebracht. Adreswijzigingen van lid/abonnees dienen dan ook altijd aan Vonk én Het Stripschap verzonden te worden.

Voor leden naar:
Het Stripschap, Postbus 11335,
1001 GH Amsterdam.

Voor abonnees naar:
Vonk, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Algemene Ledenvergadering

Op zondag 1 mei 1983 vindt de 29e ALV plaats in 'De Stadsdoelen', Verwersdijk 44 te Delft. De Stadsdoelen zijn bereikbaar met bus 61. Parkeerruimte in overvloed. Aanvang 14.00 uur.

Stripbeurs

Op de dag van de ALV, 1 mei dus, vindt traditioneel een beurs plaats. Het programma vermeldt o.a. strip-tekenaars, stripboekenstands, film-vertoningen en tentoonstelling. Aanvang 10.00 uur in de Stadsdoelen. Iedereen welkom! Stripschap-leden gratis toegang. Einde voorzien rond 17.00 uur.

In Memoriam

Zaterdag 26 februari 1983 is bij een noodlottig ongeval Jack Bosch om het leven gekomen. Jack, oud-bestuurslid en tot het laatst huisdrukker van Het Stripschap - hij verzorgde o.a. 'Kwartaal' - was een actief en bijzonder medemens. Het valt het bestuur moeilijk het verlies te accepteren.

Jack Bosch, onvermoeibare werker en vriend

Het was in de begin zeventiger jaren dat ik Jack Bosch heb leren kennen. Hij had al vanaf de start van het toen nog prille Stripschap hand- en spandiensten voor de vereniging verricht en de tijd leek aangebroken om hem een wat meer officiële status te geven als bestuurslid. De snel denkende, praktisch ingestelde Jack bleek echter in zo'n functie niet op zijn plaats te zijn, althans bij ons niet. Botsingen bleven niet uit en Jack verdween van zijn stoel, om weer een individuele functie te gaan bekleden. Nuchter als hij was accepteerde hij de gang van zaken, zonder mokken, en intussen deden de achtereenvolgende besturen steeds vaker een beroep op hem om ledenlijsten, programma's van stripdagen en ander werk te verzorgen. Net als veel andere stripenthousiaste uit die dagen zwierf hij dagelijks op het Waterlooplein en bij handelaren in oud papier om strips op te sporen en ik heb met mijn eigen ogen gezien hoeveel hij boven water wist te halen. Nooit zal ik vergeten hoe hij zich op ruilbeurzen en tijdens stripdagen bewoog: een wat oudere man met een tas waarin zich veel goed ruilmateriaal bevond en waarin evenveel verdween. Nu liepen er in de beginjaren veel oudere mannen en een enkele dito dame op de Stripschapsbijeenkomsten rond, maar velen zullen zich Jack herinneren als een bijna maniakale verzamelaar met een fijne neus voor het zeldzame. Wat hij niet door ruiling kon verkrijgen kocht hij, maar nooit voor veel geld, want als er iets was waar hij een hekel aan had dan was het aan het opdrijven van de prijzen. Zijn misnoegen daarover stak hij niet onder stoelen of banken en men kon dan ook op redelijke wijze met Jack zaken doen. Zijn in veler ogen eigengereidheid was er de oorzaak van dat hij weinig vrienden had. Zelf placht hij daarover te zeggen: 'Ik heb liever met vijanden dan met vrienden te maken, je weet tenminste wat je aan ze hebt.'

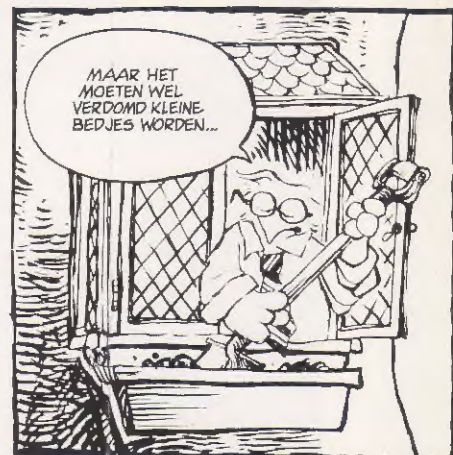
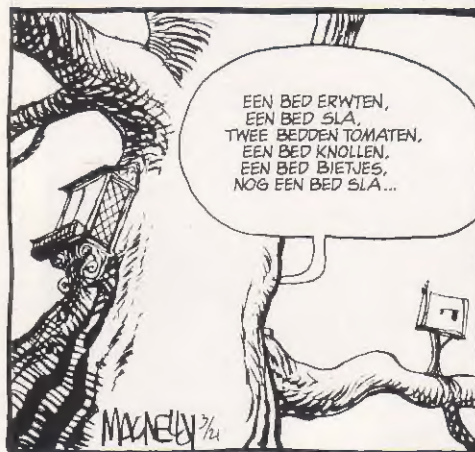
Een leven vol voorspoed en tegenslagen was denk ik, de achtergrond van deze onwrikbare visie. Hij was een man die zich door niets en niemand de wetten liet voorschrijven en na elke tegenslag weer uit het stof krabbelde, met een oneindig geloof in zichzelf, dat hij dan ook steeds waar maakte. Wie hem eerlijk tegemoet trad kon op hem rekenen, de rest bekeek hij met het nodige wantrouwen. Gedurende zo'n twaalf jaar heb ik Jack in al zijn ups en downs meegemaakt. Maanden gingen er soms voorbij eer ik hem weer sprak en al die tijd was hij onvermoeibaar bezig. Jack kon alles net even goedkoper, en dat stak hij niet onder stoelen of banken. Een eigenschap waaraan niet alleen hijzelf, maar ook Het Stripschap en de andere verenigingen, waar Jack zich voor inzette, alles hebben gehad.

Over zijn enorme productiviteit heb ik mij vaak verbaasd. Hij kon met heel weinig uren slaap toe. Dagelijks was hij gestaag en intensief bezig, verzamelend, knippend, rubricerend en werkend voor zijn verenigingen. Daartussendoor reisde hij in binnen- en buitenland, hield persoonlijke contacten bij. Zijn belangstelling voor het verzamelen beperkte zich niet alleen tot strips, ook op ander gebied bestond die.

Een paar weken voor zijn overlijden hadden wij een lang gesprek, waarin ik hem ondermeer vroeg of hij er langzamerhand niet genoeg van had om bijna dag en nacht bezig te zijn. Jack antwoordde: 'Ik ga ermee door tot ik dood ga. Ik ben zo maar ineens weg...'

Dat het op deze manier zou gaan had niemand kunnen vermoeden.

Cor Nijmeijer
Oud-Voorzitter

BERICHT
AAN STRIPLIEFHEBBERS

STARS EN STRIPS

VRIJDAG 3 JUNI

STRIPAVOND IN
PARADISO
MET DE UITREIKING VAN
DEN DICK
BOSCH
PRIJS

OPTREDEN DOOR
DIVERSE ARTIESTEN
O.A. DE HEINO'S
FAY LOVSKY
BRAM VERMEULEN EN
DE NEEFJES
ERIK MOOIJMAN
JAN ROT
BB EX HENKIE
MIDNIGHT TO SIX
SIGNEREN VAN
STRIPBOEKEN DOOR
BEKENDE EN
ONBEKENDE TEKENAARS
OPVOERING VAN TONEELSTRIPS

DE PREMIERE VAN DE
PAUZEVULLENDE
DOORZON

ANIMATIEFILM
INKLUSIEF DE
NIEUWSTE HIT VAN

DE HEINO'S

PRESENTATIE DOOR EEN
BEKENDE NEDERLANDER
RESERVEER NU REEDS
UW TOEGANG
BEL MARJA TAP 020 254852
TOEGANG FL.10.-
AANVANG 20.00 UUR .
ABONNEES VAN DE BALLOEN

STRIPSCHRIJF EN ANDERE LIDMAATSCHAPPEN FL.2.50 KORTING
TOEGANG MET AANSCHAF VAN DE HEINO-SINGEL FL. 12.50
LOSSE HEINO-SINGEL FL.5.-